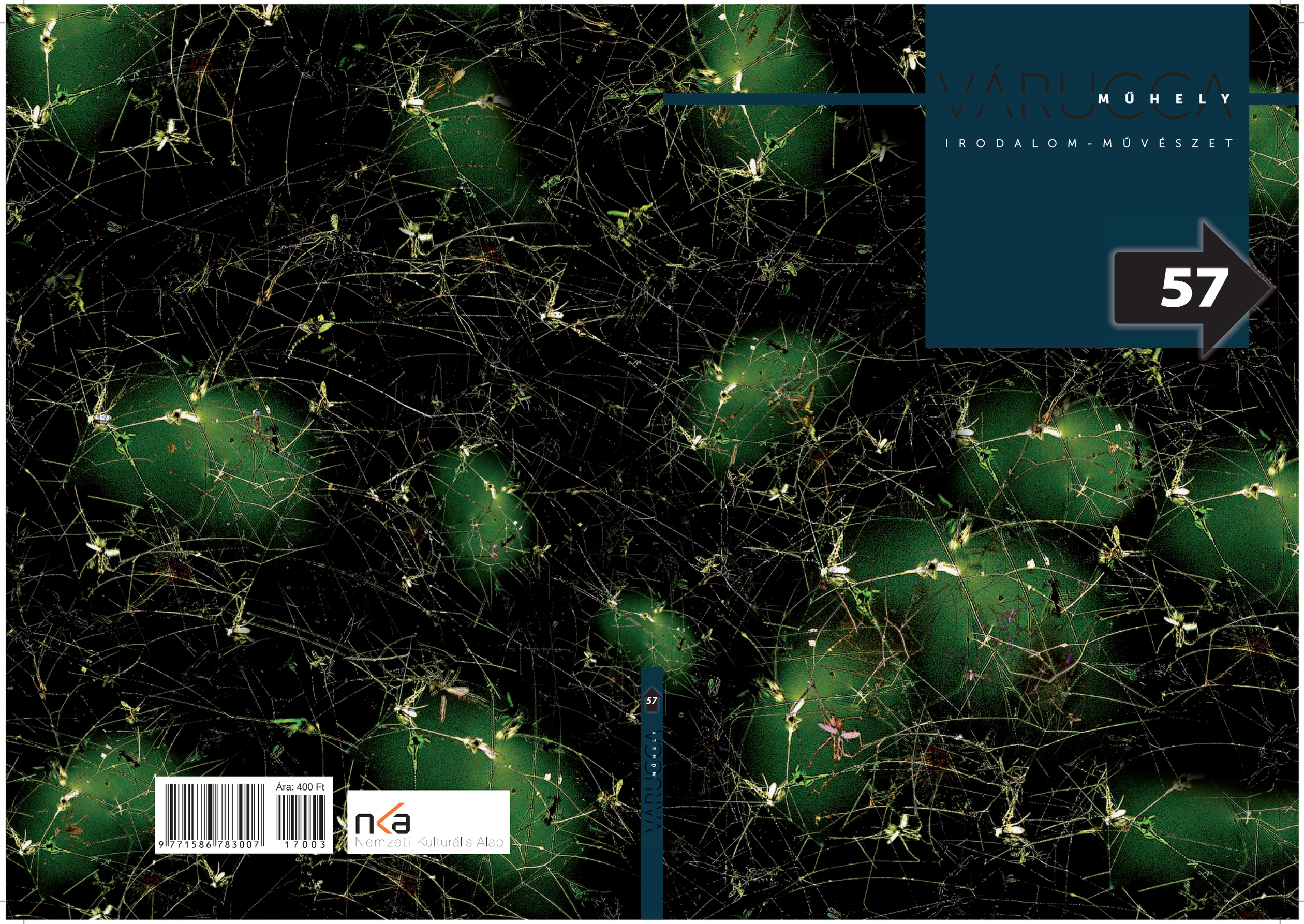

VÁRUCCA MŰHELY

IRODALOM-MŰVÉSZET

57

Ára: 400 Ft

9 771586 783007 17003

Nemzeti Kulturális Alap

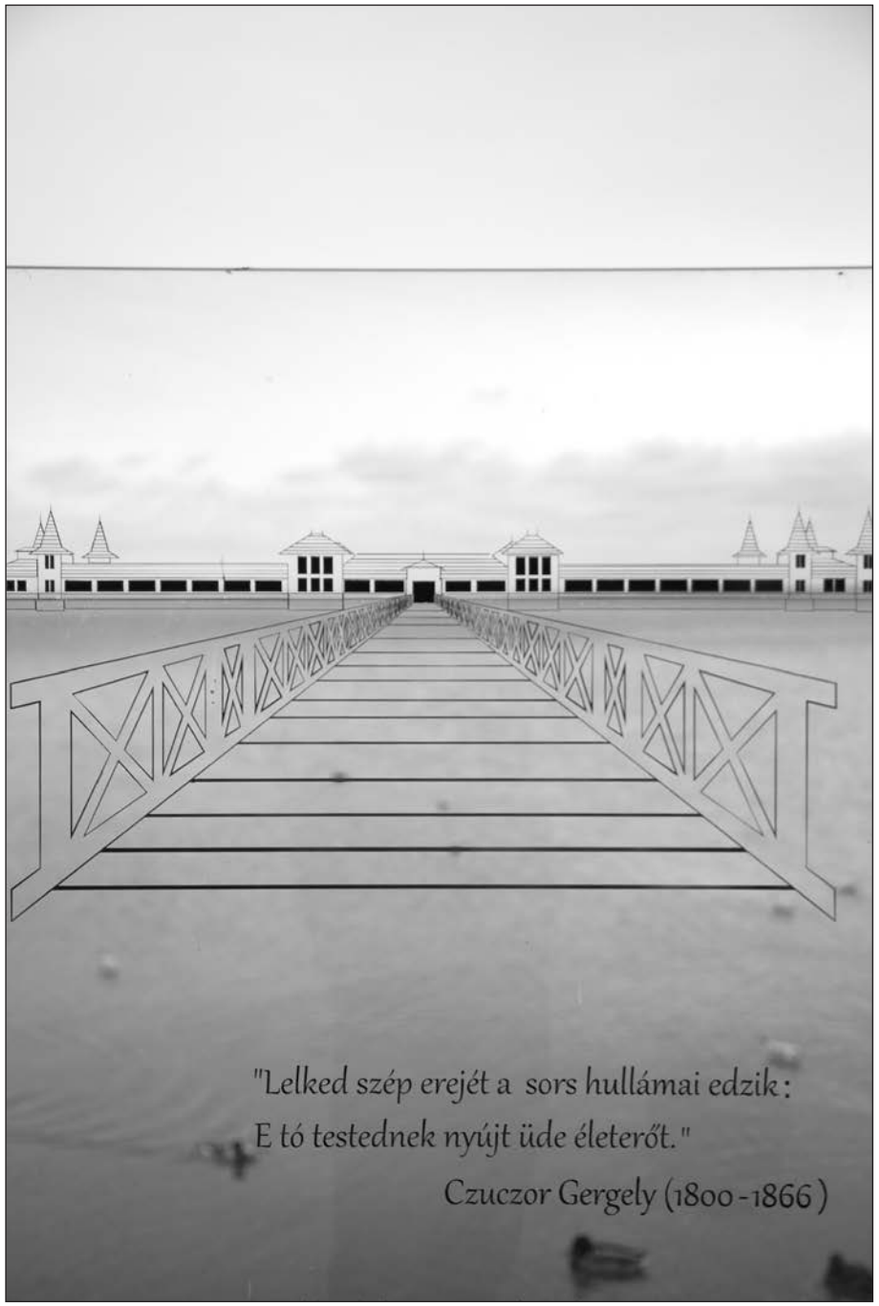

Talán Csaba: Füredi deja vu

Talán Csaba: Exit

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XVIII. évfolyam, 57. szám
2017/3

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel
Hegyeshalmi László,
a Művészetek Háza igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém
Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Nemzeti Kulturális Alap

Művészetek Háza, Veszprém

Tartalom

Patak Márta: Xenos vesparum 3
Benedek Miklós: Tánc 8
Botár Attila: Dávid és Hanzi 9
Korinek Janka versei 13
Réthy István novellái 19
Szonday Szandra: A szobrász 29
Kovács Árpád: Altum silentium 32

KÖNYVRŐL KÖNYVRE 58

Förköli Gábor – Ladik Katalin: A víz emlékezete című könyvéről 58
Mosonyi Kata – Tóth Krisztina: Párducpompa című könyvéről 61
Koppány Zsolt – Szonday Szandra: Lamento című könyvéről 65
Domján Edit – Esterházy Péter: Fuharosok című könyvéről 68

Buzás Huba versei 72
Ürmös Attila: Csak néhány év marad nekünk 75
Triceps: Négyujj Mester tanításai 78
Igor Marojević: Férfitörténet 83
Leonard Cohen: Legyen hát sötétebb 99
Falcsik Mari versei 101

E számban Talán Csaba fotóművész alkotásai láthatók

Dekoltázs

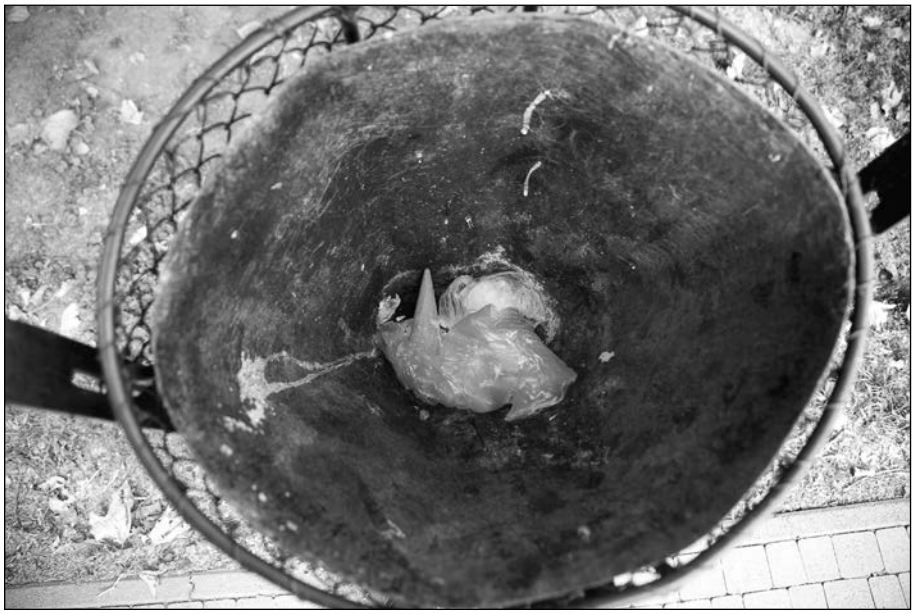

Tölcsérek

A Vár Ucca Műhely mostani számában Talán Csaba fotóművész
alkotásai láthatók

Patak Márta

Xenos vesparum

Mikor Bandival utoljára találkoztam, kérdésemet meg se várva beljebb invitált, és a kaputól a pincéig tartó rövid szakaszon egy szuszra elhadarta, hogy mióta a nagyszülei a Székelyföldről átjöttek, ők végig Lőrincen laktak, itt, ebben a házban, negyvennégyben innen járt be a jéggyárba dolgozni a nagyapja. A legjobb barátját elvitték munkaszolgálatra, aztán amikor már sejteni lehetett, hogy mire alakulnak a dolgok, nagyapja a nagyanyja unszolására a sarki csemegeárudájukból telefonált az illető nővérének a munkahelyére, aki meg az újpesti cérnagyárban volt valami adminisztrátorféleség, hogy a két lányával együtt sürgősen költözzenek ki hozzájuk Lőrincre, náluk biztonságban lesznek, ott senki emberfia nem talál rájuk, hiába kerestetnék őket egyosztagnyi csendőrrel is akár.

Nagyapja elégedetten hazasietett a boltból, majd otthon nekiláttak ketten, és a hátsó kis udvari épület alatti pincéből néhány óra leforgása alatt egész otthonos kis garzont varázsoltak, nagyanyja elégedetten csukta be az ajtót maguk után, Fölér egy királyi lakosztállyal!, Ezekben a zord időkben, ezt még hozzátette. A végén aztán még két pótágyat is be kellett passzítaniuk a másik három mellé, mert mire megérkezett a húg, már nem hárman voltak, hanem öten. A fiatalasszony maga elé tolta a két lányát a kapuban, szemlesütve pillogott rájuk, kezét tördelve szabadkozott, miközben hátrafelé mutogatott, Hagytam volna magára szegény nagynénénket, mikor mindent neki köszönhetek ebben az életben?, Bandi nagyapja meg csak ingatta a fejét, Cudar egy világ ez, hát még ami majd ezután jön!, és betessékelte őket, mind az ötüket, meg se kérdezte, ki az ötödik személy a nagynénin kívül.

Bandi a legnagyobb tudós volt, akit valaha ismertem. Túlzás nélkül állíthatom, hogy a kisujjában volt a botanika, a teljes klasszika-filológia, hozzám képest legalábbis, aki hiába jártam négy teljes évet latinra a biológia tagozat miatt a gimnáziumban, utána még négy félévet hallgattam kötelezően az egyetemen, a szentenciákon meg néhány fontosabb rendhagyó ige szótári alakján kívül nem sok maradt meg bennem, Bandi viszont fejből citálta nekem Senecát, mikor időnként a Lucilius-levelekből merített bölcsességeimmel hozakodtam elő a társaságában.

Xenos vesparum. Ugye, milyen kifejező név?, nézett rám Bandi, mikor észrevette, hogy megállok az asztala előtt a laborban, vagyis a hajdani pincében, ahol annak idején a nagyapjáék a menedékkérő öttagú zsidó csoportot bekvártélyozták. Faltól falig polcok, mindenütt könyv, mikroszkópok, mérőműszerek. Bandi tudományos kutatásainak székhelye lett a

hajdan öt főt elszállásoló királyi lakosztály, ide vonult le, hogy ne zavarja a házban a szüleit, merthogy velük élt, hatvanéves korára sem nősült még meg, a közeljövőben nem is szándékozott.

Félig latin, félig görög, mint oly sok a tudományos elnevezések közül!, folytatta magyarázatát Bandi minden átmenet nélkül, a xenos (ξένος) első jelentése a klasszikus görögben ugyanis egyszerre idegen és barát is, aki idegen országból jön, és aki iránt a vendégjog kötelez, tehát a darazsak idegen földről érkezett vendégbarátja, ezt jelentené a neve. Hát, nem tudom, szegények mit szólnak ehhez, nyilván semmit, a természet már csak ilyen!, nevetett felém cinkosan, riadt arckifejezésem láttán azonban nyugtatni kezdett, Mai jelentésében a szó már egyszerűen csak idegen, külföldi, nem okvetlenül kapcsolódna hozzá a görögség esetében amúgy genetikusan kódolt vendégbarátság. Mit szólsz, zseniális, nem?

Kétkedve bólintottam, ahogy óvatosan közelebb léptem, mert Bandi közben a laptop monitorján kinagyított képre bökött. Egy darázs látszott a képen, potrohszelvényei úgy kiálltak, mintha kinyitotta volna magán a légkondicionáló szellőzőrácsait. Tudod mi ez?, kérdezte Bandi, és választ se várva feltolta orrán a szemüveget, majd hosszas mesélésbe kezdett. Mindig ezt csinálta, valahányszor betoppantam hozzá, mert általában munka közben leptem meg. Régi barátságunk okán nem is kellett bejelentkeznem hozzá, mindennapos látogatónak számítottam, a nap huszonnégy órájában, bármikor mehettem, holtbiztos, hogy Bandit nyaranta a laborban találtam. Ez a két nyári hónap az én időm, ilyenkor kedvemre elvonulhatok!, nevetett, és a tiszteletemre komoly előadást rögtönzött az éppen aktuális kutatási témájából. Bandi entomológiával foglalkozott, mostanában épp a darazsakkal.

Egy parazita csinálja, ezt nézd!, bökött a képre, melyen már az látszott, hogy egy apró, hangyaszerű, legyezőszárnyú kis rovar a darázs potrohán erősen dolgozik valamin. Hogy micsodán, azt én persze nem láttam, de sokáig nem kellett rajta tűnődnöm, mert Bandi már mondta is, ömlött belőle a szó megállíthatatlanul, az én hátamon meg közben futkosott a hideg, hogy ez a kis rovar oda, a darázs potrohszelvényei közé rakja a petéit, ott fejlődnek ki belőlük a lárvák, és ahogy nőnek, fokozatosan felpúposodik tőlük a darázs potroha.

Ne, Bandi, ez kész horror!, tiltakoztam viszolyogva, de Bandi mintha meg se hallotta volna, igazi rovarász módjára fújta tovább a magáét. Hogy ezek az alig háromnegyed centiméternyi kis hártyásszárnyúak nem akármilyen lények. Gondoljak bele. A nőstényei hosszú parazitalétük során például láb és szárny nélkül is elvannak, sőt, tapogatószervre meg látószervre sincs szükségük. Szájuk ugyan van, mert valahogyan ki kell nyerniük a gazdaállat testnedveit, kimondottan rágószervvel azonban nem rendelkeznek.

Néztem Bandit, ahogy átszellemülten magyaráz, közben gyerekkori alakját láttam magam előtt, és megállapítottam, hogy akkor is ugyanilyen

volt, ha magyarázott, gesztusaiban nem sokban különbözött mostani önmagától. Ha nem látom, el se hiszem, hogy közben pontosan harminchárom év telt el. Bandin nem fog az idő, ezt mosolyogva meg is jegyeztem, ő persze meg se hallotta, mert közben magyarázott, ugyanolyan hévvel, lelkesen, mintha egy több száz fős aulában tartana tudományos előadást.

El sem hangzott kérdéseimre válaszolva mutogatta tovább a képen a Xenos vesparum fejlődési ciklusait, hogy az egész a gazdaállat halálával indul be, engem közben a hideglelés után a víz is kivert, úgy hallgattam, ahogy teljes odaadással magyarázza, a parazitoid rovar nőstényének egyetlen dolga a szaporodás, bábkorában nem teljesen veti le a kitinburkát, hanem rajta marad az állaton, jelen esetben a darázson, és kifejlődik rajta a peték tárolására alkalmas terület, ami hátulról nyitott, ide rakja majd le a nőstény azt a közel ezer petét, amiből aztán a negyedmilliméteres kis lárvák kikelnek. Roppant érdekes módszer ez a petéi védelmére.

Mély levegőt vettem, nyeltem egyet, de Bandi nem vette észre, hogy szédülök a hirtelen rám zúduló információáradattól, vagy ha észrevette is, inkább úgy értelmezte, mintha kérdezni szeretnék, és újfent megelőzött, folytatta a hím leírásával, nem tudtam félbeszakítani, pedig szerettem volna megtudni, ha már itt tartunk, mondja el azt is, hogy hogyan kerülnek aztán ezek a lárvák a darázs potrohszelvényei közé, mert leginkább ez érdekelt volna. Bandi bólintott, majd lassan, két ujját összecsippentve mutatta, hogy a mindössze két milliméteres hím egyetlen feladata a darázsra rátapadt nőstényt felkutatni és megtermékenyíteni. Mivel a hím utolsó életszakaszában szabadon él, ezért lába, szárnya és érzékszervei is teljesen kifejlettek, legyezőszerűen összecsukható szárnya a testéhez képes hatalmas, ezért gyorsan is repül, de mint a kétszárnyúaknál általában, nála is csak a hátsó szárnypár teljesen kifejlett, a fejlődés során az elülső billérré alakult át, ez repülés közben egyensúlyozásra szolgál. Rágószerve csak részben kifejlett, hiszen rövid élete során egyáltalán nem táplálkozik, mindössze néhány órát él, ennyi ideje van rá, hogy megtalálja a nőstényét, és megtermékenyítse. Mit szólsz?, nézett rám a szemüvege fölött, én meg csak a fejemet csóváltam, és magamban gondoltam, hogy ez félelmetes.

Letaglózva álltam, le se ültem, amíg Bandi a képernyő előtt ülve magyarázott. Mit szólsz?, ismételte meg a kérdését, és följebb tolta a szemüvegét, miközben én megkerültem az asztalt, hogy odaüljek a vendégszékre. Szóhoz se jutok, mondhattam volna, persze nem jött ki hang a torkomon, csak valami rekedtes, száraz nyöszörgésféleség, Bandi nem is hallotta, miközben a széket húztam ki a helyéről. Mintha ráérzett volna tanácstalanságomra, és mondhatta volna, hogy épp a dolog lényegét nem értem, egy utolsó nekilendülésével megadta a kegyelemdöfést. Mintha kissé szabadkozott volna előttem iménti lelkesedéséért, szelíden, tárgyszerűen mesélte tovább, hogy Fabio Manfredini, a Pennsylvania State University professzora írta le 2011-ben a rovart egy állatmagatartás-tudományról szóló cik-

kében, melynek a társszerzője volt. Ez a kis rovar megtámadja az európai dolgozó darazsat, és ettől a kaszt viselkedése is teljesen megváltozik. A fertőzött darázs szenvedni kezd a táplálkozási rendellenesség miatt, aztán más, fertőzött darazsak társaságát keresi. A hím álparazita elpusztítja a darázs potrohát, és megtermékenyíti benne a nősténytt. Az a darázs halálra van ítélve, amelyikre a hím rátalál, az pedig, amelyikben a nőstény él, úgy meghízik, mint a darázskirálynő, aztán a fertőzésmentes királynőhöz repül, és miután kifejlődtek benne a lárvák, elvegyül az egészséges darazsakkal, és szétszórja köztük őket.

Nem tudom, mi vezethetett oda, hogy Bandi rovarokkal kezdett el foglalkozni, ugyanúgy lehetett volna klasszika-filológus is, tudása-érdeklődése megvolt hozzá, de ő mégis az entomológiát választotta. Annyira lenézzük a rovarvilágot, pedig az élet legszebb jelképei a rovarok!, ezt mondta egyszer, amikor burkoltan rákérdeztem. Meghökkentem a válaszán, hirtelen próbáltam elképzelni, mire gondolhat, a legelső rovar, amelyik eszembe jutott, a házi légy volt, meg általában a legyek, láttam magamat, amint a júliusi tikkasztó hőségben izzadok, keresem az utat, mert eltévedtem, és legelésző tehenek híján rám száll egy raj a mezőn, söpörni lehet őket rólam, vastagon belepik lábamat-karomat. Már éppen mondani készültem Bandinak, hogy tudom, mit ért ez alatt, az emberek egy része is pont olyan, mint ezek a legyek, nem véletlen a szólás, hogy szemtelen, mint a piaci légy, aztán mégse tettem, túl egyértelmű lett volna a párhuzam, különben Bandi is megszólalt, sztentori hangon sorolni kezdte az érveit.

A Xenos vesparum a legutolsó volt a sorban. Előtte én még részletesen kifejtettem, mennyi párhuzam van a rovarvilág, meg a mi emberi társadalmunk között, hogy olyan az is, mint a jól szervezett hangyaközösség, ahol a dolgozók csak küszködnek, gyűjtögetnek, cipelik a testüknél sokszorosan nagyobb terheket, csak hogy a királynőt jóllakassák. Így van ez nálunk is, bár nem mindenhol a királynőt, hanem legtöbb helyen a királyt kell jóllakatni a dolgozóknak. Bandi csóválta a fejét, de nem szólt közbe, ezúttal hagyta, hadd mondjam végig én is a magamét. Nézd meg, ugyan az erősebbet legyőzi a gyenge, de milyen eszközzel? Elevenen fölfalja, zombit csinál belőle! Nem ismerős,? És ahogy alattomosan ráveszi a gyanútlan darazsat, hogy az egészségeseket megfertőzze! Hát mi ez, ha nem a legaljasabb emberi módszer a bomlasztásra, sőt, mint a vegyi fegyver, egészséges emberek aljas módon végrehajtott megfertőzése?

A végén elhallgattam, egy darabig Bandi se szólalt meg. A tárgylemezzel babrált, ami ott volt a keze ügyében valami preparátummal, mielőtt jöttem, akkor készíthette elő. Arcán láttam, hogy mondana még valamit, a mozdulat csupán feszültséglevezetésnek jó, nyilván nem arra szolgál, hogy tudomásomra hozza, mennyire unja már a társaságomat. Bandi ilyen volt. A világért se bántott volna meg, egy rossz szót se hallottam róla

soha senkiről, távol állt tőle vita, veszekedés, inkább visszavonult, ha vitát akartak kezdeményezni vele. Nem mintha nem lettek volna érvei, bármilyen témában meg tudta volna védeni az álláspontját, de egyszerűen nem akart vitatkozni, inkább megtartotta magának a véleményét. Talán ezért is tartották különcnek, csodabogárnak, ezért is nem lett belőle soha elismert tudós, kutató, hanem megmaradt a családi házuk pincéjében, ahol annak idején a nagyapja azt az öt zsidó asszonyt elbujtatta.

Nagyon kegyetlen gondolatom támadt. Bandi előtt nem mertem kimondani, mert még gondolatnak is rettenetes, de most mégsem tudom elhallgatni, akkor hirtelen megfordult a fejemben, az az öt asszony a végén pont olyan lehetett akkor negyvennégyben Bandi nagyanyjának, mint a lárvák a darázs potrohában. Szegény, csak hordta nekik az ennivalót abból a kevésből, ami nekik kettőjüknek volt, mert persze a zsidók számára előírt fejadagot sem vehette igénybe, azt vitte, amit talált a spájzban a polcok legalján még talált. Sajnálta őket, szegények, mozdulni sem tudtak odalent, a biztos halálon kívül semerre se mehettek volna, a pincemély volt az egyetlen biztonságos hely az életben maradáshoz.

Azt mondják, a téli időszakban a legtöbb öngyilkosságot január 22-én követik el, addigra elpárolog az emberekből az áhítatos karácsonyi meg azt követő euforikus szilveszteri hangulat, a tél, úrrá lesz rajtuk az új esztendő reménytelensége, rájuk szakad a teljes létezés hiábavalósága.

Jó másfél hónap késéssel tudtam meg, hogy Bandi már nem él, végzett magával, búcsúlevelet nem hagyott hátra, így tanárkollégái, ismerősei körében senki sem értette, vajon mi vihette rá, hogy ezt a végzetes lépést megtegye, mikor látszólag minden rendben volt körülötte. Magamban keserűen mosolyogtam ez utóbbi feltételezésen, és arra gondoltam, amit utolsó látogatásom végén Bandi mondott a Xenos vesparum darázsvendégnek is nevezhető parazitoid kis rovar részletes bemutatása és a szokásos emlékidéző anekdotázásunk után, miközben kifelé tartottunk a pincelaboratóriumából. Látod, lassan hatvanéves fejjel én is olyan vagyok itthon idős szüleim nyakán, mint a legkitartóbb élősködő a gazdaállat potrohán. Még szerencse, hogy nincs belőlem több példány!, nézett rám átható tekintettel, ahogy megállt az ajtóban, hogy előre engedjen, és nekem akkor egy pillanatra átsuhant fejemben a gondolat, hogy talán Bandi sem olyan boldog, mint amilyennek látszik, de utána nem tűnődtem el a miérteken.

Benedek Miklós

Tánc

Egy vékony fonálon himbálózott.
Aki arra járt, meglökte.
Mozgása ilyenkor felgyorsult,
ritmusa megtört.
Másodpercek kellettek hozzá,
hogy lengése újra egyenletessé váljon.
Egyenletessé és folyamatosan lassulóvá.
Így ment már évek óta.
Mielőtt teljesen megállt volna,
valaki jött, és lökött rajta egyet.
És ő táncolt,
boldogan,
férfiak, nők kérték fel,
férfiak, nők lökték a táncba,
férfiak, nők adtak ritmust az életének.

Az éjszakái azonban mozdulatlanul teltek.
Az ügyeletes még tíz órakor lökött rajta egyet,
majd lekapcsolta a villanyt,
és bezárta az épületet.
Ott maradt megmerevedve.
A sarokban nyaranta egy tücsök ciripelt,
de ő nem tudott táncolni a zenéjére.
Csótányok lépéseit hallotta,
szúnyogok zúgtak körülötte.
Időnként a huzat megcirógatta a lábát,
de megmozdítani nem tudta.

Majd eljött a reggel,
és a legkorábban érkezők
kávéval a kezükben
meglökték,
és kezdetét vette egy újabb nap,
elkezdődött egy újabb tánc.

Botár Attila

Dávid és Hanzi

Tegnap kaszáltak. Most forgatták a szénát. Még eső előtt be akarták hordani. A tarisznyáikat egyik rend végére rakták, nem messze az országút szélén sorjázó eperfáktól. Elmúlt június. Hanzi a villát földbe szúrta, és inni ment. A szénarend végén púpozódó holmik alatt hűsölt a demizson. Menet közben lehajolt valamiért, fölvette, nézegette. Dolhás Dávid utána bámult, aztán megigazította vászonkalapját és újra munkához látott. Délre végezni akartak, de hol volt még a dél.

– Idenézz, mit találtam, mondta Hanzi, mikor újra inni mentek.

– Mi ez, mutasd! – Szürke kődarab volt Hanzi markában.

– Nem látod? Kő – mondta.

– Azt látom – mondta Dávid.

Társa kínlódott a szavakkal, aztán kibökte: – Rezi kő. Kaszát fenni használta az apám. – Még a háború előtt – tette hozzá. Dávid kevés vizet vett a szájába, kiköpte, aztán hosszú kortyokban ivott.

A faluból kihallatszó harangszóra a forgatással is elkészültek. – Estére behordjuk, elkérem apádtól a lovakat, mondta Hanzi.

Hát, ha így marad – nézett az égre Dolhás. Az eget nézték mindketten és a fecskéket. A ház Hanziéké volt, mielőtt. Gyerekként került Dolhás Dávid ide, az apjáékat a falu elöljárói a kertkapunál várták. Hárman. Egyikük a jegyző. A kitelepítési biztos papírját böngészték. Dolhás apja nem tette le az ostort, úgy szállt le a szekérről. Akik a községházától voltak, intettek befelé az udvarba. „Ez lesz a házuk." „Ezek a kulcsaik." „A pincéé ez az irdatlan." „Majd a Kochné megmondja mi hol van." „Holnap jöjjenek föl a községházára a papírokat rendezni." Dolháséknak szinte mindenük a Bácskában maradt. Egy öreg sváb asszony jött át a szomszédból, megmutatta a házat, a pincét, az istállót. Ő volt a Kochné. Görbe. rézfejű botja volt, görbén járt, közben a szemét törölgette. A kutya neve Vinci volt. Persze ismerte a szomszédasszonyt. Apja sokáig vesződött a kapu, az ajtók kallantyúival, kulcsaival. Semmi sem úgy van, mint otthon, hallotta az anyja hangját, mielőtt elaludt.

A kutya neve Vinciből Picivé szelídült. A falu a háború után ugyanolyan gyanús lett, akár a többi, németek lakta település itt és országszerte. Lakóit a háború alatti ellenséges magatartásuk miatt összeírták és a szövetségi hatalmak beleegyezésével nyugatra telepítették. Körülbelül oda, ahonnan több száz éve keletre költöztek, ide, ahol németnek is mondhatták magukat, de itt egyszerűen csak sváboknak nevezték őket. Onnan ide és innen oda. Közben rajtuk az újsütetű bélyeg, hibáztatják az elveszített

háborúért mindnyájukat. Helyükre a négy égtáj magyarként földönfutóvá tett menekültjei érkeztek. Helyükre és abba, amit itt hagytak.

Búcsúra megjött Lovász a családjával. Dáviddal komák voltak.

– Hát ti...? Még meddig maradtok...? Dávid már várta a kérdést Lovász Palitól, de most sem adott választ. Vagyis adott, ugyanazt, mint már húsz éve. A poharáért nyúlt, volt ebben a mozdulatában minden válaszféle. Hogy a legkisebb gondja is nagyobb most annál, mint felköltözni városba. Nincs ára a háznak, állatnak, földnek, várni kell. Itt van apja, anyja eltemetve, nem olyan ember, hogy itt hagyja őket. Meg aztán megígérte azt az új haranglábat is az imaháznak. Ezt már a pohár kiürülte után tette hozzá. Magának, mint a többit. Poharaztak.

Végét járta a bor, kimentek a hordóhoz, aztán megnézték az állatokat. Dani odamordult a kutyára. „Kint maradsz!” Az istállóban, amennyire zseblámpájuk engedte, mindent végig nézett Lovász, aztán megszólalt.

– Ez a te kibúvód, Dávid.

– Mire akarsz kilyukadni? Van mindenem, komám, láthatod.

– Mindened?

– Igen. Meg az is számít, hogy apámék fönt a temetőben nyugosznak.

Lovász széttárta a kezét. Inkább a nyúlketrecnek, mint Dávidnak szólt, amit mondott:

– Miért menekülsz, komám?

– Dehogy menekülök. Hiszen ti mentetek el innen.

– Hogy a magunk urai legyünk.

– Voltam nálatok. Nem az látszik...

– Mi nem látszik?

– Hogy a magatok ura lennétek.

– Ezt meg honnan veszed?

Dávid bevilágított a lovak közé, aztán az istálló mennyezetére.

– Nem te mutattad a vízszámlát? Meg az egész rezsit... Meg hogy a bolttól a szájatokig mi mibe kerül. Hát én a feliből kijövök.

– Kijössz. Igaz, hogy kijössz itt istenke háta mögött.

– Miért? Hol jobb? Én inkább megmaradok ennél a büdös földnél.

Amíg alá nem tesznek, gondolta Lovász Pali, de csak a nyakát tekergette. Régi nézetkülönbség volt ez köztük. Csak legyintett.

– Á, fafejű vagy, Dávid, ezt minden évben elmondom neked.

– Mondod, komám, de vitás.

Tovább nézelődtek. Lovász témát váltott.

– Aztán a Hanzi apjával mi lett?

Dávid meg erre legyintett. – A Hans? Odavan. Írták. Ha igaz, már nem nagyon áll lábra.

– Hát látod. Eggyel több ok. Ez a gyerek is... a Hanzi. Mérnök, jól keresnek, családja van... Na, ő megvehetné a házatokat, ha annyira jár ide.

– Ezt te nem érted, Pali – hallatszott Dávid hangja a ló másik oldaláról.

– Miért, te érted?

Dávid kilépett a ló mellől, eloltotta a zseblámpáját. Aztán kifelé indultak az állatoktól. A kutya rögtön melléjük szegődött. Lovász vitte a bort. Dávid megmarkolta a kutya egyik fülét, meggyűrögette a másikat, aztán válaszolt csak.

– Nem, isten bizony, én sem.

Hanzi apja itt született. Hans a hadsereg fejvesztett visszavonulása után, valamicske kitérővel ugyan, de haza jutott. És ő is vagonba került a többi falubelivel, mehettek neki a világnak. Vagyis, amerre a vonat vitte őket. A házuk új lakókkal népesült be, akik Bácskából menekült bukovinai székelyek voltak. Nem maradt gazdátlan egyetlen ló, disznóól, fészer, sem a falu határa. A régi templom két harangkongásához kis idő múlva egy kisebb, a katolikusok imaházának harangja csatlakozott. Hanzi ötvenhat őszén állított be a Dolhás portára. Késő este volt. A kutya csöndes vinnyogással fogadta a jövevényt. Ismerőst érzett. A legény magas volt, barna, jól táplált. Üzenetet hozott, messziről. Enyhe idegenes íz volt a beszédében, akár a többi itt felejtett németnek. Dolhás Dávid apjával a hideg kemenceoldalnál alig fél órát tanácskoztak, aztán a fiú hátizsákjával hátra ment, a kisszobába. Itt ült először bilire.

A dolognak ugyan híre ment, de a környéken keveset törődtek vele. Az ország sokkal perzselőbb ügyek körül forgolódott, és ha ez a vendégeskedés kell a Dolháséknak, teljék benne örömük. Mások inkább ellenkező irányba indultak. Hanzinak jó álmai lehettek mióta visszaköltözött a kisszobába, ahol született. Igaz, fejés meg vacsora után már alig tudta a szemét nyitva tartani. Apja szólt, s Dávid is átköltözhetett a húga mellől Hanzihoz. Csak négy év különbség volt köztük. Ősztől már úgyis kollégista lesz Dávid, gépiparis. Hanzi napközben eljárt a kőművesekhez culáger munkára, az új istálló építkezéséhez. Kemény munka volt, valami politikai ünnepre kellett elkészülnie a téesz büszkeségének, kapkodás nem, de a sietés nagyon kellett. Mire a száz férőhelyes istállóra fedél került volna, rendőrök jöttek Hanziért. Hazakísérték, Dolhásékhoz. Végig a falun. Néhány holmit összeszedhetett, mielőtt dzsipre tették. Amint Dávid kimenőt kapott a kollégiumból, a szobájuk némán, hidegen és lakatlanul fogadta. Ezt nem hagyom annyiban, gondolta a fiú, és ökölbe szorult a keze. De gondolhatott akármit Dolhás Dávid, a világ járásán az semmit nem változtatott.

– Megy szét a templomunk, mondta másnap miséről jövet Lovász.

– Az nem most lesz. De már nem mennék föl én se kis csókáért. Amikor a Lovász család elbúcsúzott délután, az autónál Lovász még egyszer a Dávid elé állt. – Köszönünk mindent, komám! Amiről beszéltünk, ha mégis meggondolnátok, csak telefonozz vagy írj.

– Persze, hát.

– Mert vagyunk még elegen. Kalákában a ti házatokat is felhúzzuk.

– Az kéne még csak – nevetett Dávid.

Kezeltek. Dolhásék integettek a rokonok után, aztán csak a lassan ülepedő pornak.

Rozál is integetett Dolháséknak, aztán előre figyelt, az útra.

– Nem jönnek ezek már sehova – szólalt meg egy idő után.

Lovász vezetett, ráncolta a homlokát, a nap a szemébe vágott.

– Nézd meg, hova tettem a napszemüveget... És csak mondd, ha elkezdted.

– Félnek – mondta az asszony.

– Félnek? Mitől félnek?

– Az Istentől.

– Miket beszélsz te, Rozál?

– Én csak az igazat – mondta az asszony.

A szakály–hőgyészi állomáson sorompót kaptak. Lovász kikapcsolta a motort, hátra dőlt.

– Szóval, mért félnek a komáék?

– Neked is oda kellett volna figyelned a misén – válaszolt az asszony.

– Figyelek én, arra, amire kell.

– Dávid Hanzira hagyja a házat, ha Marika férjhez megy.

– Na – mondta Lovász –, kitől hallod?

– Kató mondta este.

– Bolond már a Dávid.

– Nem is annyira, mint hiszed – válaszolt az asszony.

– És mi van, mit mondott a pap?

– Az semmit, csak eszembe jutott mise alatt...

– Mi jutott eszedbe, Rozál?

– Az egyik parancsolat, Pali. A tíz közül. Csak olyan furán hangzik... A felebarátod jószága.

Korinek Janka

Hogyan szomorkodom?

Pedig én egy erős nő vagyok. Erősen is török meg.

Elfekszem, bámulok, sóhajtok, közben hagyom, hogy elfogjon az elviselhetetlen érzés, amin nem tudok változtatni, csak hagyni, hogy elvonuljon felettem. Egy kicsit engedem magam megrágni belülről. Néha sört iszom, mert szeretem, ha a bánaton kívül valami más is megcsap. Haragszom, amiért nem tudok nőiesen szomorú lenni: lemondóan megszabadulni a cipőtől, a szobába sietni, hamar átölelni egy párnát, majd csendes zokogással cukira elkenni a sminket, persze véletlen. Nem, én sört iszom, vagy néha bort, fekszem, vagy néha fürdöm, hogy a lefolyónak sírhassak. A hangot elnyeli a csobogó, forró víz, már csak a sós íz emlékeztet valamire. Ha nagyon nem bírom, ezer ráncba húzódik az arcom.

Vers a csuklódra

Ki(s)írtam
magamból
még
vagy
ezer
gyöngyöt,
ez
lesz
a
te
karkötőd,
felfűzheted,
amire
akarod.

Insomnia

Volt úgy is, hogy én álmodtam rólad.
Illatkák a hajadból, csend.
Másnap gyűlöltelek, amiért itt jártál.

Átölel

A november pompázatos. Színes falevelek, ködös szalmabálák a ropogós mezőn. Recsegő léptemmel szakítom át a ködöt, simít a hűvös levegő. Szeretem az őszt, átölel.

Már én sem

Jó akkor már én sem,
Én sem már
És kiszedem a földből,
Kiszedem a zöldeket
Nem őrzöm,
Én sem őrzöm már
A füveket.

Neszezés

Rideg ráncokat vetnek párnáim, egy kis vacogás…
Olykor nehéz szólni, hogy mit szeretnél.
Apró neszek az eresznél.

Fentről

Ez az a kilátó, ahová egyszer felsétáltunk. A ház elől indultunk, az emelkedőn a szőlősorok mellett kézenfogva-kézlóbálva, át a dzsindzsáson, majd futás fel…

Fenn a tetőn beszélgettünk, megfogadtam, hogy sokáig: nem csak magamnak, de neked is. Aztán lesétáltunk a csigalépcsőn, de mégsem, mert

én kizuhantam a korlát mögül a fenyőerdőbe, magammal rántottalak, mert fogtad a kezem.

Gyantás véget értünk, de fentről azért ellátni a vörös amfiteátrumig.

Nő az erdőben

Zubbonyredők
Halánték
Érzúgás
Kék csigolyák
Hajlongó fenyő
Légvétel.

Sárgáskék muzsika

Napsütés tépte fel a mezők húrjait,
zsongtak a virágok, a környező
fák üde lombja szétszitálta a fényt.

Égtenger gyúlt, új zománc,
halk kéregként forrt a levelek
hegyére az emésztő forróság.

A sugarak szúrósan húzódtak
a zilált fűsorok között, csobogott
a közeli gyémántszínű csermely.

Rég nem voltam már ott,
kiszikkadtam a nyár ölén vagy
belefúltam a csermelybe, nem tudom.

Dűnék

Havas mezőről írok; a szél sodorgatja a fehér dűnéket. Könnyedén megdőlnek, karcsú vonalakat eresztenek, egymásra hajolnak.

Veled sétálok itt vagy mással? Jól látom? A szél vaskos felleget támaszt.

Átmeneti elmezavar

Mióta írsz úgy, mint egy kis virág? Gyenge havasi gyopár.
Marhák zúgnak át a mezőn, szarvuk nagy és görbe.
Ha mellém ülsz, megfogom a kezed, és várom, hogy te is megérints.
Deressé vált tekintet, szúr a pislogás.
Földhöz csapnék egy pezsgősüveget, hogy felélénküljek.
Aztán részeg leszek.
Régóta esik, szeretem a természetet, igyunk rá, koccintsunk az időre.
Majd elmúlik.

Alkalmi író vagyok

Alkalmi író vagyok, Alkalmakkor írok.
Amikor az ereim elterpeszkednek, Amikor rosszul vagyok.
Hű, megint.

A nap végén

Leteszem a fejem, a párna rojtjai közt susogni kezd hiányod, csiklandoz, a gyötrelem keres játszótársat. Odakinn csillagok gyúlnak, ez a közös leplünk.

Tejútjárás

Telve vagyok könnyel,
Susog az éj.
Telve vagyok könnyel,
Rezdül az ég.
Telve vagyok könnyel,
Csillagok közt járok,
Halvány kis fényekkel
Kék álmokra várok.

Koccintsunk

Aznap is kellett volna inni, amikor kijelentette,
Hogy akar engem. Mint aki egy hosszú szónoklat
Végére ért, úgy mondta.
Büszke volt, én meg csak inni akartam,
Hogy ünnepelhesse magát.

Táncolok

húzódik a bőröd, tépődik az ajkad,
kínszenved az arcod, vér fakad
a szemedből, csikordul a fogad,
szakad a húsod, arccsontod roppan;
igen: a Szabadságom neked talán
arcodon táncoló bakancs,
de én teljes súlyommal szabad vagyok,
húzódjon bár a bőröd és tépődjön az ajkad és
kínszenvedjen az arcod, csorduljon a véred
a szemedből, mindkettőből, és csikorduljon a fogad és
szakadjon a húsod és roppanjon az arccsontod
mert én én én
én táncolok.

Cseréljük vissza

Hát ha már egyikőnk sem tud mit kezdeni
a másikkal, akkor cseréljük vissza
az első pillantást
titkos gondolatokat
ki nem mondott
foszlányokat
a kézfogást
a puha csókot
a tapogatást és a
megannyi nyalakodást
a nevetést
összebújást cseréljük vissza, és cseréljük vissza még

a sóhajokat
és bánatokat
és maró könnyeket
és zokogást,
a feltörő szerelmet;
téged és engem cseréljük vissza mind.

Két kis tükör

Két kis tükör: néztelek. Akkoriban virágok nőttek még.

Rügye bomlott a fáknak és csillogtak a tükrök. Akkoriban még visszanéztél.

Elefántfa

Réthy István novellái

Tangóharmonika

Az idős úr egy kicsi, Balaton-felvidéki faluban élt. Az a falu arról volt nevezetes, hogy egy utcája volt, így hát mindenki a főutcán lakott; négy kihasználatlan közösségi háza volt, és egy patakja, amelyik nem a halastóba folyt befelé, hanem onnan iramlott kifelé úgy, hogy se hal, se rák fogni, sütni, megenni. Az idős úr nyugdíjas volt, és arról híres, hogy negyvenhét éven át egyetlenegy szakmája volt, címzetes, egyetlenegy munkahelye; és még arról, hogy fiatalabb korában minden hangszert megszólaltatott; pengetett hegedűt, gitárt, nagybőgőt, ült cimbalom előtt, zörgetett cintányért. Mondom, minden hangszert megszólaltatott, de egyiken se tudott játszani, csak szeretett volna.

Egyszer, egy szép nap, idén tavasszal, átsétált a háziorvosához a szomszéd faluba, ámde nem azért, mintha fájt volna a feje vagy másvalamije, hanem csak úgy, nézelődni, mert meghallotta, hogy tengerre s aztán óceánra készül az orvos egy vitorlással. Majdnem barátok voltak, tegeződtek, megengedte hát a doki, hadd nézelődjék az idős úr. Simogassa az árbocokat, a kormánykereket, a köteleket, mint óvodás az óvó néni arcát szeretetből, s hadd kukkantson be a kajütbe. Úgy volt. Simogatta az idős úr az árbocokat, a kormánykereket, a köteleket, és bekukkantott a kajütbe. Az orvos beszélt, magyarázott arról, hogy honnan indul el a hajóval, mely tengereken hasogat majd, hol köt ki, honnan vág át az Atlantira, és elmondta azt is, hogy nem fél, egyes-egyedül nyes neki a vizeknek. Az idős úr meghallgatta az orvost, aztán lelépett a hajóról, s egy kicsit körbenézett a garázsban. Hajótartozékok voltak ott is mindenütt, meg valami egyebek. Itt egy kötélhágcsó, ott egy összecsomagolt vitorlavászon, egy használt kormánykerék, egy rozsdás horgony, egy horgászbot és, ni: amott egy tangóharmonika táskátlan, takarótlan, kicsit szétlöttyenve. Az idős úr sohase mondott le arról, hogy hangszert fog a kezébe, s hogy muzsikál. Hát akkor most itt az idő, nem a víz, erre gondolt hirtelen, és ezzel a gondolattal fordult az orvoshoz, aki épp az ételekről s az italokról magyarázott, amelyeket felpakol majd a hosszú vízi útra.

– Ezt a harmonikát magaddal viszed? – kérdezte az idős úr.

– Azt nem. Egyébként nem is az enyém, hanem a nagyobbik fiamé. Ő rakta oda le évekkel ezelőtt, amikor egyetemre ment, s azóta se emelte fel onnan senki – mondta az orvos. – Téged tán érdekel ama vacak?

Az idős úr hazavitte a tangóharmonikát. Ölben vitte, mert folyt szét. Alul is, felül is lógott a rögzítője. Otthon, persze, a hangszer köré gyűlt

a család: az idős, nyugdíjas feleség, a két mérnök fiú, a tanárnő meny, a három unoka, akik közül a legkisebbik volt a legaranyosabb, s nem csak azért, mert már jól focizott, hanem azért is, mert örökké hamisan (akarattal?) illesztette megszólalásaiba az édes-savanyú, a fehér-fekete, a vidám-szomorú, a jó illatú-büdös meg a puha-kemény párok valamelyik tagját. Nos, hát mindenki ránézett a hangszerre, mosolygott, legyintett, aztán pedig otthagyta, ahol találta.

Az idős úr a kicsi szobájába vitte a harmonikát; ott porolgatta porszívóval, pókhálózgatta piciny tollseprűvel, dédelgette szívvel-szemmel annyira, hogy már-már nevet adott neki. Ott látta meg, hogy hiányzik róla a feketék közül két billentyű. Sebaj, nem baj! – mosolygott, és kacsintott az öreg, aztán a garázsból a kicsi szobába rittyentett szerszámot, lécet, festéket, ragasztót úgy, hogy pótolta a hiányt, és úgy is, hogy megigazította a rögzítő pántokat alul s felül.

Két napig nem nyúlt a hangszerhez. Nem mert hozzányúlni. Tartott a hangjától, s attól is, hogy felsül vele az övéi előtt, mert nem lesz képes megtanulni egyetlen dallamot se autodidakta. A harmadik nap aztán a vállára akasztotta a tangóharmonikát. Széthúzta, összetaszította. Széthúzta, összetaszította, s megint. Levegőztette. Billentyűhöz nem nyúlt még. Filozofált valameddig. Arra gondolt, hogy vajon mindenkinek és mindig sikerül előteremtenie azzal, ami van, azt, ami nincs, csak neki nem? Megnyomott egy fehér billentyűt jobb oldalt, középen, s jött a hang, névtelen. Aztán megnyomta mindenik billentyűt, a fehéreket s a feketéket is, erre mindenik küldött hangot oda, a kicsi szobába szépen, csendesen. Attól kezdve ott gyakorolt az idős úr naponta reggeltől estig. Azt igyekezett előcsalogatni, hogy deres már a határ. Énekelt, miközben billentyűzött, s hallotta, hogy nem talál az ő hangja a harmonikáéval. Ismételt. Többször, újra s újra. Na de rászólt a család: uram, édesem, apu, tata, nem hagysz minket pihenni, zavarsz a muzsikáddal. Megértette. Kiment a garázsba harmonikázni. Oda meg a szomszédjai szóltak át, hogy hát izé. Sebaj! Ott volt még a nagy gyümölcsöskert végében a földút. A földút mentén az akácerdő. Na de! Onnan a fácántyúkok menekültek a deres már a határ hangjára.

Éjjelizeneként szólaltatta meg az idős úr a nótát a felesége ablaka alatt. A feleség nem gyújtott lámpát. Nem nyitott ablakot. Nem küldött puszit. Csak annyit mondott, hogy édes uram, elment az eszed újra. A fiúk hallották a nótát. Párnát szorítottak a fejükre, s ennyi. A meny semmit se hallott. Az unoka, a legaranyosabb, ijedten ugrott ki az ágyból, és cuppant az udvarra.

– Na, milyen volt a nóta, kicsi unokám? – kérdezte tőle a nagyapja. Azt akarta mondani a kislegény, hogy illatos volt, ehelyett azt sikerült kimondania, hogy büdös.

Az idős úr hazavitte a hangszert a háziorvosnak. Megköszönte szépen, azonkívül pedig azt kívánta neki, hogy szerencsés szelek fújjanak majd a tengereken.

Mellehúsa raktárból

Az idős tanárnő s az idős mérnök a kicsinél is kisebb falu százesztendős, repedezett, ám büszke parasztházának konyhájában volt kedden vagy talán szerdán délelőtt kilenc óra tájt. Kint, az udvaron s az utcán, nyugodalmas csend honolt, de nem töretlen, mert a szomszéd kakasa bele-bele kukorékolt. Bent, a konyhában, az idős tanárnő kézzel mosogatott, azért kézzel, mert holmi alig mosatlanért nem szokott, nem is akart gépet indítani. A csillogó-villogó fényes kagylónak támaszkodott enyhén, s a dereka okán egyszer-kétszer feljajdult. Az idős mérnök pasztás tollal meg egy kistenyérnyi fehér papírral huppant párnázott székére az asztal elé, s jegyzetelt. Bevásárolni készült a szomszéd kisváros nagyboltjába. Az idős tanárnő úgy, ahogyan a habos vizet lecsepegtette az edényekre s az evőeszközökre, tollba mondott, diktált. Padlizsán öt. Mindenféle gyümölcs, ez is, az is. Aztán paprika. Paradicsom. Káposzta egy. Ásványvíz. Sertéshús. Csirkeszárny nyolc. Mellehúsa legalább két kiló. Jégkrém semmi, töltött ostya semmi, mert az mindkettőnknek ártalmas, hiába citromos. Az idős mérnök jegyzetelt. Teleírta a kis cédulát nyomtatott betűkkel fegyelmezetten, ugyanúgy, mint évekkel azelőtt, ha lakberendezést tervezett.

Az idős tanárnő a mosogatás végére ért. Kezet törölt kendővel is, papírral is, köténnyt menesztett, hüvelykkel nyomogatta, tologatta derekát, aztán fájdalomcsillapítót nyelt egy pohár ásványvízzel. Az idős mérnök szedelőzködött. Indult a nagyboltba. Neki még semmije se fájt úgy egyébként, csak cukorbeteg volt. Ama kis cédulát a pénztárcájába csúsztatta. Mosolyt vetett rá s egy huncut gondolatot, azt, hogy téged is ott hagylak majd valamelyik polcon éppen úgy, mint eddig az elődeidet mind.

Kicsi, óceánkék, új személyautójuk volt a mérnökéknek bevásárolni, vagy orvoshoz szaladni, ha kellett. Sehová máshová! Strandra? Balatonra? Rántott bordázni betyárcsárdába cigányzene mellett? Haza Erdélybe? Ö, ö! Na, na! Az idős tanárnő nem szerette az autót, de az autóbuszt se. Muszájból ült fel erre vagy arra, s ha felült, mindig eszébe jutott a régi mondás a kecskéről meg a késről. Az idős mérnök oda és vissza volt a kiskocsijukért. Úgy odavolt érte, mint magyar huszár a lováért. Nevet adott neki, hogy aszongya, hogy Nyisszanj, Miska! Bízott benne, mert mindig odaért, ahová elindult.

Száz forintért vette meg a bevásárlókocsit ott a nagybolt előtt, punktum. Vagyis az úgy volt, hogy parkolás után ide- meg odapillantott, s amikor meglátta azt a kedvére született hölgyet, aki a bevásárlókocsiját tolta a helyére, rászólt, s azt mondta kedves szóval, hogy hölgyem, én megveszem a kocsiját. Száz forintot adok érte. Megvolt! S ha meg, hát nyomulhatott az idős mérnök befelé. Közben ugyancsak figyelt zöld sapkájának

arasznyi simlédere alatt, és arra gondolt, hogy akár aznap is előkerülhet a jó ember, az öreg bőrgyógyász, akivel még az óhazában ismerkedtek öszsze. Sokszor találkoztak már ott, abban a nagy boltban. Olyankor az idős mérnök köszönt az orvosra, ő nyújtott kezet elsőnek, aztán beszélgettek annyit amennyit, beszélgettek politikáról, futballról, vadászatról, és úgy váltak el egymástól vidáman, hogy immáron nem a hajukra csepeg az eső, ha csepeg.

Cédulája szerint pakolt az idős mérnök a bevásárlókocsiba. Nagyon odafigyelt, hogy mit és milyent vesz le a polcokról. Egyébként pedig leckézett egyet az idős tanárnő indulás előtt. Emlékezz az éretlen sárgadinnyére és az éretlen padlizsánra, amelyet legutóbb hoztál: komposztba való volt ez is, az is. Szedegette hát az idős mérnök az almát, az őszi barackot, a nektarint, a padlizsánt, a paradicsomot, a paprikát meg a többit. Így ért a húsos pulthoz. Bámészkodott valamennyit ott éppen úgy, mint ahogyan borjú bámészkodik az új kapu előtt, mert az, hogy csirkecomb, -mell, -szárny meg ilyesmi, nála se volt egy év múlva tanulandó tantárgy, ámde az, hogy sertéstarja, lapocka, oldalas, sötét labirintusba vihette volna az öreget. Soha nem ismerte fel azokat. Fiatal korában sem, amikor disznót vágott a család. Hanem aztán ebből is, abból is kapott egy-egy valamennyit a húsos pultos nőtől. A csirkeszárnyból meg éppen nyolc darabot. Már csak a mellehúsa maradt kéretlen. Akkor aztán újra csak nagyokat nézett az idős mérnök. Emitt-amott konokul figyelt. Tehette, mert senki se volt előtte, mögötte. Hogy mire és hová bámult leginkább több mint hatszusszanásnyit, azt most nem mondjuk el senkinek. A pultos nő rákérdezett:

– Segíthetek, jó uram? Mi tetszik még?

– Két kiló mellehúsát kérek.

– Mit kér?

Az idős mérnök ismételt.

A húsos pultos nő lehúzta nylon kesztyűjét a kezéről, kibújt fehér köpenyéből, lennebb gombolta sárga blúzát, nem pirult, mosolygott, kacsintott, táncosat lépett, és úgy mondta az idős mérnöknek, amit mondott:

– Jöjjön velem a kézi raktárba, uram!

Száz forintért adta el bevásárlókocsiját az idős mérnök. Leskelődött a boltból kilépve, s amikor meglátta azt az aranyos hölgyet, aki bevásárlókocsit keresett, felajánlotta az övét.

Piros kanapé

Az idős úr, kit igazgató úrnak szólított a falu annak ellenére, hogy ő sehol se volt már igazgató, a konyhából sietett a kicsi szobán át az előszobába, hogy aztán onnan ereszkedjék le a pincébe saját termesztésű vörösborért, mert ami fent volt, az mind elfogyott, és hiányzott. Persze. A pincét csak az előszobán át lehetett elérni, s a kettőt vastag fal, azon ajtó, választotta el, meg még valami: egy dög nehéz, tiszta új, kihúzhatós kanapé az ajtó előtt, na de nem a piros, hanem egy szürkészöld, mindenféle geometriai mintás, vad darab. A piros kanapé a kicsi szobában volt festmények, fametszetek alatt azóta, amióta erre a világra jött. Anyakönyvi kivonata (a hátán lógó gyári papír) szerint éppen huszonhatodik születésnapját ünnepelte, s hát éppen huszonhat évet szolgált. Végig jó volt. Végig kedves, csendes, becsületes, hűséges. Senkit se hagyott cserben. A kezdetek kezdetén az idős urat meg a feleségét békítgette a tenyerén. Ha napközben összevesztek ők ketten ezen vagy azon, este kibékültek a piros kanapén. Feküdt rajta ennyi meg annyi testvér, rokon, ennyi meg annyi vendég, aki mind jól aludt, szépet álmodott, nagyot pihent. És feküdt az elsőszülött fiú meg a második is feleségestől úgy, hogy itt három, ott két gyerek született. Öt unoka: két fiú, három lány. (A fiú unokák pisilték le a kanapét, nem más.) Kopott hát a piros kanapé rendesen. Fakult. Gyengült. Foltosodott. Középen kilyukadt. Egyik rugója eltört, s a törött szár kibújt a lyukon. Azt a törött szárat levágta az idős úr a gyorsvágójával, hogy ne szúrjon, de a lyuk ott maradt.

Az idős úr tehát, akit igazgató úrnak szólított a falu, sietett, hogy bort hozzon fel a pincéből, ahol annyi, de annyi vörös szőlőlé volt, hogy három évre, vagy egy nagy lakodalomra is elég lehetett volna, az előszobába lépett, ott meg azt látta, hogy a felesége, akit kedves igazgatóné asszonynak szólított a falu, a tiszta új kanapén ül, és most nem keresztrejtvényt nyaggat, hanem regényt olvas belefeledkezve. Az idős úr az idős felesége mellé huppant, és ott addig maradt csendben, amíg elfelejtette a pincét meg a bort, de nem örökre, hanem csak addig, amíg egy régi vágya nem iparkodott a szívéből kifelé. Cseréljék ki a két kanapét: a régit az újjal, az újat a régivel. Vigyék a geometriai mintását a kicsi szobába, s a pirosat a helyébe, a pinceajtó tövébe. Beszéltek már erről valamikor régebben is, de akkor csak szép szó maradt a beszéd, semmi több.

Az idős úr elmondta hát a feleségének, hogy mit szeretne, s mit akar. Kicsit izgatottan, kicsit félve beszélt, nehogy ellenkezzék az asszony, s nehogy erre ő begorombuljon. Volt már ilyesmire példa nem egy, abban az ötven házas évben. Az idős úr kitalált valamit, azt meg is szerette volna cselekedni, ám az idős asszony rendesen ellenezte, mire ő rendesen beidegelt. (Mint legutóbb a kisváros nagy boltjában.)

– Jól van. Költöztessünk! – csukta be regényét az igazgatóné asszony. – Kezdjük azzal, hogy kivisszük a piros kanapét a kicsi szobából az udvarra, s ott letesszük a tiszta fűre.

– Az udvarra? A fűre? De hát miért oda?

– Azért, mert ott jó helyen lesz egy ideig.

– Onnan pedig hová?

– Onnan felkínáljuk valakinek. Vannak szegény porták a mi falunkban is.

Beléptek mindketten a kicsi szobába mezítláb. Odabent szőnyegek, könyves szekrények, asztal, székek, számítógép meg miegyebek voltak. Amit lehetett ezekből, kihordtak az előszobába, na, meg az udvarra, hogy nőjön a hely, hogy lökdöshessék a piros kanapét a bejárati ajtó szájába, s hogy aztán átsirítsék rajta. Az idős úr meghúzta a kanapét, az idős hölgy megtaszította. Pont. Mert pont akkor rémlett fel nekik, hogy nem két-, hanem négyemberes az a bútor. Annak idején négy ember kellett ahhoz, hogy becentizze az előszobából a kicsibe, mert a szűknél is szűkebb volt az ajtórés, ami azóta se tágult semmit se. És megint pont. Mert pont akkor villant mindkettejükbe, hogy lesz ott nemulass, izzadás, idegeskedés, kínlódás, egymásra mutogatás, tehetetlenség, amíg sikerül végül az előszobába költöztetni azt a piros kanapét. Mondom, az idős hölgy tolta, s akkor nem fájt a dereka, az idős úr pedig húzta a bútort az ajtó szájáig. Ott meg kellett állniuk. Meg kellett pihenniük. Gondolkodniuk kellett. Töprengeniük. És eközben törülközniük is, mert úgy izzadtak már, mint a székely ló a Hargitán rönkmozgatáskor, pedig az még nem volt akkor hetvenöt éves.

– Hogy fér ez itt ki? Nincs fogalmam – szólt az igazgató úr.

– Úgy fér ez itt ki, ahogy befért – szólt az igazgatóné asszony.

Fordítgatták azt a piros kanapét a parkettán úgy, hogy hol az eleje volt hátul, hol a háta volt elöl. Emelgették úgy, hogy hol az egyik vége, hol a másik volt fent. Oldalra döntögették. Élére állítgatták, csakhogy valahogy átsuvaszthassák az ajtórésen. Mondom, az idős hölgy tolt. Izzadott, nagyokat fújt, de vezényelt is. Na, most így! Na, most úgy! El ne karcolódjék! El ne szakadjék! Vigyázz, el ne törjék! Az idős úr huzigálta, tekergette, állítgatta azt a rosszcsont bútordarabot a vezényszó szerint addig, s addig, amíg egyszer csak hanyatt nem esett.

– Várj! Ne tologass! – kiáltotta el magát. – Hanyatt estem!

– Ha, ha, ha! Na, és hogy csináltad? Hogy sikerült hanyatt esned?

Az idős úr áthúzta valahogy a piros kanapét az előszobába. Onnan az igazgatóné asszonnyal együtt vitték ki az udvarra. Együtt vették észre, hogy vér folyik az idős úr bal lába ujjhegyeiből. Kevéske vér a piros kanapé miatt. Ott egye meg a nyár vége! Letörülték. Aztán lendületből szedték, bontották csavarokra, lécekre, szivacsokra, dirib-darabokra a tiszta új kanapét az előszobában, és úgy költöztették át a kicsibe.

Valami jó munka

Új járdát építettek ott, abban a kisfaluban, a Lovas-puszta alatt. Előbb elbontották a régit. Közhasznúak bontották el inkább úgy, mint ahogy. Csak férfiak. Csákány, ásó, lapát melegedett s kopott munkakesztyűs markaikban, amint kifelé billentették a százéves, ide-odasüppedt betonlapokat, és amint rakásba rakták őket a házak tövébe, vagy egy-egy híd sarkára. A közhasznú nők sepertek: az aszfaltút szélét vagy a betonlapokat tisztították meg minden kosztól. A falugondnok vigyázott rájuk, miközben ő is dolgozott: be-becsengetett egyik-másik portára. Be is lépett oda, hogy megvételre kínáljon, az önkormányzat nevében, épen maradt darabokat száz forintért. Ja! Az se volt önkormányzat, hanem csak képviselő-testület! Az pályázott, és nyert pénzt, valamennyit, járdafelújításra a település főutcájának jobb oldalára. De csak oda. Oda is a kezdetektől kezdve valameddig. Na, de ne má', hogy végig! A főutca bal oldalára? Oda mettől meddig? Oda egy lépést se! Ott, a bal oldalon tehát, soha se futott járda ebben az életben. Hogy miért nem, azt senki se tudta, avagy tudni nem akarta. Hanem a jobb oldalon a régit? Azt bontani kellett, mert az már olyan volt, hogy fiú, leány, gyermek öreg, macska is, kutya is, mind megbotlott benne. Volt, aki úgy megakadt egyszer siettében egy kiálló betonlap csücskében, hogy homlokra vágódott, homlokdudort szerzett magának. Kacagtak, akik látták azt a bukdácsot. Köztük egy idős hölgy, talán éppen Klári mama, hahotázva kiáltotta oda, hogy csak addig emeld máskor a fejed az égnek, fiam, amíg még a földet is látod.

Előbb valami behemót tehergépkocsik térültek-fordultak a faluban. Homokot hordtak, ürítettek dombokba az út bal oldalára. Az egyik ilyen domb tetején fekete kutya könnyített magán szokása szerint. A homok után kockakövet szállítottak, rengeteget, kilenc rész szürkét, egy rész pirosat. Rondák voltak és nagyon zajosak azok a kocsik. Zörögtek, döngtek, csattogtak, billegtek, ócskavas gyűjteménynek beillettek. Sofőrjeik hangosak voltak, kiabálósak, amikor segíteni akartak egymásnak. „Tolass már! Még! Óvatosan! Na, most üríts! Figyelj oda! Vigyázz! Ne cicomázz!"

Kisgépek váltották a teherkocsikat: egy apróbb barna traktor toló gyaluval az orrán, két döngölőgép, és ugyanannyi henger. A falu keleti végébe állították le őket őrizetlen. A kisgépekkel egyszerre érkezett meg terepjáróval a tervező mérnök meg a munkavezető. A mérnök szürke volt, idős, bozontos, szakállas, valahogy olyan, mint Marx az antivilágban. A munkavezetőnek magyarázott, mutogatott, miközben a falu keleti végétől a közepe felé lépkedtek ráérősen.

– Az új járda a régi nyomvonalát kövesse pontosan! Tíz soros legyen kockakövekből, kilenc sor szürke, egy sor piros! Induljon a rajz szerint onnan,

attól az utcasarki szép és gazdag háztól, és menjen lefelé, mondjuk a polgármester, a nyugdíjas iskolaigazgató, a rendőr meg az anyósa kapuja előtt. Ott álljon meg úgy, mint ahogy egy karó áll meg a Juliska-fuszulykásban.

– Miért álljon meg ott? Nem értem – szólt a fanyar munkavezető.

– Azért, mert csak addig ér a takaró. Akarom mondani: a pénz.

A járdaépítő munkások más-más vidékiek voltak. Verbuválták őket, s mind fanyarok voltak. Hiába, no! Fanyar főnöknek fanyar beosztott jár. Nem valami jó munka, hanem csak ez a járdaépítés jutott nekik három hétre, egy hónapra. Köztük az a kicsit fekete, alig nyolcosztályos, szakmátlan fiatalember ugyancsak távolabbi vidéki volt valamikor, de most már lakója a falunak, hiszen beházasodott. Önként jelentkezett, önként állt be járdázni, örömmel.

Megreggelizett a tarisznyájából, aztán indította hát, és vitte a munkát az a hat-héttagú csapat keleten két porta előtt egyszerre. Méretre széles, méretre mély árkot hagyott maga mögött, ahol elhaladt. Feltört, és felszedegetett minden régi hidat, kitakarította az alját. Odafigyelt. Baleset vagy egyéb rendkívüli esemény nem történt, ha csak azt nem számíthatjuk rendkívülinek, hogy egyik-másik járdás ember becsengetett ide-oda, és egy pohár pálinkát kért erősítőnek. (Nem volt kocsma a faluban.) Emitt kapott pálinkát, amott meg se hallgatták őt. Ahol kapott, ott úgy volt sikere, hogy a kapuba vitte a gazdi az italt, s kért szélesebb járdát, egyenesebbet. Ildikó mama azt kérte, hogy ne szaggassák fel a háza fala előtt azt a régi betont, mert attól tart, hogy onnan tör majd be az esővíz a pincéjébe. A menő tulaj azzal állt elő, hogy az ő kapujával szemben ne hosszába, hanem keresztbe rakják le a kockaköveket. A kicsit fekete, alig nyolcosztályos, szakmátlan fiatalember is be-bekopogott erre-arra. De ő nem pálinkáért zörgetett befelé, hanem valami jó munkáért. Így mondta, és nem úgy, hogy pénzesebb munkáért. Egész nap a járda építésén dolgozott ő is. Így aztán csak szombatra, vasárnapra vállalt volna jó munkát. Vállalt volna, ha talált volna, de nem talált. Pedig ráfért volna egy kis pluszkereset: az élettársa szülés előtt állt, ahhoz kellett volna több lóvé. Esténként ugyan, mikor hazament már a járdacsapat, mindig talált a mi fiatalemberünk egy-egy ottfelejtett kalapácsot, harapót, ásót, lapátot, spaklit, kőműveskanalat. Elvihette volna őket, s eladhatta volna jó pénzért, de nem tette. Neki az nem volt a jó munka. Amit ott talált az út mentén vagy a házak tövében, azt másnap reggel örömmel adta vissza tulajdonosának.

Napról-napra nyúlt elfelé az új járda. Örömöt vitt azokhoz a fiatalokhoz, nyugdíjasokhoz, akiknek a kapuja előtt elfutott. Örömöt vitt minden új híd, minden új vízelvezető, s így borral, pálinkával, cigánypecsenyével ünnepelt a negyed falu, s ünnepeltek az építők is. Az a kicsit fekete, alig nyolcosztályos, nem ment el az ünnepre. Jó munkát talált magának már két nappal azelőtt, állandó nyolcórás munkát a szomszéd kisváros kerékpárszereldéjében szerződéssel, határozatlan időre.

Öreglány az éjszakában

Védőnői jogi továbbképzés volt a megyeházán, késő délután. A jogász, a kecskeszakállas egyetemi tanár csak beszélt és beszélt olyan sűrűn, mintha minden tudását a védőnőkre szerette volna teríteni. Képeket is, szövegeket is vetített egy vászonra. Nem volt unalmas az előadása. Sok mosollyal, könnyű tréfákkal, széles gesztikulálásokkal fűszerezte azt. A védőnők, köztük az öreglány, Ilma is, jegyzeteltek, miközben fel-felnéztek egy-egy képre, szövegre. Élvezték az előadást, sőt, hasznosnak tartották minden percét. Senki se törődött az idővel. Pedig az szaladt, rohant befelé az éjszakába.

Ilma az autóbusz-állomáshoz futott a megyeházáról, s ott kapkodva nézett körül. Nőket, férfiakat látott a peronon, utasokat, egymás nyakában lógó fiatalokat is, meg egy autóbuszt éppen indulóban. Megközelítette. Leolvasta a gép kis táblájáról a jelzett útirányt. Az éppen jó volt neki, hát fellépett a buszra. Köszönt. Bérlete volt, felmutatta, majd helyet foglalt. Cókmókját az ölébe tette, s szusszant egy nagyot. – Szerencsém van. Még ma hazaérek – erre gondolt az út legeslegelején, és erre gondolt akkor is, mikor aztán elmaradt a megyeszékhely lassacskán ott, ahol volt. Sárguló akácfák, vöröslő bicskebokrok, galagonyák szegélyezték a busz mellett a sima aszfaltutat. Tájkép. Festmény. Nem más. Az ősznek ezekből a gyönyörű színeiből azonban nem sokat látott az öreglány. Csak annyit, amennyit a kocsi lámpái megvilágítottak, és csak addig, ameddig megvilágították.

Azzal foglalkozott éppen, amott a busz puha székébe süppedve, hogy mit gyakorol majd másnap a továbbképzésen szerzett tudásból. Eldöntötte, hogy a munkaköréhez tartozó összes családot meglátogatja, és eligazítja őket a családjog változásaiból, ám akkor az autóbusz váratlanul megállt. A sofőr lámpákat gyújtott az utastérben, és megszólalt:

– Végállomás, kiszállás!

Az öreglány nagyot nézett. Nézhetett volna ugyan nagyobbat is, rémültebbet is, mert az az autóbusz úgy se ment volna tovább egy kerékfordulást sem. – Ez ám az én szerencsém! – sóhajtott, remegett, s törült egy könnycseppet Ilma. Beleremegett abba, hogy tíz kilométer gyaloglás vár rá az őszi csillagos ég alatt. – Legalább ne lenne őszi, és ne lenne csillagos! – ezt gondolta búbánatos szomorúságában.

Nem volt gyáva. Semmitől se félt soha. Most is felbátorodott. Erős elhatározással indult meg hát hazafelé, a kicsi faluja felé, a Lovas-pusztára. Képzeletben abba kapaszkodott bele, amije volt: a gyönyörű otthonába, fiaiba, unokáiba és abba, hogy elismert, megbecsült védőnője ő kicsi falujának. Belekapaszkodott, ám de csak egy pillanatra tehette, mert rögvest

azt történt vele is, mint ami mindenkivel meg szokott történni: kellemetlen helyzetben kellemetlen emlékek tolakodnak elé.

A szülőfalujában tartotta meg lakodalmát. A szülőfalujában, de nem a szülői háznál, mert az kicsi volt, és egyébként is ott sütött-főzött az édesanyja a lagzira. Még csak nem is a kultúrházban, mert az drága lett volna, hanem egy térítésmentesen kapott lakás szoba-konyhájában. Abban ehettek, poharazhattak. Abban dalolgathattak, táncolgathattak egy szál hegedűre, egy szál brácsásra. Neki nem volt menyasszonyi ruhája. Ott veszítette el, ahol felpróbálta, s ahol megvásárolta. A vőlegénynek se volt fehér inge, csokornyakkendője, fekete öltönye. A karikagyűrűket meg éppen úgy hozták össze, hogy a vőlegény süket mamájától meg a süket papájától maradt darabokból préseltették a saját ujjukra. Pálinkát az ő legkisebbik bátyja intézett hitelben. Bort, ihatatlan savanyút, szódaporral enyhítendő, agylágyító Novát, a vőlegény vásárolt a rokonaitól. Húslevest az édesanyja főzött a saját tyúkjaiból, a sült húsokat is ő teremtette elő azokból. A torta, a sütemények ugyancsak a szülői házából jöttek a bérelt házba. A meghívottaktól, akik kevesen voltak s mind rokonok, tárgyakat is, pénzt is kapott ajándékban a fiatal pár. A tárgyak: az edények s az eszcájgkészlet, megmaradtak. Ám a pénz adósságba ment el mind. A hangulat? Hát az olyan volt, amilyen. Se nem ilyen, se nem olyan. Pedig a kisvárosi nagynéni egy asztalra ugrott fel a férjével, és ott táncolta el a kállai kettőst. Nászéjszaka nem volt, mert úgy berúgott az ifjú férj már éjfél előtt, hogy használhatatlanná vált.

Gyalogolt az öreglány, gyalogolt hazafelé. Csak a vaddisznóktól ijedt volna meg, ha rárohantak volna a környék akácosaiból. Bírta az utat. Addig bírta, amíg egyszerre csak remegni nem kezdett a lába, fájni a térde, szédelegni ő maga. Mikor megérezte, hogy szédeleg, imára fogta két kezét, felnézett a csillagos, őszi égre, és ezt mondta:

– Valami varázslat kellene, valami csoda, drága jó Istenem!

Hátulról tülkölést hallott, aztán személygépkocsi állt meg mellette. Az anyósülésen ismerős hölgy ült. A hátsó üléseken ismerős gyermekek. A sofőr kiszállt a kocsiból. Falubelije volt. Kérte az öreglányt, hogy üljön be a gyermekek mellé, hogy hazamehessenek.

Szonday Szandra

A szobrász
(Buonarotti)

I.
Már gyerekként szerette a köveket
talán mert oly kemények voltak
mint csontos térde, könyöke
makacs álla, kobakja –
nem is emlékezett mikor volt napja
hogy utoljára sírt, ha elesett

Talán ezért szerette, pedig
konok volt vele minden egyes kő
ha földhöz pattintva vallatta, milyen is belül
de konok volt ő is, hát egymással
így harcoltak ők

II.
Nem szívlelte mesterét
sem a vad inastársakat
kik gúnyolták s elvették
mi ebédjéből megmaradt
megvárták a ház mögött
ha szükség szólította ki
és a mester szemet hunyt
nem látta kék-zöld foltjait

Mégsem gondolt rá soha
hogy otthagyja az iskolát
nem szőtt bosszúterveket
s nem gyűlölt mint más galád
kamasz – inkább hallgatott
és munkáját nem érte gáncs

Mert a sziklatömböket
kérni nem kellett: ne bánts
megadták neki maguk

eléfeküdt mindahány
mint nászának éjjelén
engedelmes szűzleány

Sok éles szerszám: véső
fúró mind kezéhez szokott
s a kalapács; tenyerén
nem zavarták hólyagok

Maradt hát, és csendben
érlelte vágyát: dolgozott.

III.
Ott volt a kert. Benne szobrok rendezetlenül:
Orpheus Daphnénak dalolt, s Léda láttán Apolló hevült.

Ott volt Niobé is gyermekeivel
Kiket Létó haragja üldözött,
s most külön, kőbe zárva szenvedett
mindegyik, gyűszűvirágok között.

Járkált, mint színészek közt
szürke egér: a kellékes fiú,
kinek feje fölött messze elnéz a hiú
művészféle nép.
Csodálta hideg, ábrándos világuk,
s bár nem akarták, mindegyik mesélt.

IV.
Ím ez lenne hát sorsom, végzetem
Félbevágva élni, nemtelen
akár a hitvány félszegúszó hal
az ember mind ily nyomorultul hal?
Faragtam s volt már kőszerelmem száz
de nem fogant márványölükben nász.
Hát várok hátha szobraim közül
életre kél egy, és minden üdvözül.

V.
Nem gondolta, hogy ily nehéz lesz.
Mert a márványtömbből oly könnyű volt
kiszabadítani az alakot,
mint elereszteni egy madarat,
kalitkáról lepattintani a lakatot.
De mi rárakódott a hosszú évek alatt,
a sallangokat levésni magáról –
az volt művészi feladat.

VI.
Ők a tanúim
örök gyermekek
kik továbbviszik majd
a Buonarotti-nevet
titkaim tudói,
hűséggel hallgatók
nem fecsegik ki apjukat
a vén Michelangelót

VII.
Jöttek s mentek így az évek.
A test, a romló húsanyag,
mint kútból a víz, úgy apadt.
S mert azt hinnéd, a kő marad,
szobraiból nyert vigaszt,
ha műveire visszanézett.

Ám, ki látott szétporladni
erózió rágta sziklát;
látta, miként törli el új
önkényúr a népe múltját,
templomot és ősi szobrot –
az csak áll és néz és borzad,
reménye is pusztulóban.

Hisz két elem is összeolvad
fönt, az Égi Fúzióban.

Kovács Áprád

Altum silentium

Egy gondolkodó irodalmár szellemi portréjához
(Második kiadás)[1]

A *csönd* szó referenciája helyett
hangzása irányítja a narrációt: […]
a „csönd" nem szótlanság, ellenkezőleg:
intenzív jelképzés.
(*Szitár Katalin*)

Hát csak egy szót adj!

Szitár Katalin tudományos munkásságának mindvégig központi kérdése volt a csend témája – egyéni, társas és irodalmi megnyilvánulásainak jelentésteli avagy éppen deficites mibenléte. Pályatársaként, munkatársaként és barátjaként is azt mondhatom: személyiségének egyik legfontosabb megnyilvánulása volt a csöndes jelenvalóság. Joggal érezhetjük úgy, hogy a jelenség megértése írásaiban az önmegértés szövegeinek konstitutív összetevőjét alkották. Ez adta meg tudományos értekezései, elemzései hangnemének bensőséges voltát, a személyes érintettségből is fakadó hitelességét. Tanulmányait a csönd poétikája és költészetbölcseleti értelmezhetősége jegyében fogalmazta meg.

A pályatársunk távozása után következő egy évben további veszteségek érték a Pannon Egyetem szellemi közösségét s a magyar irodalmat. Elhallgatott a veszprémi várnegyedben otthonosan mozgó Esterházy Péter és Szegedy-Maszák Mihály. Néhány szóval róluk is megemlékezem a kijelölt téma keretei között.

A csend alakzatainak értelmezését nem saját felfogásom rendszeres kifejtésével kívánom előadni, hanem irodalmi és elméleti szövegekben megmutatkozó értelempotenciáljaik gazdagságának – persze csak vázlatos – felvillantásával.

Az emlékkonferencia megnyitóján elhangzott Katalin egyik kedves költeménye: Cseh Tamás és Bereményi Géza dalverse. A szöveg interpretációja megkönnyíti számomra a téma érzékletes exponálását. Íme a vers szövege:

[1] A tanulmány egy tudományos konferencián elhangzott plenáris előadás szövegének átdolgozott és bővített kiadása. (Vö. „Az elmondatlan és elmondhatatlan". Konferencia Szitár Katalin emlékezetére. Veszprém, 2016. augusztus 31–szeptember 1.) Rövid változata az Iskolakultúra 2016/11. számában jelent meg.

Bereményi Géza

Most elmondom, mid vagyok, mid nem neked.
Vártál ha magadról szép éneket,
dicsérő éneked én nem leszek,
mi más is lehetnék: csak csönd neked.

E szó jó: csönd vagyok, csönded vagyok.
Ha rám így kedved van maradhatok,
ülhetsz csak tűrve, hogy dal nem dicsér,
se jel, se láng, csak csönd, mely égig ér.

S folytatom mid vagyok, mid nem neked,
ha vártál lángot, az nem lehetek,
fölébem hajolj, lásd hamu vagyok,
belőlem csak jövőd jósolhatod.

Most elmondtam mid vagyok, mid nem neked.
Vártál ha magadról szép éneket,
dicsőítő éneked én nem leszek,
mi más is lehetnék: csak csönd neked.

Okfejtéseim másik pillérét Szitár Katalin utolsó tudományos előadása képezi, melynek címe: *A csend mint részesülő odatartozás.* A szöveg a karunkon 2015-ben megtartott nemzetközi Bahtyin-konferencián hangzott el orosz nyelven, s azóta közlésre került a *Narratorium* című elektronikus folyóirat hasábjain.[2]

Ezenkívül természetesen átnéztem írásait és leveleit, felidéztem kapcsolódó mondatait. Most megpróbálom kiemelni a legfontosabb szempontokat, s ahol tudom, illusztrálni fogom megállapításait. Meglátásom szerint két elvről van szó írásaiban. Az egyik: a csend csak szimbolikus – többek között nyelvi – közvetítések révén hozzáférhető az értelem számára. A másik az, hogy a *silentium* a leginkább ösztönző megnyilvánulása lehet a perszonális jelenvalóságot biztosító részesülő odatartozásnak.

Az „odatartozóság" fogalmát Gabriel Marceltől kölcsönözte, kinek felfogásáról – tagadhatatlan szimpátia kíséretében – Katalin hiteles értelmezést adott utolsó írásában. Miközben új jelentéslehetőségeket tárt fel a poétikai értelmezés oldaláról a magyar irodalom számos alkotása alapján. A jelzett problémákról árnyalt képet nyújt a *Hiány-jelek*, Szitár Katalin utolsó tudományos értekezése.

[2] Szitár Katalin: Молчание как причастность. (Теория высказывания Бахтина и венгерский роман XX в.). [Silence as Involvement. (Bakhtin's Theory of Utterance and Hungarian Novel of the 20th Century)]. Narratorium 2016. № 1 (9).

Azon két könyv fedelén, amelyeket a halála előtti hetekben olvasott, a francia író és filozófus neve szerepel. Axiómaként idézte egyik főműve, *A misztérium bölcselete* kulcsmondatát: „A sors csak azzal a feltétellel mélyül megtestesült létté, ha önfeltárulkozással megy elébe másoknak”.[3] Ontológiai alapviszonyról van itt szó, az emberi cselekvés tőlünk független, eredendő indítékáról, mely a jelenvaló lét – a vele lét – elementáris vágyával, a feltétlen odafordulással egyenértékű. Úgy látom, erről szól a Cseh–Bereményi-költemény is.

A vers Bereményi Géza felfogásában írásmű, benne a ritmus által újratagolt szavak alkotnak költői képződményeket, éspedig a dalnok száján kikívánkozó, keletkezésben lévő, születendő szavak. Cseh Tamás énekmondása a dallam, a hangzás ritmusát s a feledhetetlenül személyes intonációt adja hozzá a másként működő versritmus képződményeihez. Erről most – irodalmárként – jobb, ha nem beszélek. Ideje van a hallgatásnak... Az önértékű szó és a versszó között a csönd alkot intervallumot, melynek közege a lelki életre szólító, a hanggal való kitöltésre irányuló levegő. Ezt a poétikai programot fogalmazza meg a *Gospel*:

Most csend van éppen és éjszaka,
és árnyékteremtő,
és szárnyát csüggesztve vár Uram,
a levegő.
Hát csak egy szót adj!
Épp csak egy szót adj!
Egyetlen szót adj!

A csendben felcsendülő s a versbe beíródó jel funkciója nem egyezik beszédszavaink szerepével – sem a kijelentés, sem az állítás, sem a kommunikáció egységeivel. Nem a beszélt, már meglévő, hanem az eljövendő, a még nem mondott, de nagyon hiányzó szóról olvasunk itt.

Érthető hát, miért válik az előző szövegben is a „leszek” státuszára hivatkozó, a várakozó lény megnyilatkozásában a csendesség feladattá, sőt, poétikai programmá – éspedig a *Lenni* időbelisége és felszólító modalitása jegyében. Az alkotó invenció alaphelyzetét, a csöndet – megjelölt, de nem érzékelhető helyzetét – nagyon nehéz kiérdemelni. A „Csönded vagyok” *„én”*-je előbb az *én*ek közvetítésével ad hírt magáról. Majd a *csönd* szónak az átvitelével új önprezentációt kezdeményez – a dal helyett a verses írásmű diskurzusa felé fordul. A grammatikai logocentrizmus érvényesülésének felszámolását is szolgáló művelet képződményét nevezhetjük egzisztenciális metaforának[4], mely egy új, nem önazonos, definiálható alanyiságot kezdeményez a megnyilatkozás során. Ennek következtében

[3] Gabriel Marcel: A misztérium bölcselete. = Válogatott írások. Vigilia, Bp., 2007
[4] Vö., Kovács Árpád: Mi az egzisztenciális metafora? Literatura 1913/2. 95–114.

a dalnak elkötelezett figura megtagadásra kerül, pontosabban a Neked feltétel nélkül odaadó alannyá valósul át. A reflexív *ego*, az „én" kikapcsolásával együtt jár ugyanis a „nekem" és a „neked" funkcióváltozása, illetve a rövidebb utat ígérő agglutinációjuk, rafináltan leplezett cinkos szövetségük – az „énekem" jelsorban megbúvó „én-nekem" – kiiktatása a kommunikációs helyzetből. Természetesen az ének műfajaival való szakítás is megtörténik: a dallal s a dicsérettel, valamint a rájuk jellemző kétféle modalitással – a népi, illetve himnikus megnyilatkozás szólamaival. Az önreflexióval előállított s a deixissel kifejezett reprezentáció – az *én*ek *én*je – tehát csak egyik, végső soron eltávolítandó alakmása a nyilatkozónak, aki versnyelvi szubjektumként maga szakít a versírást megelőző, már ismert figurájával. Ez a szubjektivitás a megnyilatkozáson belül – demonstratívan – kerül törlésre: „Nem lehetek". A „lehetek" alanya a lezáruló, már megvalósult létmóddal szakítva, a bekövetkező változás útjára lép, új alternatíva felé nyit. Ezt azonosítja az identitás temporális természetének, eseményszerűségének kihangosítása a megtörténés harmadik egysége – a „leszek" – révén. Az orális jelenlétmódot minősítő állítmány arra utal, aki ezt mondja: „vagyok". Éspedig úgy, ahogy éppen végbemegy a velem történendő, – a *van* és a *lenni* közötti esemény. Jól látható, nem az énekszólam előadójáról van szó, hanem arról a nem-énről, aki írása – nem névmási kreatúrája – révén azonosítja magát a jelzett intervallumban. S egyúttal demonstrálja, hogy írásművével már felénk, olvasók felé fordul, nem pusztán társához beszél. Aki mond valamit másik, nem éneklő jelenvalóságáról. (Utóbbiról, tudjuk, Cseh Tamás tanúskodik.) Ily módon a csönd az írás preegzisztens helyzete-fokozata is lehet[5]. Vagyis előzetes megértést rejthet magában. Éspedig arról, hogy tulajdonképpen „mi is vagyok?" Hiszen ez attól erősen függ: mivé leszek? Az írásalany transzcendens, verses megnyilatkozásával túlhelyezi magát beszédének horizontján. Itt tehát az egyéni konvenció beszédstratégiájának elhallgattatásáról szól a költemény. Azzal a céllal, hogy a „nálam is több" juthasson szóhoz, mondván, beszéljen a létem. A létesemény inkarnációjaként tárgyalt nyelvi eseményt *önértékű szónak* nevezhetjük.

A csönd szavunk a szövegben tehát a *lenni* természetéről nyilatkozik, arról az átvalósulásról[6], mely a költészet világában csak az írás aktusában konstituálódhat alanyi jelenlétté, amely ennek következtében olvasható

[5] József Attila ezt a diszpozíciót a „dolog előtti lét" kifejezéssel jelölte meg s a „hiányvalóság" jelenségével rokonította, amit az alkotó invenció egzisztenciális előfeltételének tekintett. Vö., József Attila: Irodalom és szocializmus = Uő., Tanulmányok és cikkek 1923–1930. – Szövegek. Bp., Osiris Kiadó 1995. 170–172.).

[6] Hamvas Béla kifejezése, aki a személyes identitást elindító fordulat értelmezésére alkalmazza a szót: „Ez a metanoia. Az átvalósulás. A megvalósulás. Csak ha teljesen valódi vagyok, üdvözültem". Vö. Hamvas Béla: Silentium. Titkos jegyzőkönyv. Unicornis. Medio Kiadó, Budapest 2006. 18.

modalitásban nyilvánul meg. Ezúton alkalmassá válik, hogy az olvasókat vonja be a Csönd által újrajelölt jelenvalóság megértésébe a versnyelvi szöveg interpretációja során. Ezen a szinten feltárul a dalvers szemantikai potenciálja is – nem csak az ének és a mondás, de a szöveg minden egyes szavának, jelének, betűjének jelentéstartománya, az elsőtől az utolsóig.

Bereményi Géza ily módon az új identitást a részesedés akarásával fejezi ki. A társ hiányvilágához való odacsatlakozás formájában; egy másik lény magányához, amit a költészet egyben a léttel való azonosulás feltételévé tesz. Határolt keretei kinyílnak a határolhatatlan szférájára. Mármost ez annyit tesz, hogy a másikhoz való odatartozás a halál után sem pusztán habitus kérdése (például a hűségé, a barátságé, a szereteté), hanem *conditione humaine* – az emberi jelenvalólét ontológiai sajátossága. A biológiai, érzelmi, érzéki kötődésen túl megnyilvánuló vitalitásról van szó.

A csönd épp ezért – mint már említettem – intervallumként fogható fel: tere nincs, de van ideje, jelen esetben az élet és a halál időtávján honol, az érintkezés lehetőségét demonstrálva.

A hiány a megszólítottra vonatkozik, pontosabban – a megszólíthatatlanra, aki egy nem evilági, egy ismeretlen szférába távozott. Következésképpen a csönd metaforikus értelemben egyfajta *térközi* temporális létmód, amely nélkül nincs jelenvalólét. Arra a létre gondolhatunk, amely kiszabadult a tér fogságából és a terjeszkedés kényszerzubbonyából.

A „csönded vagyok” ily módon egy másik csönd – a szabad csöndesség alanyi létmódjának válik konszubsztanciális egységévé. Ám ez a mélység csupán az egész felől fogható föl. Amikor ketten részesülnek egymás csöndjében, az együttlétezés az ontológiailag értett egésszel érintkezik, bele integrálódhat. Az integráció feltétele a nyelv, amely túl van a hallgatáson, beszédstratégiáink ravasz – s egyben önámító – elhallgatásain.

Az odatartozóság nyelvi tanúsítványa a Bereményi Géza által használt új metafora: „Csönded vagyok”. A metaforikus kiterjesztés az a konfiguráció, mely révén a megszólaló és a megszólított valamely magasabb egységbe – új értékrendbe – integrálódik, megőrizve a részegységek nem teljesen független szingularitását. A szubjektum közvetlenül nem azonos a beszélővel, aki narratívába kezd. Mint olvasható, legalább háromszor: „Most elmondom néked” – „Folytatom” – „Elmondtam”. Ezt követően beáll a csönd, s a versnyelv szintjén, ahol nem a beszéd, hanem a nyelv alkot – a költészetben önértékű szavaival – szemantikai potenciált. Ebben a kontextusban se a dal, se az elbeszélés nem illetékes – mindkettő hallgatásra van ítélve. A csönd szemantikája mélyebb, mint a megnyilatkozásé.

Ez a mélyebb, illetve magasabb egység egy ismeretlen dimenzióba emeli át a hallgató s az elhallgatásával csatlakozó alanyt. A csönd diszkurzusának elve tehát a konvergencia – két csönd, két magány, két sors ontológiai összetartozásának lehetőségét villantja fel, amelyet a részt vállaló jelenlét törvénye irányít. Különös csöndnyelvet képvisel, egészen újat a magyar

költészetben. Ennek mélységi-magassági vektornak a figuratív kifejezése: „égig ér”. Bereményi azt mondja, hogy minden egyszeri magány, minden egyszeri csönd valójában megismételhetetlen. Ám ugyanarra az átfogóra konvergál, amely túl van az elszigetelődést meghatározó kiterjedésen, térbeliségünk három dimenzióján, izolált immanenciánk korlátain.

A kérdés az: hogyan lehet az Én a Te tevékeny része, amelynek ugyancsak van másik része, valamint mindkét részhalmaz egy új képződmény, a konkrét realitás megnyilvánulása. Neked vagyok, de a vagyok, a *sum* érkezése, azaz egyfajta léteseményben megtestesülve. A csönd tehát nem közeg, nem háttér, hanem *erőtér*. Érleli a felcsendülő szót. Neked vagyok – írja a költő –, de nem az éneked, hanem a szövegére vonatkozó igény letéteményese: „Kéne egy dal!” A csend és csendülés között helyezkedik el a szóra irányuló vágyakozás és várakozás alanya, az alkotó invenció szubjektuma.

A várakozás átütő erejű metaforája – a „hamu” – egyben a metamorfózis indexjele, mely a lángra utal. Az olvasói szövegelsajátítás alanya az érlelődő esemény, a bekövetkező lángolással rokon: „fölébem hajolj, lásd, hamu vagyok, / belőlem csak jövőd jósolhatod”. A hamuval jelzett jelenléthiány a megtörténendő alkotórésze. Nemcsak láthatóan van, de jövője is van; nemcsak hiány – jel is. A hamu az időbeliség nem látható – ám a versben olvasható – vetületében a *leszek* indexévé módosul. A még nem mondott szó jele, csírája. Bereményi egyértelmű; ezt mondja, ha nem tévedek: a jó szó vagyok Neked. A logoszhoz hasonlóan – a jó hír forrása. Nem az éneké, nem a dicséreté, hanem a versnyelvé, mely a csöndet az igaz csöndülés – a láthatóvá tett hangzás közegében a szellem inspirációjává avatja.

A belső intervallum, a hiányzó történet kapcsán az a kérdés fogalmazható meg: hogyan lesz a „hamu vagyok” metaforája interpretánssá a „csönded vagyok” kapcsán. Milyen esemény tételezhető a két „vagyok” időközében? Nem kétséges: a hamu nemcsak a vég szimbóluma, hanem az új kezdeté is lehet. A mítosz szerint a tűzmadár főnixé, amely a ciklikusan elpusztuló és újjászülető, önnemző létmód szimbóluma. A versben tehát a lírai dal szubjektumának kiüresítése (a hamu) az „égig érés” eseményének kiindulópontja, az alanyi revitalizáció kezdete.

A test szignuma

A fentiekben vázolt jelenséget tekintette Szitár Katalin az odatartozóság ontológiai bázisának. S a *Pacsirta* értelmezése során tárta föl a Kosztolányi prózanyelvére jellemző elhallgatások és csendek természetét. Fontos megjegyezni: ez esetben is a lírai dal válságáról tanúskodik a regény szövege. Egy daloló madár hallgatása azonban másfajta csend – jelentő csend, azaz hiányjel. A záróakkord szövegjeleként az elhallgatás

a sírás erőterének bizonyul, s az ágy fölött függő kegyeletjelkép, a *Pietá* könnyező alakjával kerül egy formarendbe – a „mi kis madarunk" végleges hazatérésének prózanyelvi képződménye jegyében.

Kinyitotta szemét, mert eddig erősen behunyva tartotta. Tompa sötétség lengte körül, mély feketeség barátian, és a levegő érintésére vagy talán a homályra, melyben semmit, de semmit sem látott, a két szeme most hirtelen megtelt könnyel, s patakzó, eleven nedvességgel öntözte száraz párnáját, mely egyszerre olyan lucskos lett, mintha az éjjeliszekrényen levő pohár rádőlt volna. Zokogott is. De hasra feküdt, száját a párnára nyomta, hogy szülei ne hallják meg. Ebben már bizonyos gyakorlatra tett szert.

Apa még mindig nem oltotta el a villanyt.

– Pacsirta – rebegte, s az ajtó felé mutatott, és feleségére nézett, boldogan.

– Hazarepült – szólt anya.

– A mi kis madarunk – tette hozzá apa – hazarepült.[7]

A daloló mezei pacsirtával tételezhető rokonság helyett a regényben a szereplő neve – egy magyar szó – válik értelemképző erővé. S benne hangsúlyosan a *sír* szekvencia, amely ugyancsak elválik közismert fogalma jelölőjétől. Elválik s a könnyel, illetve a könnyező Madonnával kerül egy kontextusba. Ám ezáltal értelmi tartománya a megtisztulás jelentéskörébe íródik, amit „az eleven nedvességgel" való társítás hoz tudomásunkra. Pacsirta a sírás hallható szólamát – a siralmat – a feltétlen odatartozás jeleként hallgattatja el. A csönd képbe – műalkotásba foglalt – oltalmához folyamodik, s ezzel a feltétlen elfogadást demonstrálja.

Szitár Katalin az odatartozóság tekintetében legnehezebb próbatételnek az elfogadás elutasítását tartotta. A *Pacsirtá*t pedig az elfogadás kultúrájának manifesztumaként vizsgálta. Azt a problémát járta körül, hogy mi a következménye önigenlésünk, önmagunk elfogadása tekintetében annak, ha az általunk demonstrált elfogadás nem talál elfogadtatásra.

A halál – szemben *A rossz orvos*ban található megoldással – a regény cselekményében nem következik be, szemantikailag mégis produktívabb ennek fikciója, mint ellenkező esetben. Már pusztán a végiggondolás kényszere – amit a távolság, tudniillik Pacsirta elutazása vált ki, – erre ösztönzi a végesség árnyékában az idős, számadásra készülő szülőket. A hiányhelyzet határszituációnak bizonyul. Ákos a konkrét fordulat valódi üzenetét világosan kimondja: „Azt akarnánk, hogy ne is legyen itt, úgy mint most. És azt se bánnánk, ha szegény akár ebben a pillanatban meg…". Megtörik a szó, beáll a csönd. Mert az, hogy mit is akarunk, valójában sosem egyértelmű. Csak a megcselekvés teszi világossá. Amikor Ákos elharapva a szót megtorpan, arra döbben rá, hogy egy bizonyos

[7] Kosztolányi Dezső: Pacsirta. Édes Anna. = Pacsirta. Európa, Bp., 1995. 174–175. old.

beszédmód foglya, amely a semmi választására ösztönöz – az elfogadás helyett, az elfogadás lehetetlenségét sugallja. A személyes feltétlen akarás helyett inkább a semmi választására irányul. Az akarást megbénító indulatot az a triviális séma vezérli, miszerint az ember személyét az határozza meg, amit a közvéleményt uraló – vagyis az utilitárius – józanság megkíván. E tekintetben ugyanis a kisvárosi közgondolkodás számára konvencionális beszédstratégiájuk azt írja elő, hogy a lány „elkeljen". Vagy azért, mert „szép", vagy azért, mert „házias". A „kis madarunk" távolléte alatt a kiruccanó Ákos a „kanzsúron" azt tapasztalja, hogy a „párducok" társaságában minden férfi – egytől egyig mind alkoholista – e projekt vállalásának az áldozata. A nőhöz való intézményes viszony a nyilvánosházban jelképes jelentésre tesz szert. Ezt fölismerve érti meg – bátran magába tekintve – Ákos, hogy az élet elvesztegetését nem a házasság elmaradása idézi elő, hanem az elfogadás elutasítása: „Mi őt nem szeretjük […] Gyűlöljük őt, utáljuk." (133. o.) A fokozódó fájdalom és elfojtása gyűlöletbe csaphat át, az érzelem torz képeit állítva elő. E képzetek kivetítése révén helyettesíti be apja a lányát egy esztétikai kritérium, a *nem vonzó* fogalma alapján. Olyan megjelenítést hoz létre magában, melynek alakzatát a szépségre nem utaló részletekből fonja össze. Majd e reprezentáció alapján az életegész alanyát a nem tetsző kategóriájába szorítja, s automatikusan a nem szerethetővel azonosítja. Ám a felismerés pillanatában az is megmutatkozik számára, hogyan hozta létre az elfogadás megtagadásával ő maga önmaga árnyékát – éspedig a lányáról eszkábált torzkép, a nem releváns jelek – felhasználásával. Mindez a regény prózanyelvi jeleinek és formáinak fényében világosodik meg az olvasó számára is.

Az önmagát tételező tudat az „én árnyéka". Szokványos kreatúráit – a regénynyelv fényében értelmezve – Katalin magával a halállal társítja: „a szeretethiányos létállapotból következő halál" nem empirikus vég, hanem a kimondásra kerülő önmegértés gesztusa. Valójában Ákos apasága és önértése rendül meg a részt vállaló odatartozás elmaradása miatt: ennek okán önigenlése válik lehetetlenné. Ugyanis csak az menthetné meg ettől a csapdától, ha a nem vonzó külalak dacára is elfogadná lánya feltétlen szeretetét és hűségét.

Másfelől a kijelentés megszakításakor, a beszédben beálló csöndben is egy szignum nyilatkozik meg. Egy másik beszédmód hívása. Az effajta diszpozícióról írta Gabriel Marcel: „[…] ez a hívás csak azért létezhet, mert bensőmben van valami más, mint önmagam, valami önmagamnál is mélyebben hozzám tartozó, és ekkor a hívás egyszerre jellé változik".[8] Katalin így mondaná: hiányjellé.

[8] Gabriel Marcel: A misztérium bölcselete. Válogatott írások. Vigilia, Bp., 2007. 57. old.

Amennyiben a megnyilatkozásban nem érvényesül az árnyékvalóság zörejeinél mélyebben található személyes hang, az odatartozás szólama, megszakad a párbeszéd. A monologikus kijelentés a kongás és a támadás szemantikai jegyeit ölti magára. Ákos az egyre mélyülő válság egyoldalú, „hozzám tartozó" kérdésre válaszolva kijelenti: „– Miért – kérdezte Ákos is, majd egész csöndesen mondta: – Azért, mert csúnya. – Elhangzott először. Utána csönd támadt. Kopár hallgatás kongott közöttük".[9] Hívás helyett.

A karokat szimbólummá avató utalás konkretizálása okán Kosztolányinál a fejezetcímből a regényről megtudjuk, hogy Kisboldogasszony születése és a búzamag megszentelése napján, „szeptember 8-án, pénteken véget ér, de nem fejeződik be". A szöveg végén elkezdődhet annak az anya-gyermek viszonynak az értelmezése, amelyet a pénteken befejeződő szenvedéstörténet szövegeiből ismerünk, s a szentképről felismerünk. Az ábrázolás, melyet Pacsirta a krízishelyzetben meglátott – s benne saját igazi arcát is –, a feltétlen szeretet példázata az ikonológiában. A fiát átölelő Istenanya karjai és Pacsirta feléje kinyújtott karjai ugyanarra a szellemi értékre mutatnak: a feltétlen odaadás oltalmazó szerepére. Ezt a szépséget tulajdonítja a hősnő karjainak s kezeinek a szöveg több helyen is. Ákos apa nem vette észre.

Kezdem érteni, miért beszélt Katalin a téma kapcsán kétféle személyes viszonyról, ugyanis a szembeszegülés a test integritásának megsértésével egyszersmind a test önkényeskedésének – a szövetek burjánzásának, az alak deformálódásának, a vágy túltengésének vagy lankadásának – való ellenállást is megvalósítja.

Ugyancsak tanulságos az *Iszony* főszereplőinek – Sanyi, Kárász Nelli, Teri alakjainak – a megvilágítása. Kiemelt jelentősége van ugyanis az író regényeiben a tekintet szerepének. Különösen, amikor a kiszolgáltatott test alanyának önigenlését rendíti meg, s elidegenedik, mint Kárász Nelli esetében: „én megundorodtam tulajdon fölvillanó arcomtól, a jelentősködő ürességtől…". A társ, Imre odatartozást tanúsító tekintete fölértékelődik ekkor, mert benne – Szitár Katalin szerint – Nelli számára „saját (hiányzó) önlátásának kivetített képe" jelenik meg. Az áttetszőben a maszk mint szimulákrum maga is feltárulhat. Az önigenlését elvesztő asszony nemcsak saját testétől, de még gyermekétől is megvonja az odatartozóság adományát.

Ezt a helyzetet világítja meg Katalin az *Eszmélet* értelmezésének szentelt tanulmányában is József Attila „meglett" embere kapcsán, „akinek / szívében nincs se apja, anyja". Nincs, mert a költő máshol azonosítja: az odatartozóság két szülője, két megnyilvánulása – a Szellem és a Szerelem. Idézem az értelmezést: „A *szívet* itt bátran nevezhetjük a legnagyobb

[9] Kosztolányi, i. m., 134. old.

világhiány, a szülők hiánya hordozójának. A részlet nyilvánvalóan a *Nincsen apám, se anyám…*-ig vezet vissza…”.[10]

A Szellem és a Szerelem azért, mert alanyának önértékű szavai a költészet értelmezésében a kegyelem megnyilvánulásai. Katalin Németh Lászlóról írott egyik tanulmányában a kegyelem metaforáját a hó motívumában mutatta ki, mely Kurátor Zsófi „tüzes szikársága” kapcsán a tűzzel (saját indulatosságával) szembeállított habitust jelképezi: „Az ellentétes elemben, a hóban való megmártózás az indulattól való megszabadulás, a kegyelem vagy a megtisztulás iránti igény jelenlétét, lehetőségét sejteti e különös „birkózásban” – Zsófi önmagával és másokkal folytatott küzdelmében”.[11]

Hoznék még egy példát a meggyőző elemzések köréből. „A kereszt bádogívén komoly hópihék ültek” – idézi Katalin a *Bűn* szövegét. Emlékezhetünk: a víz tartományában otthonos Vodál[3] Mariska levelét a feje fölött, a lámpavilágban tartva olvassa. Az értelmezés szerint a betűk a hópelyhek közvetítésével értelmezendők: „az *íráson keresztül* hullanak a hópelyhek”.[12] Márpedig hogy Vodál „láthassa az írást, magasabban kellett a fejénél tartania. Alulról betűzte a papírt, amely fölött a pelyhektől körültáncoltan szökellt a villanyégő”.[13] Katalin Mariska levelének betűi és a hópelyhek között megképzett metafora alapján megállapítja, hogy azok „a kegyelemben való részesülés motivikus jelzései”.[14]

Az áttetsző tartomány: valami a hóról és a füstről

Van a magyar irodalomban egy különösen figyelemreméltó dokumentuma a csend és a hó összepántolásának. Nemes Nagy Ágnes *Hó* című költeményére gondolok,[15] melyben a metafora szerepe ugyancsak az ellentétek kölcsönhatásának műveleteként jut szerephez – lesz a lírai szöveg gyökérmetaforája, amely a szavak szemantikai innovációjáért – tehát önértékűvé tételükért – felelős. Ennek alapján a költő egzisztenciális értelmezést ad a bibliai motívumnak.

Az intervallum, melyet a „zuhogó némaság” képével jelenít meg, a halandó (véges) és a hallgató (végleges) között feszül, a csönd ontológiájának

[10] Szitár Katalin: Kogníció, intuíció, ihlet. Az Eszmélet poétikájához. = Eszmélet. A Balatonalmádiban és Balatonszárszón 2012. szeptember 28–30-án rendezett Eszmélet-konferencia szerkesztett és bővített anyaga. Alkotószerkesztő: Fűzfa Balázs, Savaria University Press, Szombathely, 2013. 119. old.

[11] Szitár Katalin: Tudatkritika a prózanyelvben (Németh László poétikájához). Iskolakultúra, 2012/12. 9. old.

[12] Szitár Katalin: A regény költészete – Németh László. Argumentum, Bp., 2010. 64. old.

[13] Németh László: Bűn. = Bűn, Iszony, Magvető-Szépirodalmi, Budapest, 1971. 284. old.

[14] Szitár Katalin: A regény költészete – Németh László. Argumentum, Bp., 2010. 94. old.

[15] Nemes Nagy Ágnes: Rejtély és ráció. = Nemes Nagy Ágnes verskéziratai és rajzai. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 2004. 71. old.

manifesztumaként. A nem érzékelhető olvashatóvá tevésének térközegét természetese maga a versszöveg tölti ki. A versé, amely nem szemlélhető anyagot és formát, hanem a bennük tevékeny – csendben működő – vitalitás jelentését, tehát szavakkal jelölt létmódját hozza létre. Az intervallum azon képződményét, amely csupán körvonalként, a dolgok peremeként azonosítható. A peremen[16], ahol a különállók érintkeznek. E konvergens formarend megjelenítésére szolgál a költeményében a csendnek a hóval való összekapcsolása egy metaforikus műveletben. A perem az áttetszővé tett néma és amorf tartomány karcolatával rokonítható.

Nemes Nagy Ágnes
Hó

I.
Ez a zuhogó némaság
nem is tudom, hogy hallom-e
ez a homályos hófehér
nem is tudom, hogy látom-e

Az alakit, az anyagit – a testeket, a formákat, a színeket – homályba borító havazás a csenddel is felruházza az immár nem látható, nem hallható tárgyakat, eloszlatván ily módon a térbeli dimenziók kizárólagosságának illúzióját. A szöveg tudatosan az érintkezés módozatait jeleníti meg: a „dolgok szélein", a „dolgok ormain", ahol megvilágosul egy „ismeretlen dimenzió",[17] azaz az intervallum alanyának szemszöge. Itt történik meg a csend inkarnációja és – hatására – a ráeszmélés: „amint a dolgok szélein megáll és megvilágosul" a fentről zuhogó hó, a logosz földi mása. Az inkarnáció a térközben történik meg: „egy keskeny átmenetben / leszáll leszáll megtestesül". Az átmenet, az esemény a metaforát sem hagyja érintetlenül. A zuhogó hó helyét leszálló alakmása foglalja el, amely a szubjektumra – a várakozóra – utal. Nem a térben, hanem az életben tevékeny alanyra, melynek diszpozíciója a véges egységekre, szakaszokra tagolt – s kiterjedéseire redukált – valóságképet időbeni létmódra váltja át:

III.
Mint ami régen készülődött
mint ami régen várakozva
úgy hull mint ami végleges
az olvadékony évszakokra

[16] Petőfi a puszta, József Attila a város peremén érvényesíti költészetében az érintkezés és átmenet metaforáit.
[17] Ottlik Géza: Iskola a határon I–II. Magvető, Bp., 2000/II. 199. old.

Az intervallum idősávnak bizonyul, nem a tér, hanem a térközi esemény temporalitásának a megnyilvánulása. A hóesés megképződő metaforája pedig a temporalitás szemantikáját közvetíti, olvashatóságát s ezzel megérthetőségét biztosítja. Vagyis a maradandó („ami végleges") természetét tárja fel a mulandóban.

A térközben (például szögletben, odúban, köpenyben) szorongó várakozás inkarnációjaként azonosítja a csendet a hóval Gogol *A köpönyeg*ben, Dosztojevszkij a *Feljegyzések az egérlyukból* című kisregényben, Csehov a *Bánat* című novellában. Ebbe a történeti poétikai sorba illeszkedik Ottlik Géza *Iskola a határon* című regénye, melyben a várakozás helyzete, a még nem mondott szóra való odahallgatás csendjében zajló eseményt szintén a hóesés prezentálja. A megtestesülés a regény szövegében valósul meg, mely a határ fogalmát az érintkezés zónájának metaforájával váltja fel. A hó szerepét a konvergenciát előkészítő intervallumban aktualizálja.

Katalin írása e gazdag poétikai hagyomány horizontjába emelte a *Bűn* című regényt.

Az áttetszőség szignuma lehet a füst is. Mint identitásjegy konkretizálódik egy József Attilánál olvasható gyöngyszem, a *Füst* soraiban: „áttetszik rajtad, égi hűvösség". Tehát közvetítésként működik az empirikusan tapasztalható és az érzékin túli, spirituális szféra között. A költeményben a hold fényénél megjelenő *füst* a hiányvalóság bázismetaforájának bizonyul, a beszéd tárgyára, a szenvedő lény alakjára („sovány vagyok") vonatkoztatva. A közvetítés így fest: mert „áttetszel rajtam" – „áttetszik rajtad". Jelesül az élet létvonatkozása a költői szöveg által megjelenített paradox kifejezésben. Persze itt is a fájdalmat érlelő magány valóságának, diszpozíciójának megszólalásával szembesülünk. Akárcsak a *Magány* soraiban: „látom a szemem; rám nézel vele. Halj meg, […] meghalok bele".

Az effajta, már-már metafizikai magány teszi igazán megérthetővé, azaz hiányjellé Katalin mindig szelíd, gondolkodó szemeit. Igaz, olykor a szelídség szertefoszlott, az arc komorrá változott, tekintete krízishelyzetekben akár vaddá is. De ez a látvány a puskacső elé tévedt, megrémült őz szelíd vadságát idézte.

A verbális kommunikáció és a testi közvetítés váratlan és végleges megszakadása súlyos terhet ró ránk, fokozza spontán fájdalmunkat. De egyúttal előcsalogatja e hiányhoz kialakítandó viszonyunk, többek között e meditáció jeleit is. Katalin Németh Lászlóról szóló könyvében olvashatjuk: „A test tehát […] az eseményszerűen – tettei révén – megvalósuláshoz jutott személy jele. Kitüntetett helye abból adódik, hogy ez a cselekvés közvetítője a világ felé". Amennyiben nem képes a jelentő test szintjére emelkedni, magának az álarcnak, a semminek, az ürességnek – a lárvával rokonítható arctalanságnak – tüntető megnyilvánulásába merevül. Jobb esetben pusztán a birtokolhatónak vélt „szépre" stilizál.

A kezdőszó értéke

Egy új prózamű – a *Hasnyálmirigynapló* – kezdőszavát idézem: „Rák, ez a jó kezdőszó…”.[18] Ám csak akkor látjuk át, hogy miért és mire jó, ha felismerjük, hogy valami másnak az indexe, s hogy csak azzal érintkezve van értelme ebben az egyszeri megnyilatkozásban. Ez a metaforikus kiterjesztést elindító másik szó megjelenik a szöveg következő mondatában: „derűsen *rák*érdeztem”[4]. Mire is? Arra, amit a köznyelv, mint a trágárságokat is, többnyire elhallgat. Jelen esetben is ez történt: „kerülték az orvosok a szót”. Meg később a rokonok s a látogatók is. Ezt a még nem mondott, önértékű szót keresi minden prózaíró. Ami benne több magának a használati jelnek a funkciójánál. Az író azt a szót keresi, amely a magyar irodalomban a nyelvi érték megnyilvánulásává tehető.

A rákérdezés – nem a „Mondatgyártás” (119. o.) – az önértékű szó funkciója, mivel minden mondat ki van ragadva egy egyszeri megnyilatkozás kontextusából. Ennek metaforája a rák. Has*nyálka* neve arra a pácra utal, amellyel a mondat bevonja szép és ordenáré szavainkat, s az igaz beszédet „hasbeszéddé” silányítja. Az írás a mondáskreatúrákkal száll szemben: „Próbáltam a bajt nyakon csípni. Mondatok igájába hajlítani.” De nyomban itt az önkritika, hiszen maga az elbeszélő is gyártott egy „nyálas” mondatot: „Mondatok igája – hát ilyenekből látszik a baj”. (5. o.) A nyelvrongálásban a rutinkifejezés, akár a rák, fertőző, megelőzhetetlen, végzetes. A baj az, hogy a szövegszubjektum nem talál egzisztenciális helyzete radikális megváltozásának, a személyes krízisnek megfelelő szavakat. Nincs kéznél a *végesség diskurzusa.* Sohasem lesz kéznél! Egyébként a regényirodalom nyelvi univerzumában máskor sem birtokolhatunk semmiféle „használati szabályt”. Mert a szabályszerűség mellett ebben az univerzumban az érvényesség is követeli jogait.

Beszédstratégiáink a regénynyelv tükrében a létet „dadogásra”, a szót káromlásra ítélik. Az írás aktusában feltáruló prózanyelvi megnyilatkozás ezt a beszédmódot az elhallgatással s ikerpárjával, az fecsegéssel – vagyis az értelmi potenciál eltakarásával – azonosítja, magát az írásseseményt viszont a nyelv szemantikai innovációkra képes megnyilvánulásaival.

Esterházy Péter erről az irodalom vetületében értekezve, azt mondja, hogy az írott szó „a nyelvjátékok hallgatáson túli beszédéig”[19] (*Esterházy,* 2003, 24. o.) ívelő sávban produktív, mentes mindenféle nyelvi szabályrendszer művelőjének rutinos retorikájától és stilisztikától, bármiféle esztétikai minőségtől vagy kánontól. De minek a jegyében?

A nyelvjátékok mindig a múltból hozott, közmegegyezés révén ránk testált szabályrendszerekkel vezérelik a kommunikációt. Ezt a kiszolgál-

[18] Esterházy Péter: Hasnyálmirigynapló. Magvető, Bp., 2016

[19] Esterházy Péter: A szavak csodálatos élete. Magvető, Bp., 2003. 24. old.

tatottságot függeszti föl a prózanyelv: „Azt hiszem, bármilyen állítást teszek, állításhoz jutok, elbizonytalanodom, hogy tényleg ezt akarom mondani, hogy **tényleg igaz-e** ez.” (62. o. Kiemelés tőlem – K. Á.). Ám a halál bizonyosság – tudjuk jól, próbáljuk értelmezni is, hogy mi végre? Többek között a *Hasnyálmirigynapló* szövegét olvasva. Ebből kiderül, e bizonyosság megértése nem közelíthető meg egyetlen nyelvjátékkal sem. Esterházy idézi aktuális olvasmánya[5] szerzőjének szavait: „Brodkey a halált a hallgatással hozza kapcsolatba. Hogy ideje volna a hallgatásnak, hogy eljött az ideje. Ha így nézem, akkor, sajna, nem vagyok érett a halálra.” (63. o.) Brodkey ugyanis csak azt az apróságot nem vette észre, hogy még agóniája közben is beszél: „Szeretem az életemet, írja Brodkey. Én is. Ezt is, írja. Én is.” (63. o.) Pedig mintha eljött volna a hallgatás ideje… Ám, hogy mi az élet referense, azt nem tudjuk, azt keressük, akkor is, amikor hallgatni akarnánk, ha már tudjuk bizonnyal: meghalunk – ez nem kétséges. Ekkor az írás tárgya maga az életet kitevő írásesemény. Az írás mint személyes cselekvés, mivel olyan szellemi próbatétel, amely a most történő történést tárja elénk, melynek egyszeriségével szemben a nyelvjátékok tehetetlenek – hallgatnak s hallgatásra intenek: „várjuk ki a végét. Attól függ, tudok-e kezdeni valamit a történendőkkel. Én persze az írásra gondolok, Micus láthatóan nem” (uo.). A hasnyálmirigy megszemélyesített figurája – a már alkalmazott nyelvjátékok automatizmusa hatására – a véget a halállal és a hallgatással azonosítja. Úgy látja, mint a nyelvjátékok vezéralakja: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”. Esterházy más véleményen van: éppen arról kell beszélni, amire nem találunk szavakat. Mert a végességet az írással töltött tevékenység (nem a halál) kivételesen fontos életmegnyilvánulásának tekinti. Nem dőlt el ugyanis, amit a konok és végzetes „Micus” nevében a rák már eldöntött a végről folytatott fatalista nyelvjáték bizonyosságainak tudatában. Lehet spekulálni azon: „Hogy az életem tud-e mit kezdeni avval, ami most történik.” Ezzel szemben tenni is lehet, *rák*érdezni: „Én meg úgy gondolom, hogy ha az írásom tud, akkor az életem is *tudott*. – Megyek csak körbe-körbe.” (uo.) Persze a prózanyelvi alkotás több, mint napló, visszaemlékezés, vallomás. Mert „nem rólam szól”. Nem, mivel „a szöveg én vagyok”. A nyelvi szövegmű nem ábrázol, nem leír, hanem megmutat – megmutatja milyen vagyok írás közben s az írásmű nyelvújításainak a fényében. Az írástevékenység személyes létmód. Nem megismerés és kifejezés. Ahol Micus akaratából nem tud érvényesülni, leírandó: „Ez így nem szöveg. Száraz, nincs töke, hogy egy ismert terminus technicusszal éljek. Miért? Az kell, hogy a szöveg mutassa azt a világot, amelyet egyébként ő teremt meg. Nem fityeghet csak úgy az űrben.” (109. o.) A szövegnek a magyar nyelvben van ilyen mutatója: *tök jó*. Abban az esetben, ha a scriptumvilág referense maga az írás mint személyes jelenlétmódot biztosító cselekvés. Az írás minőségére – egyfajta *tökélyre* – irányuló akarat, a szövegben feltá-

ruló vágy – *eltökéltség* – a létre. Elszántság arra, hogy az olvasható szöveg révén az odatartozóság létrejöjjön, s a nyelvi érintkezés közegében újra megérthetővé váljék a már megértettnek tekintett lét.

A „szöveg töke" olyan unikális képződmény, amely a szalonképest az útszélivel, a terminust a metaforikus szóval emeli kölcsönhatásba. A szemantikai újítás a próza kötelessége annak érdekében, hogy a még nem mondott konkrétumra fordítsa figyelmünket s vállalkozzon megmutatására a nyelvben. A még nem mondott szó a költészetben nyelvi abszolútummá, „önértékű szóvá" lényegül. Nem felcserélhető, vagyis a nyelv létének tökéletes jele-megnyilvánulása. A írásmű által demonstrált nyelv – Heidegger szerint – „a lét háza", melyben a történő igazság alkot eseményt.

Hasonlóképpen vélekedik Esterházy Péter, midőn ezt mondja: „vajon a dolgoknak van-e nevük, vagy a megnevezés által lesznek a dolgok, vagyis a szavak a dolgok".[20] (*Esterházy,* 2003, 25. o.) Beremény inél olvashattuk: „E szó jó: csönd vagyok." Rátalált az önnemző szövegszóra. Ez meg még jobb: „Csönded vagyok." Ami csak azért történhetett meg, mert nem a csend empirikus természetéről beszél (akár egy fizikus), hanem a *csönd* szavunk nyelvi értékéről.

Az önnemző írásesemény

A fent idézett dalversi kifejezésnek van értelme, de nincs denotátuma, mivel ő maga a denotátum. Szegedy-Maszák Mihály, aki Katalin doktorijának opponense volt, és jelentősnek tekintette munkásságát, az önértékű szót keletkezésében vizsgálta, s az önmagát író szövegben a saját jelölőjére irányuló szóként értelmezte.

Átütő erejű székfoglalója az Akadémián revelatív volt sokunk számára. Amikor gratuláltam neki, ezt mondta: „Te is ludas vagy ebben. Mellesleg valamelyest Humboldt is." Nem állt tőle távol a korlátozott – nem harsány – humor, főleg a prózanyelvi, mely – szemben a társasbeszéd travesztív képződményeivel – nem a logikai, hanem a nyelvi kreativitás nagyhatású eszköze.

A szöveg, amint írja magát, az önértékű szót keresi. S e keresésnek az útjáról is nyilatkozik az írás folyamatában, minek következtében a scriptum természete is megnyilvánul a szövegben. Elhunyt pályatársunk több alkalommal tett eleget Szitár Katalin intézetigazgató meghívásának. Kedvelte és tisztelte őt, figyelemmel kísérte az általa képviselt műhely tevékenységét. Egy év múltán ugyanazon a napon halt meg, mint Katalin.

Értékelnünk kell annak a vélekedésnek a jelentőségét tudományos közösségünk számára, amelyet a jeles Kosztolányi-kutató, Szegedy-Maszák

[20] Esterházy Péter: A szavak csodálatos élete. Magvető, Bp., 2003. 25. old.

Mihály nemrég fogalmazott meg a veszprémi komparatisztikai konferencia megnyitóján:

Néhány szót talán egy veszteségről, amelyet mindnyájan veszteségnek könyvelünk el. Szitár Katalin több ülésszakot szervezett itt, kétségkívül a középnemzedék egyik jelentős magyar irodalmára volt. […] Én elég régen ismertem meg […] A Kosztolányi-értekezésnek, mely később könyv lett, egyik hivatalos bírálója voltam, utána nagyon sok tanulmányát nagy érdeklődéssel olvastam, teszem föl Babitsról vagy Krúdyról, másokról is. […] Végtelen szomorúsággal töltött el a hír, amikor először megtudtam, hogy Miskolcon kórházban fekszik. A magyar irodalomtudomány jelentős vesztesége, valószínűleg nem felejtjük el azokat a nagyon sikeres ülésszakokat, amelyeket itt szervezett ő is.

Már régen a függő – semmiképpen sem abszolút – csönd e gondolatmenet tárgya, amely a látható végesben, a „hamuban" fogan meg főnixmadárként s a véget nem érő „égig ér". Ez az, amit a költészetben az *altum silentium* prezentál. Tudtommal először Vergilius *Aeneasá*ban:

> Mély csöndem, mondd, minek unszolsz
> Törni meg és titkos sebeim kimutatni beszéddel? (X. 64.)

A *silentium* itt inspirációt jelent, mely a vallomás szavait hívja elő. S magát az égieket bírja szólásra: előbb Junót, majd Jupitert („Csend honol, és belereszket a föld, és hallgat a nagy menny,"). Mindketten a csatazaj által elnyelt emberi szó, a „hibbant Cassandra igéi" ellen lépnek föl.

Ilyen értelemben a csend mitológiai felfogásban a felettes világ igéit készteti megszólalásra, magát a Logoszt – de immár emberi nyelvi megtestesülésre. Ehhez a felfogáshoz csatlakozik Seneca a személyes megszólalás oldaláról: *silentium videtur confessio.* Hát igen! – A hallgatás felér egy vallomással.

A csend mint a beszéd preegzisztens diszpozíciója – unszolás. Éspedig a konfesszió felé: a csend megtörése – vallomás arról, ami titkos és fájdalmas. Tudjuk Eneás hadakozása okozza. Az a helyzet, amikor a fegyverek, nem a múzsák uralják a diskurzust, a párbeszéd lehetőségét. Éspedig az a háború, amelyet egy nem konfesszionális beszédmód gerjeszt. Jelesül Cassandra jóslata. Vergilius azt hangsúlyozza, hogy Juno vallomása válasz Cassandra jóslatára. A jóslás tagadása. Cassandra beszédének a lényege, hogy üzenete beteljesül, mégsem fogadja el a közösség. Szava tehát az ige, a logosz megnyilatkozása, amely nem talál megértésre, ám megvalósulása bizonyos.

Szitár Katalin, bár nem használta a latin kifejezést, hasonló módon értelmezte a jelenséget. A Babits-regény elemzésében mutat rá, hogy a Logoszt elővételező fény miként alakul át a csend produkciójává, s szóként születik újjá a verbális szövegben. Már etimonjával is az ambivalens jelen-

tés kölcsönös függőségét jeleníti meg – hiány is meg jel is. Babits szavait idézi: „Az ezüstharang belecsöndül a csendbe”.

Egyik első, 1996-ban közölt írásában olvashatjuk *A Karamazov testvérek* elemzése kapcsán Jézus csókjáról: „A regény Krisztus-szereplője »*hallgat«* […], *nem szava, csak olvasata van*”.[21] A hallgatás a csókban teljesedik ki, mely a kilencvenéves, kitartóan hallgató kardinálist szóra bírja, végül vallomásra készteti, amelyben megfogalmazódik önértelmezésének új dokumentuma. Az öneszmélésé, melynek szövegében az inkvizítor – a Jézus bibliai szavait értelmező főpap – igazi önmagára ismer, éspedig a pusztabeli Kísértő alakjában. Valamint arra a habitusra, amely a bűnössel való érintkezés, a részesülő odatartozás aktusával – vagyis a csókkal – az öneszmélést működésbe hozta. A *Szentírás* hallgat, csak olvasatai vannak – üzeni a regény írója, ez fölöttébb innovatív, dogmákat dekonstruáló, művészi olvasat. Itt is fordításról – s persze szemantikai újításról – van szó: Dosztojevszkij a példázat nyelvéről a regénynyelv szavaira konvertálja át a hit értelemvilágát, annak újabb mélységeit tárva fel a modern regény nyelvújító lehetőségeire támaszkodva.

Az irodalom és a poétika művelői körében többen vannak, akik úgy vélik, hogy a nyelvi tevékenység nem annyira a közlésben vagy ábrázolásban, hanem a hiteles megnyilatkozás, a releváns szó keresésében valósul meg. A regényben pedig a keresés felmutatásában. Szerencsére, nem vagyunk egyedül. Esterházy Péter írja a *Napló*ban, hogy az írás célja maga az írás.

Vagyis a prózanyelvi alkotásban az írás inkább megmutatás, semmint kifejezés, ábrázolás, leírás. A nyelvi érték manifesztuma. A szóé, mely – Katalin felfogásában – nálunk is hatalmasabb: olyan ez – most is Esterházyt idézem – „mint sok minden az írásban: nem lehet akarni.” Olyan, mint a rák. De nem a biztos halált garantáló, vészesen terjeszkedő kóros szövet, hanem az esemény – az írás feltartóztathatatlanul gyarapodó soraiból, a feljegyzésekből kifejlő szöveg. Abban úgymond trágárságok hemzsegnek: „a magyar a legfaszább nyelv”. (84. o.) Mondhatnók: tök jó! Lehet mondani nálunk másfajta jó szavakat – például azt is, hogy „*rák*úrtál” (és nem csak a daganat ürügyén, hanem *rák* szavunk metaforikus képződményei okán) meg azt is, hogy „kiterítenek úgyis”. Mindkettő válhat önértékűvé, azaz a meghalás jelentőjéből a megélés tapasztalatának metaforájává. A probléma nem a betegség, hanem ami átsejlik rajta az újjáírt jelentője tükrében: „Lehet egyáltalán nem rákúrni?” Máris milyen messze kerültünk a biztos halált ígérő betegségtől is meg az állítólagos trágárságtól is. Az író, pontosabban a rák jelentőjének kiterjesztésével foglalkozó írása

[21] Szitár Katalin: Tanulmány az önmaga alanyát teremtő szövegről. Kovács Árpád: Персональное повествование. Пушкин, Гоголь, Достоевский. Slavische Literaturen. Texte und Abhandlungen von W. Schmid, Band 7. P. Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1994. Literatura 1996/1. (95–105), 103. old.

– lám csak – Leibnizcel keveredik polémiába. Eddig bizony nem tudtuk: a rák nem onkológiai, hanem „ontológiai derű” kérdése.

Amikor Esterházy Péter nálunk járt az egyetemen, Katalin dolgozószobájában körbeültük a nagy asztalt, ahol is egy éjszakába nyúló hosszú beszélgetés következett. Sokan, sokat beszéltünk, kérdeztük, faggattuk, mintha éreztük volna, nem lesz újabb alkalom. Milyen szomorú! Csak Kati nem szólalt meg, végig fürkészte a vendég minden gesztusát, minden szavát s azoknak – úgy tűnt – még hangzását külön leolvasta. Kortársa volt s figyelmes olvasója. Tudom, mert könyvemben is jegyzetelt, amikor legutóbb az *Esti*t tanulmányozta. A vég előtt aztán megszólalt. Utolsó előadásában ugyanarra a gondolatra jutott, mint a megfigyelt regényíró. Aki az állításra kész mondatokat irtotta írásaiban irgalmat nem ismerve, keresve a megfelelő – nem rutinos – szót. A mondatkultuszt Mucingernek tulajdonította: az olyan daganat a szövegen, mint a rák a testen. A stílusos kijelentő mód helyett a kérdező szót preferálta: láttuk, nem a rákra – a rákérdezésre szavazott naplója első oldalán. Valahogy így: Mi végre van, Uram, hogy nem Te, hanem a *rák* a mi *urunk*. Ha tisztességesek vagyunk, ha nem, – „rákúrunk” úgyis. Egyébként az írás és az irgalom létszerű kapcsolatáról Kosztolányinál s József Attilánál talált érveket. Például: „Csak magyar embernek juthat eszébe a megoldás: kiterítenek úgyis.” (93.) A Mindentudás Egyetemén hallottam záró szavait: „Irgalom, édesanyám, mama, nézd, jaj, kész ez a Zelőadás is”.[22]

A többi

A csend mint a társas kommunikáción és az elbeszélésen túli valóság anarratív megnyilvánulása a nyelvi alkotás önértékű szavaiban realizálódik. A költői diskurzus létvonatkozása mindezektől eltér, a „többi” birodalmába tartozik. A történendő többi nem a semmiből sarjad ki, hanem az elhallgatottnak a feltárásából és a még nem mondott kimondásából. Ezúton egészül ki a tapasztalt valóság a történendő realitás távlatával. Ilyen értelemben Hamletnél a *többi* azt jelenti: több, mint empirikus tények valósága. Nevezzük konkrét realitásnak, amely csak egyszer esik meg, s eleget tesz egy fontos kritériumnak: „Az igazat mond, ne csak a valódit”. Az ugyanis még nem történt meg. Pont ezért a dráma végén nem állhat be a csend, meg kell történnie annak, ami a teátrumi látványvilág által befogott cselekményen túl van – a többi.

Hamlet ugyanis a meghalás esemény pillanatában arra jutott, hogy a csönd kötelez, hogy a *silentiumnak* van modalitása, amely valódi valóság mélységébe – szellemiségébe – vezet. Ilyesvalamit üzent: Barátom, Hora-

[22] Esterházy Péter: A szavak csodálatos élete. Magvető, Bp., 2003. 45. old.

tio, arra kötelez, hogy elbeszéld az elbeszéletlent, a csöndben lappangó többit. Azt kell elbeszélni ugyanis, ami nem volt látható a teátrum színpadán – csak a nézőtéren tételeződik. Az is része a drámának, a felismerés és a katarzis – Shakespeare így látta. Amit Hamlet kimond, az a szó. Csak az van immár jelen: éspedig az alapjel – a *többit* előlegező szó. Az a cselekmény, amely a színen már lezárult, az optikai és csatazajos fabulát szüzsévé avatja – a látottat olvashatóvá teszi, tudniillik Shakespeare színpadra írt *verses elbeszélése*. Ez az a *többi*, amit Hamlet nem tud mondani. Mi viszont olvashatjuk.

A dekoratív látvány által eltakart tartomány – a lenni értelme – húzódik vissza a csöndbe, hogy léte a versnyelvi szövegben ölthessen formát. A látható fiktív (!) világot a hadviselés szabályai vezérlik mind a családi kapcsolatok, mind a hatalmi rendszer vonatkozásban. Ismérve ezért a csatazaj. A csönd nem pusztán a vokális vég bekövetkezését jelenti, hanem az intézményes rend hatalmi jelképeinek – a lövések és indulók bábeli hangzavarának – a kiiktatását. Ebben tárul föl tehát az a csöndben lappangó értelmi tartomány, amelynek elmondása Horatiora hárul. A csöndben csírázó *többi* – vagyis az, ami a megtörténés értelmét teszi ki, – nem maradhat a vizualitás fogságába zárva. Ami nem látható, éppen azt kell elbeszélni. A poiészisz szóművészettel – narrációval és versnyelvvel – teljesíti ki a drámai cselekményt s a teátrum látványvilágát. Mert nemcsak a konfliktus és az intrika alkotja képződményeit, hanem az értelemképzésért felelős nyelv is. Egzisztenciális értelmezés – a „lét vagy nemlét" problémájának megvilágítása – különben, a nyelvi tapasztalat szűrője híján nem volna lehetséges.

Ezúton tér vissza Hamlet szava a Szellem rejtélyéhez – saját története lezárulása után, élete narratív értelmezéséhez, s ezzel az egyszeri eset konkrét realitásához, melyet a hatalom technikájával állít szembe. Ily módon a kardot a kereszttel szembesíti. Mert hiszen Horationak azt kell majd elmondania, ami különben nem kerülne nyilvánosságra, azaz az igazságot. Konkrétan azt, hogy a létet nem a hatalom halálosan mérgező technikája uralja kizárólagosan, miáltal elfedi szemünk elől konkrét realitását. Például párviadalnak tüntetve fel az alattomos gyilkosságot. Hanem konstituálja bizony a létet az irgalom meg a nyelvi alkotás is. Az utolsó pillanatban az ellenfelek igazát nem a párviadal dönti el, hanem az a párbeszéd, amely a „színre vitt" ellenfelekben a hatalmi játszma két áldozatát jeleníti meg. Egymás számára, illetve a tanú és elbeszélő, Horatio előtt. A vallomásban Laertes és Hamlet a feltétlen odatartozóság szavait – az irgalom diszkurzusát – teremti meg: „Váltsunk, nemes Hamlet, bocsánatot:" S következik az elfogadás elfogadását kimondó replika: „Az ég ne tudja bűnödül! Követlek. / Halott vagyok, Horatio. –„ Az öneszmélés aktusát követi Hamlet utolsó megnyilatkozása: „Beszéld el ezt […], s minden körülményt / Mi okozá – A többi néma csend. *(Meghal.)*"

Szitár Katalin Hamlet-párti volt: az a bizonyos rejtély, a *többi* érdekelte; vagyis mindaz, ami több lehet a haldokló szavánál; ami a halandó létét – nem végét – értelmezheti; ami a kölcsönös odatartozás szemszögéből mondható újra, s az elbeszélés aktusában válik történendővé.

Mivel a klisék jórészt észrevétlenül, spontán módon tolakodnak bele megnyilatkozásainkba, nehéz védekezni ellenük. Katalin hétköznapi viszszafogottságában, szűkszavúságában és hallgatagságában – úgy tűnik – az az önreflexió játszott közre, amely esetenként átcsapott óvatosságba, esetenként még félelembe is. Nem ritkán hallottam tőle ezt a kifejezést: „Én bizony pánikolok". Persze olyankor jó oka volt rá – mások már rég elhagyták volna az ilyen válságos terepet. (Tapasztalhattuk ezt a veszprémi diáktüntetések idején, amikor lényegében a magyar szak sorsáról volt szó.)

Hallgatott, talán azért, mert felelősen viszonyult saját szavaihoz; mert azt a szót kereste csendjében, ami nála is hatalmasabb. Erről szólt utolsó írásának kulcsmondata is, mely a magyar regényt a „csend kultúrájának" jegyében olvasta. A kijelentés Mihail Bahtyint idézi: „A saját szó keresése valójában éppenséggel nem a saját szó keresését jelenti, hanem egy olyan szóét, amely önmagamnál is több"[23]

Erről írt Pilinszky János költészete kapcsán is, aki szintén egyedien értelmezi az *altum silentium* alakzatát. Ő a „nagy csönd" értelméről és nehézségeiről értekezik: „e végérvényesen beállott csönd jelenti ma a *legfőbb realitást* közöttünk". Nem semminek, hanem hiányvalóságnak tekinti a jelenséget – a tények mögötti valóság megnyilvánulásának. A nyelvünkkel nem kompatibilis dologi világ hangjaira utal, melynek rejtjeleire, a lappangó hangokra különösen tevékeny módon – részesedő odaadással – kell figyelni. Olyan aktivitásra késztetni a részt vállalás aktusát, amelyben az odahallgató külön képessége, a figyelni *akarás* vezérli. Azaz az egész ember összpontosítása, kinek hallgatásában részt vesz valamennyi érzékszerve, mindenestül erre az egy csatornára összpontosítva jelenlétét. Akárcsak a zenész vagy a vadász – mindegyik a maga módján.

Továbbá hivatkozhatok példaként József Attila a *Falu* című versére. A látható világ képeinek eltűnése, füstté válása után bekövetkező éjszaka sötétjében és csöndjében derengeni kezd – a nyelv számára megnyilvánulni – az ásó, a kapa, a pajta. A kivételes csendben mindegyiknek fölcsendül a hangja, a versnyelvben kiteljesedő szavuk indexjele. Ezt a dologi világot vonja a szavak jelentésének megújítása révén egységes képződménybe a szöveg, mely az álmodó falu létének és az álomban feltáruló hiányvalóságának – a búnak, a szorongásnak – az értelmét tárja föl. A tények mögötti konkrét realitást. Íme hogy történik a keletkező szó a róla szóló ars poetica szövegének, a versnyelvnek a tükrében:

[23] Vö., М. М. Бахтин: Работы 1960-х–1970-х гг. = Собрание сочинений, т. 6, Москва, «Русские словари»–«Языки славянской культуры». 2002. 412.

... Benne csend van. Mintha valami
elhangzott volna csengve.
Fontolni lehet, nem hallani.
Nincs, csak a csendje.

S ahogy földerül az értelem,
megérti, hogy itt más szó
nem eshetett, mint ami dereng:
eke és ásó.

Szó, mert velük szólal a paraszt
napnak, esőnek, földnek.
Szó, mint szóval mondom én el azt
gondos időnek.

Szó, mint csecsemőnek a mosoly.
Veregetés a lónak.
Szó. De tiszta értelmű, komoly
tagja a szónak...

... Hallgatom az álmodó falut.

A költeményben a nyelvjátékok nem működnek. Az intézményes rutin egyfelől a nyelvi jelenléthiány talán legagresszívebb előidézője. Másfelől egyfajta tabula rasa kivívása: meghallani azt, amit eddig nem hallott senki. Pilinszky nézete szerint ez azt a követelményt állítja elénk, hogy törölnünk kell minden tudást, amely megelőzi a hangot, a dolog csendülését s annak eredeti ritmusát.

A nullapontra irányuló éber figyelem rokon vonásokat mutat a gyermek eksztatikus magatartásával. Kognitív beállítódásunk túltengése kapcsán Katalin Pilinszkynél ezt olvashatta: „amíg a tudós egyre többet akar tudni, az író újra és újra semmit se akar tudni". Csak egyet: a versbe írható szavait – amennyire csak lehet – megfosztani minden konvencionális és intézményes kánontól. A költő visszavonulni igyekszik a külső függőségektől, de – s ez a nehezebb feladat – a belsőktől is: „az ember sakk-mattba szorítja magát." „Akkor kénytelen bizonyos értelemben talán fölülmúlni önmagát." Próbálja – ahogy Pilinszky mondja – „a csecsemők szemével látni újra a világot, és ez az egyetlen módja, azt hiszem, hogy mindenfajta rutintól is megszabaduljon. Most valószínűleg a hallgatásaim ezért vannak." Érdekes megfigyelést tesz ezzel kapcsolatban Vas István: „te akkor írod a legjobb dolgokat, ha sokáig hallgattál".[24]

[24] Pilinszky János: Interjú. = Hangfelvétel; Magyar Rádió, 1978. december 11. [Digitális Irodalmi Akadémia].

A tények mögötti konkrét realitás a versnyelvi alkotásban újabb értelmezési lehetőségét nyeri el. Különösen eklatáns módon, amikor egy egyéni *ars poetica* jegyében íródik meg. Mivel ez esetben a szöveg – mint már említettem – a versnyelv keletkezéséről, önnemző valóságáról is tanúságot tesz. A silentium ilyenkor lehet a költészet metaforája, amint azt az orosz filozófiai líra egyik jeles művésze, Tyutcsev költeménye tanúsítja. (Katalin az orosz irodalomban is járatos volt, s Puskinról, Tolsztojról, Csehovról, illetve komparatisztikai kérdésekről a nemzetközi tudományosságban számon tartott tanulmányokat publikált.) Tyutcsev versében a költői szó keletkezésének szférája az éggel képviselt végtelen. Az *altum silentium* a csend és a hang intervallumában tevékeny ritmus és forma közege:

Fjodor Ivanovics Tyutcsev
Silentium

Hallgass. Élj titkon. Ne fecsegd
ki álmodat, szerelmedet,
de jól figyeld, mit szíved ad:
a rejtett látomásokat,
csillagfényt, mit a végtelen
gyújt, s olt ki minden éjjelen.

Ha új szót, formát, új rímet
alkotsz, s hited ki érti meg,
melyért élsz, halsz? A gondolat,
mihelyt kimondod, megrohad.
A forrás él; fel ne kavard,
de idd, míg tiszta vize tart.

A csönd valóban lehet tünete a beszédtilalomnak, ha a kommunikáció akadályává lett a megértésnek. A költészetben ez nem fordul elő, mert nem szavakkal, mondatokkal és frázisokkal kommunikál – itt a nyelv „beszél". Mert a vers a ritmus által újratagolt szavakból alkot szöveget.

Ezzel az érzékelhető – hallható vagy nem hallható – átlép a gondolat síkjára: a csöndben nem az értelem kifejezése, hanem elsajátítása történik: a szó keletkezésével együtt létesül a gondolati, átfogó értelem. Nem a fogalom által s következtetés útján előállított eszme, hanem a nyelvi jelenlétben megtestesülő, a nyelvi világlátással inspirált gondolat. Katalin erre is figyelmet fordított, amikor József Attila *Arany* című költeményét idézte; felfigyelt arra, hogy az önértékű szó az általa nemzett gondolatban a gondot – a válsághelyzetet – is megragadja, a konkrét egzisztenciális átélésből kisarjadó problémát. Vagyis a gondolat szót együtt a gondolandó tárggyal (a pusztával) és a gondolkodó alannyal (a puszta fiával).

Édes burgonyát föd a darabos talaj –
Téged is födött így gond meg a baj
s gondoltad, mit gondolt csendjében a táj –
a hős el van vetve, teremni muszáj.

A produktív nyelvi tevékenység *gondolat* szavunkat a gondban lévő személy intenciójaként ragadja meg. Avégett, hogy utalásirányát ne a rendszerből, ne a szótárból, ne a használatból, hanem az egyszeri, konkrét cselekvést jelölő szóból eredeztethesse. Ezzel – tudjuk – rálép az önértékű szó megteremtésének útjára. A versnyelvi költemény a gond újragondolását kezdeményezi, a csend tevékeny valóságát – József Attila szerint, „cselekvőségét" – fürkészi, azaz az elfödés feltárásával azonosítja. Gondolkodni annyi, mint a jelölés tárgyát szóra bírni, függetleníteni az én reflexiójától: megérteni „mit gondolt csendjében a táj". Most is egy radikális metaforával van dolgunk. A csend nem a tájat mint környezetet jellemzi, amelyben elhelyezkedik, s amelyet reflektál a tudat, hanem a gondolat inkarnációjára szolgál. Miáltal az alanyt gondolkodásra ösztönzi.

A természet tehát a költeményben nem szemléleti tárgy, hanem hívás, a teremtő aktivitást követő cselekvésre való felszólítás. Ez az, amit kihangosít a vers, s bírja a csendet csendülésre. A versnyelvi ritmusra gondolok. Mit is hallunk? Azt, hogy a *táj* a *muszáj* ritmikai ekvivalense. Így: „teremni muszáj". Ami a látható térbeliség, a táj csöndjének takarásában észlelhetetlen, megnyilvánul az időbeli aspektust megtestesítő narratívában, a termőre fordulás eseményében: egy nem látható – de a tapasztalat alapján tételezhető – történetben. A „darabos talaj" alatt, az elfödött terménynek – mivel el van vetve – „teremni muszáj". Miként az elfödött, a gondban lévő embernek gondolni muszáj. A gondolkodás nem választható: akarjuk - nem akarjuk, megtörténik. A létezés gondja a megértés igényét ösztönzi, hogy a természet csendje fölcsendülhessen a költői nyelvben, hogy ott elnyerje értelmét: mi végre gondolkodom? A gondolat – mondjuk ki – a gondban lévő ember heurézise. Igen, mert a hiányvilág jelét kitermeli. József Attila ezt a csendülést értelemmel ruházza fel: „a gond érleli termőn a puszta fiát". A pusztának van tevékeny valósága – érleli odatartozó fia cselekvő jelenlétét. Egyebek között azt is, aki el tudja gondolni és mondani a hiányvilág értelmét.

Szitár Katalin külön értekezést szentelt a tanya és a puszta egzisztenciát, illetve mibenléte irodalmi reflexióját is meghatározó hatásának – barbárságának és kultúrájának ambivalens értelmezhetősége jegyében.[25] Az Alföld nem pusztán táj, hanem az odatartozás szimbóluma volt számára.

[25] Szitár Katalin: A regény költészete – Németh László. Argumentum (Diszkurzívák 11.), Bp.,, 2010. 75–112. old.

A szabad ég csöndje

Tudjuk már, az odatartozóság poézise a „mindenséggel mér”, melynek lehet szimbóluma a vertikális határtalanság. Ez a mérték együtt jár a nyíltan részt vállaló cselekvéssel, s kihívja maga ellen korunk „szépségeit”, a maga brutális és cukormázas, rendkívül tolakodó esztétikájával.

Elveszített barátunk, ez a csendes, szelíd szavú – ámde dacos – ember, tudott haragot is táplálni. Néha bizony viharosat is. A közömbösségen és arctalanságon kívül különösen gyűlölte az utilitarizmust s a vele járó konzumkultúrát. Rossz volt a közérzete a „plázák” és „látványpékségek” uralta tömegkultúrában. Az amerikai időszakában hasonlóképpen nyilatkozó, a banalitást gyűlölő Márai Sándort ezért kedvelhette. Művészetével kapcsolatos egyik elemzését Nápolyban közölte olasz nyelven.[26]

Azért nagyon érdekes mindez, mert Katalin a „nagyon szép” stilizáltságától erősen idegenkedett. Neki, tudom én, valójában Pacsirta, „a csúf lány” számított szépnek, meg Édes Anna, a cseléd, meg a kis pesztra, meg Silus, a rabszolga. Vagyis az a cselekvő jelenlét, amely széppé és élhetővé varázsolja szörnyű – hol a borzalmat, hol a banálist, hol meg a debilt esztétizáló – környezetét.

Ismertem Katalint, mielőtt találkoztam volna vele, mielőtt megtörhettük volna a csendet. Mennyire jellemző! Előbb a szellemét. Az úgy volt, hogy Anna lányomat tanította a Toldy Ferenc Gimnáziumban magyar irodalomra. Tankönyvet nem használtak, az akkori történetszemlélet vulgárisnak bizonyult a szemében. Verseket, novellákat, regényeket olvastak és elemeztek. Már akkor az intellektus pallérozásán, s nem kultiválásán dolgozott. A műalkotás belső világa jobban érdekelte, mint a kritika történelemdeformáló kliséi.

Ez a tanári habitus áradt belőle egyetemistaként is. Mostanában, hogy egyre gyakrabban beszélt gyermek- és ifjúkori élményeiről, többször idézte fel két mentora, a magyar- és a latintanár alakját. Az egyiket, Freisinger Ernő tanár urat azért, mert a szövegekre és a bennük megkonstruált életértelemre figyelmes, szoros olvasás igényét ültette el benne; a másikat, Bácskai Katalin tanárnőt meg tanári attitűdje okán. Tanítványa (majd barátnője), aki már diákként tudott erősen odahallgatni, a következő szavait idézte:

A tanár feladata, hogy saját lényén keresztülszűrve kínálja az általa értékesnek ítélt erkölcsi mintát diákjainak. E felkínálás hiteles voltát a tanár mindenkori emberi magatartása kell hogy szavatolja […] S jaj annak, aki nem ismeri fel a maga részét, s így képtelen vállalni a maga mintázatát, kétszeresen is elvész, aki nem találja meg önmagát…!

[26] Vezetőként sokat tett e tudományos egyetemi külkapcsolat gondozásáért.

Lényünk felkínálásáról, a vállalás és a cselekvés összefüggéséről egy kritikus pillanatban Katalin így nyilatkozott: „Ha én egyszer valami mellé odaállok, egész életemmel állok oda”.

Latintanára kapcsán még valami fontosat tudtam meg. Előzőleg egyik utolsó, Sík Sándor költészetéről írott cikkem szövegét küldtem el levelező partneremnek. Olvastuk egymás kéziratait. Éles szemmel, szigorú nyelvi igényességgel s kritikus figyelemmel olvasott, javításait nagyobbrészt elfogadtam. Kiírok egy részletet egyik utolsó, 2015. július 20-án kelt levélből – az írás, az olvasás, az emlékezés és az öneszmélés összefüggéséről:

Kicsit még valami megdöbbentett, bár ez nem (a szerzőre) vonatkozik, hanem rám. Ez a „szálljon, akit szállni teremtettek”. Valaha kaptam egy Sík S.-kötetet Bácskai Katitól, aki az én latintanárom volt a Toldyban. És tkp. ő éppen ezt a sort jelölte meg, mint rám vonatkozót. Hát én akkor ezt egyáltalán nem értettem, gondoltam, tán valami ambíciókra gondol, de nekem – akkor még – azok nem voltak. De kétségkívül megjegyeztem. Most kb. kapiskálom, mit láthatott, most, olvasván azt, amit írsz, remélem, igaza volt.

Az egykori odahallgató tanítvány harminchárom évvel ezelőtt jól megjegyezte, amit hallott, bár nem teljesen értett. Volt érkezése újraértelmezni! Tanulságos ez számunkra, tanárok számára: komolyan meg kell fontolni minden egyes szót, amit kiejtünk, különösképpen diákjaink előtt! Érdemes legyen megjegyezni.

Nem véletlen, hogy Katalin Sík Sándor szellemiségével is rokonszenvezett. Nyilván azért, mert tőle tudta meg, hogy nemcsak az odaadás s a visszaadás lehet a feltétlen csatlakozás formája – az elengedés, az áldozat is az lehet. Az oldás és kötés egyaránt a Mindenség, a szabadság útjára vezet, akárcsak a „szép rend” birodalmában a „szellem és a szerelem”.

„Mindent vágyok szeretni, mint az Isten…” – olvasta Sík Sándor verseskötetében. Nemcsak a véges, elérhető létezőket, hanem végtelen létüket is. Minden másfajta vágy alapjában – úgy vallotta – ez a nem megokolható létvágy húzódik meg, mely az oldással, az elengedéssel, az áldozattal rokon. Az a végtelen, amelyet Sík Sándornál az ég jelképez a véggel szemben, a teremtett világ szabadságára mutat rá. Mindent szeretni olyan vágy, amely révén szabaddá teszem magamat magamtól. Ereje az empirikus vágyaktól képes függetleníteni a személyt. A „szabad ég” feltétel nélkül való tehát – mentes minden más vágytól, kivéve a szabadságadást.

Eljött az ideje a hallgatásnak. Fejet hajtok Szitár Katalin emléke előtt!

S egy számára nagyon fontos verssorral zárom írásomat:

Kinyílik a szabad ég feletted: Szálljon, akit szállni teremtettek.

(Veszprém, 2016. augusztus 31–Budapest, 2017. július 10.)

Szitár Katalin

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Gyönyör és kín az emberen túl

Ladik Katalin legújabb verseskötetének a címe, akárcsak a szerző által a kötet élére írt rövid bevezető, szép és minden ízében költői képet fogalmaz meg: a víznek emlékezete van. A figyelmes olvasónak azonban szemet szúrhat, hogy ez a kijelentés nemcsak metaforikusan érthető, hanem ez az egyik legszélesebb körben használt alternatív orvoslási módszer alaptézise is. A homeopátia szerint ugyanis a víz elraktározza a benne egyszer feloldott anyagok emlékezetét, és ezek hatásait később akármilyen hígítás mellett is ki lehet használni. Sokáig nem volt konszenzus a módszer megítélését illetően, mostanában viszont a sajtóhírek szerint a hivatalos orvostudomány képviselői egyre többször mutatnak rá hatástalanságára, sőt annak veszélyét is hangsúlyozzák, ha valaki a hagyományos gyógymódok helyett fordul a homeopátiához. Ha a víz emlékezetén alapuló gyógymód eleve tudományosan igazolhatatlan képtelenségen alapszik, hatásosságát pedig empirikusan nem lehet igazolni, akkor használata szembemegy mindazzal, amit a modern tudomány megszületése és a felvilágosodás óta tudásnak nevezhetünk. Ezotéria és művészet viszonya amúgy is meglehetősen terhelt: keleti filozófiák felvizezésével és nyugati életmódguruk olcsó álbölcsességeivel sok könyvet lehet eladni, némelyikük a megtévesztésig hasonlít a szépirodalomra.

Ladik Katalin kötetének olvasásához ezeken a problémákon kell tehát túltennünk magunkat. Ehhez értékes támpontot kapunk a szerző korábbi, vegyes műfajú kötetéből, az *Élhetek az arcodon?* című önéletrajzi fikcióból. Ebben olvasható egy érdekes naplójegyzet, amelyben Ladik az indiai és más keleti filozófiákhoz való viszonyáról vall, és egy ponton William Blake-et, a rokontalan angol zsenit is bekapcsolja gondolatmenetébe. Itt válik érthetővé, hogy mi a valódi mélysége az ezoterikusnak ható tartalmak felé való fordulásnak. Blake a newtoni, mechanikus világkép ellenségeként közelített a misztikához, sőt a gnoszticizmushoz, ami különösen főművén, a *Menny és pokol házasságá*n látszik. A probléma ugyanis, amelyet a modern tudományos világkép ránk zúdított, kétségtelenül komoly: a tudományban megjelenő fizikai világ elméletileg tökéletesen megmagyarázhatóvá vált – még ha tudásunknak mindig is lesznek gyakorlati korlátai –, ugyanakkor ez a tudomány már nem képes a kozmosz leírásával választ adni az embert foglalkoztató végső kérdésekre. Ezt az elgépiesedett világot kell – ha máshogy nem megy – költészettel átlelkesíteni. Ezt teszi Ladik Katalin könyve is.

Ezért jellemzi verseit a testi-lelki fájdalmak és gyönyörök kozmikussá növelése, valamint az a sajátosan női tapasztalatból táplálkozó erotika, amelyet vele kapcsolatban gyakran emlegetnek. Ladik univerzumának tényleg van lelke, de az nem a Logosz, nem az emberi fül számára ismerősen csengő ige. Ez a világ embertelen, ezért félelmetes. *A víz tanított meg rá* című versben olvassuk: „– Megtanított arra, hogy ne álljak ellen a víznek, / hogyan adjam át magam, és hagyjam, hogy vezessen. / Ez volt a sorsom, hogy ilyen félelmetes legyek – / Elhallgatott és belém költözött. / – Te sem vagy ember – mondta." Ám ez a félelmetesség és embertelenség – nem lehet elégszer hangsúlyozni – nem fosztja meg a világot minden olyan jelentésétől, amely az ember számára saját morális, spirituális vagy ontológiai helyé illetően értelmessé teszi. Ellenkezőleg: Ladiknak a dadából és a szürrealizmusból táplálkozó költészete jelentések, képzettársítások sokaságával ruházza fel a kozmoszt, és elsősorban a kötetben főszerepet játszó őselemet, a vizet. E költészetfelfogásnak megvannak a maga veszélyei. Az ezoterikus szókincs megújítása ugyanis nagyon nehéz, és az egyszer már gyanúba fogott szavakat nehéz tisztára mosni. A kötetet olvasva különösen szemet szúrnak az olyan kifejezések, mint „asztrál test" (*Fehér, halálos áramlás*), „a Vízöntő-kor hajnalán", sőt „Küldetése: 666" (mindkettő a *Fekete csillagok kútja* című versből). Szürkébbre sikerült versek persze minden kötetben vannak, de ha nem hivalkodnának bennük ezek az elkoptatott közhelyek, nem lenne ilyen feltűnő a szövegek viszonylagos gyengesége a kötet csúcspontjaihoz képest. Mert szerencsére vannak csúcspontok is, sőt. Ladiknak szinte mindig sikerül a „víz emlékezetét", a mechanikus világképet elutasító, organikus kozmoszt valódi tartalommal megtölteni. Ez a fenti, borzasztóan terhelt fogalmakkal nem megy, annál inkább a Ladikra jellemző szürrealista, tudattalan tartalmakkal operáló képalkotás, amely a halál, a testi szerelem képzeteivel játszva lezárhatatlan értelmezési folyamatot vált ki. A kötet szembeszökő témája a halál, amely mint a személyiség feloldódásának végleges pillanata a szexuális élményvilággal is szoros metaforikus kapcsolatban áll. És persze sajátos esztétikummal bír. A halál tradicionálisnak mondható költői kapcsolata a szerelemmel és a szépséggel Ladiknál nem az elkerülhetetlen végzet esztétikai kozmetikázását jelenti. Erről vall a *Tenger, senki* című vers is: „Ez a derű nem játszadozás a szakadék szélén. / Ez a szépség magába fogadja a halál sugárzását." Ladik másképpen száll szembe a halál gondolatával: visszatérő motívuma az örök jelen, az elmúlás és az emlékezés dialektikájával a jelenlét extázisát szegezi szembe.

Természetesen mind a hátborzongatóan gyönyörű soroknak, mind az olykor zavarónak ható ezoterikus referenciáknak komoly művelődéstörténeti beágyazottsága van, ahogy a keleti filozófiák, a meditáció, az extázis és a tudatmódosítás iránti kereslet, az érzéki tapasztalatok felszabadítása mögött is egykor komoly elméleti megfontolások álltak, vagyis jellemzően a XX. század második felének baloldali és új baloldali javaslatai. E nélkül

a szellemi közeg nélkül Ladik Katalin költészete és multimediális performanszművészete is érthetetlen lenne. Ám a kötet olvasását segítő kulturális támpontokat érdekes módon nem a neoavantgárd vagy a tágabb értelemben vett '68-as nagy forradalmi kísérlet hívószavainak – l. „Vízöntő-kor" – köszönhetjük, hanem a hagyományosabbnak mondható költői előképeket, szerepfelfogásokat felidéző verseknek. Persze Ladik Katalin régi olvasói nem lepődnek meg azon, hogy kimondva is a könyv egyik legfontosabb inspirálója az emberen túli szépségek nagy tudója, Weöres Sándor. Az ő verseit használja fel a *Hárman vagyunk, ha egymagam vagyok* című szöveg. De vannak a kötetben más hommage-versek is. A *Mint galambok csókja, hangtalan* című vers Babits Mihály kínban fogant költészetének állít emléket, a *Fénybelövés* pedig Csokonai egyik filozofikus versét, *A lélek halhatatlansága* című költeményt gondolja tovább.

Ladik Katalin érett versei a hagyományos szövegköltészetet képviselik. Ez azért érdekes, mert Ladik poétikáját a performanszok, a happeningek és a hangköltemények kontextusa nélkül csak részlegesen lehetett értelmezni. Verseskötetei időnként legfeljebb csak dokumentálni tudták a hangköltemények és a performanszokat, magát a művet azonban, amely egyszeri volt, és csak az előadásban élt, nem tudták visszaadni. Ezt a problémát Bodor Béla vetette fel a költőnek *A négydimenziós ablak* című gyűjteményes kötetéről írott recenziójában (Alföld, 1998. december). A kritikus azt is fájlalta, hogy a kötet nem reprodukálta azokat a tipográfiai, képzőművészeti sajátosságokat, amelyek művészi könyvtárggyá tették Ladik számos, főleg 1990 előtt megjelent kötetét. Ezek a jellegzetességek a szöveggel interakcióba léptek, és a versek értelmezése olykor lehetetlen lett volna az eredeti tipográfia figyelembevétele nélkül. *A parázna söprű* című kétnyelvű kötet szerb és magyar felét egymásra csukva egy meztelen férfi és nő fényképe simult egymáshoz. *A víz emlékezeté*vel Ladik újra kísérletet tesz arra, hogy könyvművészeti tárgyként is értelmezhető kötetet tegyen az olvasó elé. Az oldalak háttere vízben elázott papírlapokat utánoz. A szövegek azonban autonóm egységek, nem szorulnak rá a könyvre mint tárgyra, sem pedig elszavalásuk eredeti körülményeire. Ettől azonban még tipikus Ladik-versek maradnak, amelyekben felismerhetők azok a témák és költészeti eljárások, amelyek a szerzőt mindig is foglalkoztatták. Kozmikus léptékű víziója nem fullad üres nagyotmondásba, versei szinte végig egyforma intenzitással izzanak. Bár megnevezi költőelődeit – s ezzel részben meg is lepi olvasóját –, Ladik Katalin azzal tüntet, hogy nem követ trendeket, végig önazonos marad. A kísérletezés helyett az összegzés könyve lett az új kötet. Szerzője nem akar mindenáron sem kibújni irodalmi hatások és divatok alól, sem az irodalmi beszédmód határait feszegetni. Hangja mégis összetéveszthetetlen.

(Ladik Katalin, A víz emlékezete, Budapest, Kalligram, 2016)

Förköli Gábor

Mindennapi abszurditásaink

Megfejtésre váró, exkluzív címmel és borítóval jelent meg az idei Könyvhétre Tóth Krisztina legújabb, ötven tárcanovellát tartalmazó kötete, a *Párducpompa*, a Magvető gondozásában. De nemcsak a cím és a borító okoz némi fejtörést, hanem a tárcákban föllelhető életanyag megjelenítése is. Erről tanúskodnak az egymásnak ellentmondó recenziók és kritikák: míg Marx Józsefnek csalódást okozott a kötet, mert „nem hasonlít a szerző korábbi prózáihoz", térképészeti munkának tekinti, kartográfiának, mely a felszínt méri, addig Károlyi Csaba nagyra értékeli azt, hogy a szöveg nem művészi akar lenni, hanem hatásos, a tárcanovellában a legtöbbet éri el, „irodalmi rangot kap a pillanat". Mindemellett a borító nem nyerte el a tetszését. (ÉS, 2017. július 7.) Míg egyesek szerint a szerző indulatból jegyzi le az ellesett „szégyentörténeteket" (Tóth Krisztina vallomása szerint ez a kulcsszó), melyek a magánszférát és az össztársadalmi helyzetet, hazánk közéleti állapotát egyaránt érintik, olyannyira, hogy Csepelyi Adrienn egyenesen „[l]eterített országról" beszél, és az író igazságszolgáltató szerepéről (Népszava, 2017. július 22.), addig a Könyves Blogon Rostás Eni úgy vélekedik, hogy „a személyiség tetten érhető, de az indulat lefoszlott róla". És van, aki számon kéri a könyörületesség hiányát, mint egykoron a Vonalkód német fordítója az Akvárium című regény olvasása után, hogy: „semmi kiút, semmi kímélet?" Miért csinálja ezt az olvasóival, hogy tudniillik a szemléleti, tapasztalati valóságot, a verbális és fizikai agressziót, a diszharmóniát, a testi-lelki nyomort tűpontosan, kiszámított adagolással mérve tárja elénk.

Nos, a *Párducpompa* ugyan nem olyan „pompás helyről" tudósít, mint ahogy azt Károlyi Csaba véli, de akkora csalódásra sem ad okot, mint Marx József állítja. Bár a szerző ismét körbejárja a maga territóriumát, hogy elsősorban Pest belső kerületeinek lesajnált, figyelmen kívül eső figuráit abszurd helyzetekben rajzolja meg, de a Pillanatragasztó vagy a Pixel passzív szenvedő hőseit bemutató „negatív antropológiát" (a szerző műszava) itt hiába is keresnénk. A korábbi (mondjuk ki) Tar Sándor-os és Barnás Ferenc-es hangulatimázs helyett az új kötet hangneme, empatikus viszonyulásrendszere arról tanúskodik, hogy ez itt mégsem a pokol, ez egészen emberi.

A kötet írásai azt bizonyítják, hogy a szerző alapvetően nem általában az embert tartja alkalmatlannak a normális életre, hanem az adott kor társadalmi körülményeinek csapdahelyzeteiben megtévedt, eligazodni képtelen embert. És ahol a normális válik abnormálissá, ott a groteszk látás válik szükségszerűvé, az ábrázolásban pedig az abszurd.

A *Párducpompa* világlátásának és ábrázolásának „pozitív antropológia" (nevezzük így) felé való elbillenése, főképp az olvasóra tett hatása, meglehet, elsősorban nem is a szerző, hanem a szerkesztés eredménye. Ugyanis

Tóth Krisztina eredetileg úgy állította össze a kötetet, hogy „semmilyen menekülőutat nem hagyott az olvasónak", ám Dávid Anna (a szerkesztő) javaslatára változtatott a sorrenden, hogy „másoknak már ne kelljen átélniük az elviselhetetlen légszomjat". (Könyves Blog) Ennek köszönhetően az erősen negatív töltetű, olykor drasztikusan durva, embertelen (*Sötét égbolt, A pálya őre)* történetek a kötet első felébe kerültek, onnantól kezdve, de már közbeiktatva is elmozdulás érzékelhető a szemlélet- és ábrázolásmódban. Számaránybban mérve a novellák kb. egynegyede sötét tónusú, s bár majd mindegyik írás a kis és nagy gonoszságokkal szembesít, az általuk ejtett sebekre a szerző a groteszkkel kínál gyógymódot. Nagy szerephez jut a megértő, az elnéző, a fölemelő, a megsegítő írói empátia, feszültségoldásként az irónia és a Tóth Krisztina-próza legfőbb attribútuma, a humor.

Valószínűleg annak lehetünk tanúi, amit egy 2014-es interjúban (Vári György kérdésére) a szerző így fogalmazott meg: „az írást nagyon erős belső törvényszerűségek irányítják, a közösségi szerepét is inkább akkor töltheti be, ha ezeket követi... Záros időn belül neki kell állni annak, amit egy-egy életszakaszban megírnánk, mert utána már más leszel, más érdekel majd." A *Párducpompában* összegyűjtött tárcanovellák zöme erről a másról ad számot. A tavaly elindított, de csonkán maradt Gulliver-sorozat kapcsán a szerző már egy áttételesebb, parabolisztikusabb formaválasztást említett, abszurd történetek írására készült, mondván, hogy a kor, a mai magyar társadalom ehhez kiváló alapanyagot szolgáltat.

A médiától irányított társadalmi lény szemében pedig az író közszereplő, tőle még ma is világmagyarázatot várnak, méghozzá lehetőleg röviden, tömören kapott információként, a fogalomzavar kizárásával, hiszen a mai kor embere időhiánnyal küzd, és a szavak bőségétől szenved. A *Párducpompa* bizonyíték arra, hogy Tóth Krisztina egyénisége, alkotói törekvése tökéletesen megfelel ennek az igénynek. Szociális érzékenysége és a pillanatban rejlő lehetőségek felismerésének képessége közismert, valamint az is, hogy jól látja az önmagát fejlett ízlésűnek tartó fővárosi embert, aki társadalmi és szociális kérdésekben csak azzal akar azonosulni, ami őt morálisan fölmenti. A hátrányos helyzetűekkel, a hajléktalanokkal, a munkanélküliekkel, az idegenekkel kapcsolatban a felelősséget másokra tolja át. Szinte csodaszámba megy egy valódi együtt érző gesztus, amivel a K*esztyű,* a *Szag* című írásokban találkozhatunk.

A költő és prózaíró Tóth Krisztina úgy véli, hogy az írás lényege: a dráma, az emberi viszonyokba sűrített drámai szituáció. Jelen kötetével azt az örkényi meglátást igazolja, hogy „az irodalom arkhimédészi pontja a *helyzet".* Helyzet pedig van, az élet tálcán kínálja, ettől ötletgazdag ez a kötet. A helyzet feszültségét megőrzendő a szerző kihagyásokkal él: elsősorban csak a történetfragmentumokra fókuszál, nagyrészt elhagyja a leírásokat, a kitalált cselekményt, szűkre szabja a jellemzéseket. Ütköztet, túloz és ellentétez. Magyarázat helyett fölismerést nyújt.

A legjobban sikerült novellákban a berögzült értékrendszerek hamisságára mutat rá, ezáltal próbálja lerombolni őket. A Hét táska című írása még közelebb áll a hagyományos leíró novellaformához, melyben a köztudatban meglévő előítéletet egy abszurd esettel írja fölül. A méregdrága márkás női táskákat fölvásárló cigány társaságtól fölbolydul a pláza, és csattanóként a nagy nyereséget kaszáló eladó, miközben a hét táska helyébe kirak egy szerényebbet, csak annyit képes mondani, hogy „ezek lefosztották a boltot". (17)

Érdekes, hogy a kötetben még föllelhető hagyományos szerkesztésű írások (*Belső kéménykár, A fésű, a kréta és a vonalzó,* a *Verset állva)* mind korábbi, esetleg még a rendszerváltás előtti történeteket mesélnek el, de elképesztő erejű iróniával. *A Belső kéménykár* az egykori IKV paródiája, fergeteges szatíra. Mindhárom történet személyes ihletettségű, tulajdonképpen a lélek emlékezetébe vésett gonoszság kiírása, kiirtása. A gonosz általános jellemzését kapjuk a tanítónő alakjában: „kifinomult, időnként nyájasságba átcsapó szadizmusa személyre szabott formákat öltött". (63)

A mai kor lényegét, ellentmondásait, az emberi viszonyokban meglévő ésszerűtlenségeket, képtelenségeket Tóth Krisztina a groteszk nyelvén fogalmazza meg, melyben az ijesztő keveredik a nevetséggessel, a szatíra a lírával, s egy-egy helyzet fölvázolása felér a megvilágosodással. A mindennapi kis történetekben a nevetséges, a furcsa, a különös és a torz együtt jelenik meg, jelezvén, hogy a gonosz nem tűnt el, talán csak más álarcot öltött magára.

A teljesség igénye nélkül vessünk néhány pillantást erre az abszurd helyzetekben bővelkedő tematikára és megjelenítési sajátosságaira.

Kis nemzet vagyunk, meg akarjuk őrizni karakterünket, ami szánalmas módon sikerül is a *Huszonhárom lépcsőfok* című írás szerint. Ugyanis amíg a környező európai államok villamosvezetői mind (a maguk módján) tekintettel vannak a még sietve felszállni igyekvőkre, addig a magyar vezető önelégülten csukja be a szerelvény ajtaját az ahhoz futó csinos lány előtt. Ez számára fölér a kielégüléssel.

Magyar vonás is a világgal, egymással való agresszív kapcsolat, a zsigeri, gyakran megszégyenítően nevetséges idegengyűlölet. Számos ellesett tragikomikus pillanatkép *(Sötét égbolt, Holland süti, Troli, A megnyalt ember)* árulkodik arról, hogy az emberi kapcsolatok, a tolerancia terén még messze vagyunk a normálistól. Igaz, mit nevezhetünk manapság normálisnak a jelenlegi súlyos, zűrös világpolitikai helyzetben? A kötetben „apanyelvként" aposztrofált hatalmi nyelv eléggé általános. *(A pálya őre, A könnyező tigris)* Viszont a kötetből kikopott a vulgáris szóhasználat, ami a korábbi írások jellemzője volt. A *Párducpompa* karakterábrázolása visszafogott, szűkszavú, csak a leglényegesebb jegyekre szorítkozik, ám azok igen találóak. A párbeszéddel való jellemzés is gyakori. Például a következő esetben: „[h]a beleharapol, én kihasítalak, te!" (128) – mondja öccsének az egyik kis szereplő, nyomában egy egész életforma tárul elénk.

Több eltúlzott szituáció megrendítő parabolájává lesz például a szerelmi szenvedélynek *(Kutyás történet, Inge nem válaszolt)*, vagy az emberi együttérzésnek *(Jégterasz, Asszony a sötétedő játszótéren)*. Ez utóbbi két írás kerekesszékesekről szól, és képes mély szégyenérzetet kiváltani a többi szereplőből, illetve az olvasóból.

A zömében abszurd helyzetre, gyakran helyzetkomikumra épülő szituációkban azonosulni tudunk a groteszk hőssel, egyszerre kinevetjük, de szeretjük is, így *Pogi nénit* vagy a *Szeparé* idős kisnyugdíjas házaspárját. A társadalmi igazságtalanság miatti felháborodásunk mellett jót derülünk a bútoráruház gyorsbüféjében tizedik házassági évfordulóját ünneplő nyugdíjasokon, különösképp a gondoskodó idős asszony leleményességén (paravánt húz maguk elé), és kérdésén: „elhoztad a vérnyomáscsökkentődet?" „El" (155) – hangzik a felelet.

A kötet szereplőinek karaktere eltér a korábbi passzívan szenvedő hősökétől, mintha magukra eszméltek volna, mintha kezdenének kilábalni a csapdahelyzetekből. Legszebb példái ennek a Hrabal nymburki habókos szentjeire emlékeztető értelmi fogyatékosok/bolondok *(Berlini járat)*, hátrányos helyzetűek, akik elesettségükben és megvetettségükben is őrzik emberi méltóságukat, az egyetlent, ami még maradt nekik, amiből erőt meríthetnek. Megszégyenítő annak a kerekesszékes asszonynak a nem mindennapi szándéka, aki karácsonyra diós kiflit akar sütni a családjának és a hajléktalanoknak. A kötetben föllelhető a fekete humor is, például a *Számok* című írásban az egykori lágerszámok lottószámokká lépnek elő, vagy az értelmi fogyatékos fiúból kalauz lesz. *(Valakit megbüntetek!)*

Tóth Krisztina prózájában törekszik a fogalmi tisztaságra, az egyszerűségre, mindamellett a nyelvi játékosság, a reminiszcenciák és az intertextualitás jelenléte kultúrtörténeti többletet adnak az egyes szövegeknek. A kötetet indító novellában *(Táncol a nyelv a fürdőszobában)* az „apanyelv" szembekerül József Attila legszebb, leglíraibb soraival. A *Termál* című történetben pedig a gyerekkorunkból jól ismert Fazekas Anna Öreg néne őzikéje hangulata, moralitása ütközik az idős takarítónő gonoszkodásával. Összességében a szépség a világ groteszk látásmódjában és az abszurd helyzetekben valósul meg, maradéktalanul. Épp ezért szükségtelen bármiféle didaktikus magyarázkodás, mely néhány novella végén megjelenik, az adott írást tanmesévé változtatva. *(Harminckét év, Bizsu, Mikulássapka)*

A kötetet záró tárcanovella, a címadó *Párducpompa* önmagában kissé jellegtelen, ám a címlappal együtt az egész kötetre nézve megemelt jelentést kap. Ez a falfirka, graffiti, Pintér József könyvborítójának tervével (véleményem szerint) többletjelentést hordoz. Tóth Krisztina írói optikája előtt egyre jobban elmosódik a sötét szín, és a fekete foltokon

tompán átdereng, helyenként átragyog az óarany. Ide kívánkozik a szerző Babitsot megidéző Csillag című versének néhány sora:

„Próbáltam, persze, szépen élni,
de csak az anyaggal bírtam szóba állni,
és megijesztett, hogy belül mi ragyog.”

E tárcakötet írásai szerint az élet minden területét eluraló gonoszság mögött felsejlik valamiféle életigenlő szépség, valami életigenlő bizonyosság. Igen, ez egy ilyen kötet, igen, ez egy ilyen csúcs.

(Tóth Krisztina: Párducpompa, Magvető, 2017)

Mosonyi Kata

Tünékeny törékenység

Szonday Szandra 1983-ban született Budapesten. Az ELTE Bölcsészkarán, az esztétika szakon végzett, fő kutatási területe a cirkusz világa. Jelenleg a Fővárosi Nagycirkusz alkalmazásában dolgozik. És ír. Végeláthatatlanul. Költő nem tehet másképp. Mint az igazi sakkozó, csak akkor lép, amikor az már elengedhetetlen a parti megnyeréséhez vezető úton. Mikor megszületett, szüleiben már akkor mozdultak a rákos sejtek, a gyermeklány iszonyatos gerincferdülésére keresték a gyógyulást, de túl a merevítőn nem mentek semmire. Műtét! Halaszthatatlan. Nem vállalta senki. Aztán Németországban – pont egy magyar orvos – *dr. Jeszenszky Dezső* vállalta a kockázatos műtétet, a sikert a költő ma is ott hordozza a testében. *Friderikusz Sándor* finanszírozta, hogy a színész-édesanya ott lehessen vele a külhoni kórházban. Két pokoljáró: asszony és a lánya. Annyi évi tengernyi szenvedés tette őt költővé? Előtanulmányként, kamaszkori, magánkiadásban megjelent naplója a *Meg vagyok húzatva?!* vitte kezét a versírásra? A gyógyulásba vetett hite, noha új, második kötetében (*Lamento, 2016. Stádium Kiadó*) így ír a Mindenhatóról: „Akit lassan fogyaszt el a kór, / alaposan megrágva, jól / leöblítve minden falatot, / abból mi marad? / Csontok, bőr, és néhány / nehezen emészthető szerv – // hát ez lenne az égben írt / nagy isteni terv?” Mintha a XX. század legnagyobb keresztény misztikusa, *Simone Weil* kacsintana rá, hogy bizony egyáltalán nem biztos a Teremtő *mindenhatósága*. „Isten csak olyan értelemben mindenható a földön, hogy megmenti azokat, akik vágynak arra, hogy Ő megmentse őket. Minden más hatalmat átadott a világ hercegének és a magatehetetlen anyagnak. Csak szellemi hatalma van, mely ahhoz szükséges, hogy létezzen.”

De akkor ki választotta ki ezt a *tünékeny törékenységet*? Ezt a „bárány”-t, ki, mint *Pilinszky* versében „Végigkocog az üvegtengeren / és trónra száll. És megnyitja a könyvet.” Szonday Szandra „lapozása” még alig kezdődött

el. Még szüksége van oxigénpalackra, szíve műtétre vár, túl hát mindenen, jón-rosszon, mint Nietzschénél, de még a halálon innen, metafizikai-ontológiai értelemben zsigereiben érzi-tudja, a könyvet megnyitotta, de csak alig olvashatott bele, és tudnia kell: a „világ hercege" fehér lovára emeli, mert – megint Simone Weil: – szerencsétlenség nem sújtotta a földre, nem *úgy* vergődik, mint a félig eltaposott bogár, hanem élet-halál közti lebegésében is maradt mi volt: alkotóművész. Vajon ennyi gyötrelemtől lett valódi költő? Valaki azt mondta, pont a költő barátjának, *Vas István*nak, hogy *Radnóti Miklós* nagy sors, kis tehetség. Ha az Isten, akkor az Isten. Ha nem, akkor a „világ hercege", vagy épp a tehetetlen anyag, nem adhat nagy sorsnak kis tehetséget, mert nem volna semmi értelme. A kiválasztódások legtöbbször követhetetlen logikával jelennek meg, de visszafelé szinte mindegyik fölfejthető, persze nem diszciplináris értelemben. Szonday Szandrát nem a feneketlen kín tette költővé, hanem a vele született *tehetség*, mely a rosszul „teremtett" testből fakadt föl, mint a tiszta forrás. A többi csak adalék. Írhatta bár első kötetében (*Rubato, 2008. Stádium Kiadó*): „Huszonkét év / dermesztett így / burkot körém – / borostyánból / fétis // szép ékszerként / míves arany- / láncon függök – / elveszetten / mégis". Isten, sors, ómen-füzér – Szonday is megemlíti négysorosában: „Félbevágott kutya a vonatsíneken. / Megtört héjban dupla tojássárga./ Egy díszes pille párkányunkon örökre megpihent – / elég az ómenekből mára!" –, mélymagány, költőről csak versei felől lehet lamentálni. Elemezni végképp fölösleges, mert sok verssor enigma, olykor a költő számára is fölfejthetetlen. A legnagyobb művekben a *József Attila*-i „istendarabkák" tündökölnek.

Az irodalom, a zene, a művészettörténet telis de teli pszichózisok határán billegő művészekkel. Metagenealógiai értelemben ez egy folyamat, mely végeláthatatlanul addig tart, amíg a *Homo sapiens* létezik a Földön. Hiába hát a sok tragikus sors, tüdő- és vérbaj, rák és öngyilkosság, a művek ott ragyognak, hiába, hogy a művészek, mint emberek puszta történetekké degradálódnak, kutatók fiókjaiban rejtőznek még ott is fénylő csillogással, mint a lepkegyűjtemény.

Mégis: akkor mire való a sok kín? A depresszió, a melankólia, a dekadensnek kikiáltott szédítő mélységbe látás*? Schubert*nek igaza van? „Még senki nem írt örömében zenét." Magam elkövettem egy aprócska szentenciát: „Az igazi művész elnyerte a szenvedés kegyelmét." Antagonizmus? Netán puszta paradoxon, mely nem más, mint a *látszólagos* ellentét? Egy biztos: szenvedés nélkül nincs művészet! *Kosztolányi* odáig ment, hogyha nem volna halál, nem lenne művészet sem. Miért? Mert a lét evilági végességének présében vergődik, aki művész. Csak kellene egy limit. Szonday Szandrának már nincs szüksége további szenvedésre, mert az már csak gátolni fogja költői kiteljesedését. Azonban dacára minden bajnak, soraiban fölködlik az önirónia, a már minden mindegy laza legyintése. Nála is „kész a *Leltár*":

„Jelek hada a testemen. Akartak és akaratlanok. / Megszoktam és elfogadtam őket, / hegeim: harci sebek, nyomok. // Ennél söröskupakba térdeltem, / apám itatta fel vérem, könnyeim; / ezt kutyám marta belém kínjában, míg / próbált felülkerekedni ellenségein. // A hátamon hosszú forradás fut: / itt gerincem tették újra helyre, / hogy ne legyek többé púpos, nyomorék, / ne legyek, mint a kérdőjel, görbe.” Semmi önsajnálat, csak a tények sorjáznak, fölmutatnak valamit… de mit is? A Pilinszky által elhíresült *rilke*i mondat okozhat itt fejtörést. Mármint, hogy a tények miatt sohasem ismerjük meg a valóságot! Szonday verse efelé furakszik, a valóságnak legalább a legkülső burkát kaparja. Kellő distanciával. *A vándor* című darab pedig axiomatikus, főleg a versvég, mely elhagyja realitásaink szűkös terét. „Megmászom – s a hegy leráz magáról. / Folyón kelnék át – de csalfa mély a gázló. / A szél enyhet nem ad – pokoltűz-fuvallat. / A Szépet akartam írni – de aki boldog, / miért ragadna tollat?” És evvel ki is mondta, hogy a boldogságot csak az tudja megérezni gyémánttisztán, akinek ritkán adatik meg, akkor is csak másodpercek erejéig. Mert aki boldogtalan, pesszimista, dekadens, minden hívősége ellenére halálszorításban lebeg, annál akár egy mosoly, vagy éppen kutyája szemvillanása a boldogság eszkalációjává emelkedik. Szonday Szandra „kutyaciklusa” állat és ember közti legmagasabb szintű transzlációja. Ember állattá válik, állat emberré. Közös a nyelvük, „félszavakból” és „félugatásból” is értik egymást.

Verskötetek fölütése is fontos, de a befejező költemény még annál is fontosabb, hogy bevésődjön az emlékezetbe. *Keserűség*:

keserűség bujkál bennem
mint giliszta a földben
járatokat rág magának
s megemészti közben
a szikkadt száraz kemény talajt
porhanyóssá téve
termővé is így válik a
ma keserűsége

Szüleiről lányosan-puhán emlékezik meg. *Apámtól* című versének első szakasza így szólal, szinte hárfán: „Apámtól baldachinos ágyat / kaptam születésnapomra / mielőtt maga is a paplanos égbe / költözött / nappal színpaddá változott az ág / éjszaka kizártam minden / szörnyet, ördögöt.” Édesanyjával eggyé válik a *Sellők* című, négy versszakból álló művében. Íme az első versszak, mely megismétlődik a negyedikben: „Lebegtünk a víz színén / két modern sellő anyám és én / csuszamlós színes matracon / sodort a szél a zöld tavon” De keményebb hangon is szólni tud, a végső szembesülés pillanataiban, mikor a düh nagyobb, mint a fájdalom. *Rögfogó*. Ez a címe. Ismeretterjesztés is egyben, mert sokan nem tudják, miért

is az a paplanszerű valami, amit rátesznek a koporsóra, mielőtt a halott végleg (?) alászáll. „A temetkezési iroda / koporsódra / rögfogót ajánlott // azt se tudtam, mi az / mondják / sokakat elborzaszt, ahogy / rögre rög koppan // de miért kéne elásnom a hangot /a megmásíthatatlant?”
A versírás, vagy bármi más művészet a közhiedelemmel szemben nem terápia. Legföljebb akként használható bizonyos elmezavarok esetében. Szonday Szandra előző, *Rubato* című kötetéből ebbe az új könyvébe is átcsúszhatott volna a *2002. december 24.* című költemény. „Az ünnepet én kínnal élem, / farfekvéses bennem minden pillanat. / Epémbe mar az ünnep-étek, / de éhes villámra kerülsz, rossz falat! // Elcseszett egy lélek vagyok, / mindig tudom, mit tegyen más; / vizet inni prédikálok, / s borra költök folyton-folyvást. // Szappanbuborékot fújtam: / szivárványszín szép karácsonyt, / de gyönyörködés helyett aztán / szétpukkasztó kezem ráront! // S most is lám csak panaszkodom, / magam lelkét sajnáltatva – / mégis adj ég bocsánatot, / ne legyek a kínom rabja.” Ez, az utolsó versszak mennyire egybejátszható József Attila *Nem emel föl* című nagy poémájának hasonlatos szakaszával: „Intsd meg mind, kiket szeretek, / hogy legyenek jobb szívvel hozzám. / Vizsgáld meg az én ügyemet, / mielőtt magam föláldoznám.” Mindkét költő az *égi áldást* várja, Szonday Szandra némi enyhülést kér, József Attila pedig föláldozza magát.

Ebben a megmérhetetlen költői *DNS-láncban* Szonday Szandra eltéphetetlen *szem*, mert istenujjak szorítják hajszálrepedésig.

(*Szonday Szandra: Lamento, 2016. Stádium Kiadó*)

Koppány Zsolt

Hát megjöttek a Fuharosok

A Magvető Kiadó tavaly megkezdte Esterházy Péter hetvenes-nyolcvanas években megjelenő köteteinek újrakiadását, s ezzel az újabb nemzedékek számára is hozzáférhetővé tette (részben hangos könyvként is) a klasszikussá vált Esterházy-műveket – élükön a *Fancsikó és Pintá*val, a *Pápai vizek*kel, a *Termelési-regénny*el és a *Bevezetés a szépirodalomba* hajdan (és most ismét) külön megjelentetett darabjaival. Nehogy pusztába kiáltott szó maradjon Bazsányi Sándor tavalyi felhívása: „*Olvassunk Esterházyt!”* Ha „*most már csak a könyvek vannak*”, hát legyenek!

Az újonnan megjelent régi könyvek közül egy olyan művet ajánlok olvasásra vagy újraolvasásra, amely a lassan megmerevedő Esterházy-képet kissé árnyalja, mert érzékelteti, hogy EP a tragikumra legalább olyan fogékony volt, mint a szellemes, játékos iróniára, és olyan prózaíró, aki a nyelv szenvedélyes felfedezőjeként annak költői lehetőségeit is kiaknázta. Ez a könyv a *Fuharosok*.

Mindössze ötven oldal terjedelmű az 1983-as első és 44 oldal a 2016-os utolsó kiadásban. (A *Bevezetés a szépirodalomba* című sorozat tagjaként jelent meg, és a sorozatot egyesítő híres kötetben is helyet kapott 1986-ban.) A regény műfaji megjelölést az alcímben egyedül az igazolhatja, hogy a könyv olyan teljességélményt nyújt, mint a klasszikus regények, ám regényszerű narráció nélkül. A drámai sűrítettségű szöveg a mítoszok és balladák nyelvén szólal meg, s egyes mítoszok archetipikus helyzeteit és szereplőit teremti újra. (Az archetípusok az emberi élet ismétlődő helyzeteinek, történéseinek, magatartásainak ősképei, első előfordulásai.) A Fuharosok alaptörténete Radnóti Sándor értelmezésében „beavatás, olyan erőszaktétel, amelynek megszabott rendje van, mondhatni rituális defloreáció orgiasztikus keretben", s „az erőszaktevők ereje és hatalma az erőhatalom külső testi jegyeivel archaikusan összefonódik"[1]. A történet az „eladott lány" témájú balladákhoz is kötődik (bár kevésbé tragikus végkimenetellel), s a szaggatott történetmondás, az erős hangulatiság, a költő nyelv maguk is balladai hatásúak a regényben.

Az elbeszélő egy gyereklány, Zsófi. Ő számol be a mítoszok mindenkori jelen idejében felnőtté válásáról, nővé éréséről, arról, hogy egy és ugyanazon napon ismeri meg a szerelmet és az erőszakot, s általuk megsejt valamit az élet korántsem barátságos rendjéről. Zsófit az anyja „adja el" a címbeli fuharosok egyikének. Nővérei után most éppen ő van soron, ő a „*friss*", a „*ma szedett eper",* az új áldozat, amellyel a hatalom jóindulata (ismétlődő rítus szerint) elnyerhető. A szűz lány mint engesztelő áldozat sok mesének, mítosznak (Minotaurusz, Szent György és a sárkány) motívuma, s mindenkoron a Lent világának az önvédelmét szolgálja. Az áldozathozatal a Fent szemszögéből erőszaktétel, s funkciója, hogy a hatalom a maga rendjét újra és újra elfogadtassa. Esterházy könyvében a hatalom megtestesítői a címszereplők: a fuharosok időről időre megjelennek, dorbézolnak és örömtanyává züllesztik az udvarházat, Zsófi családjának otthonát. Az ő érkezésükkel kezdődik és távozásukkal zárul a történet.

„Hát megjöttek! Hát megjöttek a fuharosok. Az ő kurjantásaik verik szét a hajnalt – szakadt, szürke, nyűtt – a csend törékeny és üres. Láttam nővéreim rettenetes arcát! – ádáz! ádáz! – Drágáim, az istenért, de hát mi történt? ...

Túl vagyunk rajta megint, lihegik mámorosan néném. Túl, túl, drágáim, mondja édesanyánk, nehéz, öreg kezével fejemet simogatja, túl, és van só, krumpli és petrezselyem."

A fuharosok kocsikon érkeznek hajnalban, és az éj leszálltával robognak tovább. Nem tudni, honnan jönnek, hová tartanak. Az bizonyos, hogy az udvarház lakóival kényük-kedvük szerint bánhatnak: a kutyákat megmérgezik, a pajtát felgyújtják, a nőket megejtik. Úgy viselkednek, mint a hódítók. Zsófika, az elbeszélő szemében „afféle *félistenek"*, „minden

[1] Radnóti Sándor: A furmányos szépíró. Esterházy Péterről = Radnóti Sándor: Mi az, hogy beszélgetés? Magvető, 1988. (Jak-füzetek 36.) 265.

színrelépésük *fény, villám, sugárzás, energia"*[2]. A kamaszlány szépnek látja őket, mert szerelmet remél tőlük. Tele van várakozással, vágyakozással. Biológiailag is megérett a szerelemre, érzelmileg is: szeretni akar és tud is (ő az, aki a múltban az esténként szótlanná, színtelenné lett nővérek „*arcát, tekintetét babusgatásaival eloldozta*", hogy másnap újra tudják kezdeni a napot). Magát is sugárzóan erősnek érzi, de *az ő ereje a fiatalságából, a tapasztalatlanságából és a szeretet, az együttérzés képességéből fakad.* A szerelemtől csodás változást remél, hite, vágyai szerint *„a legsatnyább vagy merev tárgy is mindent szétfeszítő erővel robbanhat széjjel vagy csodásan aktív természetűvé változhatik, ha megadatik az a kiegészítés, amit keres, s amire vár".* A várt kiegészülés helyett csalódás lesz a része. A fuharosok ugyanis nem ismerik a szerelmet (szeretni nem tudnak), ők csak a testi együttlétet, az aktust ismerik, a testnek mint tárgynak a birtokba vételét. Így kerül sor a bakfis megerőszakolására. A felébresztett szerelem azonban mindenképp kiárad, Zsófi a szerelmet egy olyan fiatalemberrel ismeri meg, aki hozzá hasonlóan esendő, sőt nála jóval szerencsétlenebb. A fuharosok kísérője, Bolondka lesz az ő egynapos Lovagja. Iránta fog tiszteletet, szeretetet, némi vágyat s egyidejűleg (a Lovag satnya, esetlen, nyavalyás teste miatt) szánalmat is érezni. Az ágrólszakadt fiú meg akarja óvni Zsófit a rá váró szenvedéstől. Figyelmezteti a veszélyre. Ám valódi erő (testi erő és hatalom híján) képtelen megvédeni a lányt, nem válhat győztes, maximum legyőzött Lovaggá. A lány elmenekítéséhez nincs bátorsága, megvallja, hogy gyáva, bár az is lehet, hogy tisztában van, nincs hová menekülni. Ő már felnőtt tapasztalatokkal rendelkezik, nincsenek illúziói. Mikor sor kerül Zsófi meggyalázására, öngyilkos lesz.

Zsófi és Bolondka figurája egyénített, mégis ugyanúgy homályba vész, mint a fuharosok alakja. Sok a titok körülöttük és bennük, Esterházy az elhallgatás taktikájával rejtélyessé teszi őket is. Egyben fel is növeszti az alakjukat, Pilinszky- és Rilke-sorokat, ill. filozófiai elmélkedéseket ad a szájukba, az utóbbiak leginkább Pascal- és Kierkegaard-idézetek. A lírai vendégszövegek az elbeszélő érzelmi változásait közvetítik (a gyermeki elbizakodottságtól a kétségbeesésig, a párra találás boldog hitétől a magány tudatosításáig, majd a családi összefogás felismeréséig), a filozófiai részletek az emberi sorsvállalás lehetőségeit és korlátait jelzik, félelemről, szabadságról, igazságról esik bennük szó.

A Lovag, alias Bolondka figuráját kulcsszereplőnek tartják az elemzők. Az ő „alakjában legalábbis három tradicionális toposz másolódik rá egy modernebbre. Az archaikus gyengeség, például a begyógyulni nem akaró sérülés, a nyomorult test hagyománya, a szomorújátékok melankolikus hőseinek hagyománya, s a bolond – legkivált udvari bolond – hagyomá-

[2] Reményi József Tamás: Esterházy Péter = Reményi József Tamás–Tarján Tamás: Magyar irodalom 1945–1995. Műelemzések. Corvina, 1996. 176.

nya."[3] Modernebb változatban az értelmiség cselekvésképtelenségét, függő helyzetét is megjelenítheti Bolondka, aki ugyan ráolvashatja gazdáira erkölcstelenségüket, de csak határok közt.

A regény kiengesztelődéssel zárul. Zsófi családja fellélegezhet, egy időre megvásárolták a maguk biztonságát, s ki ilyen, ki olyan túlélési stratégiával, de elérte, hogy a maga személyiségének integritását a megalázó körülmények között is megőrizze. Esterházy „ontológiai derűje" ezúttal is érvényesült.

(Esterházy Péter: Fuharosok. Magvető, 2016)

Domján Edit

Magány

[3] Radnóti Sándor i. m. 270.

Búzás Huba

Napkeltekor

mit lel a lomizó, hajléktalan, mikor még
a göncein gubbaszt gonosz, galád, a gőg,
mikor göcögve zörgenek a kordék,
arany konzervdoboz? rubin cipők?
szikrázó gyémántflakonok?
tömérdek kincs – ugornék –

kinéz a sok ripők – a láttukon – kik ők?
miféle limlomok? csak mormolok,
bőszít e békebeli béke,
fölkel, dohog a nap, konok,
s a kék ki tudja, ég-e,

gubbasztva bőg galád, a gőg,
göcögnek mind a kordék,
életre kel a csóró csőcseléke,
de dél felé? meg este? vége

Tükröződés

betonpanel agg óriások ablakából
– szájtátin bámulom, mamlaszként bambulom –
a dőledékek napja délibából…
malasztos méla *múltidő-lukon*
lesdeklem mind e lángokat,
akár a pőre távol –

felhőszakállas vén asszonypecér kujon –
leskél s a pillantása fojtogat
vetkőző fényeket – falánk lik! –
tüzet fogott szoknyájukat
kapják föl íme állig

– csak bámulom, csak bambulom –
a távol délibából,
sebét kötik be párapólya fáslik –
ezernyi naplement parázslik

Pókeron nyert álom

azt álmodtam, hogy nem csináltam – ajha! – semmit,
alig savam, *a régi szép idők* ma van…
zsibbadtan ébredek, micsoda csend itt!
a kórusuk, ha van is, hangtalan,
semmittevés angyalai?
pár szoprán csókra csendít,

csélcsapkodom – nem kő' egy lánya sem madam…
a semmiről fecsegni valami,
e szót se kéne még se szánnom,
valamit be nem vallani?
kihordom tán falában

magam: a szép idők ma van…
és halld! micsoda csend itt!
hát, eltökélem: biz' valóra váltom
e pókeron nyert sanda álmom

Kőnénikék

mily megkövült az út ma, szürke, szinte gránit,
elkárhozott, halk égi kék kőnénikék
bicegnek rajta hajnal harmatán itt,
mily tóvörös szemem, s e tóvidék,
reám a fény emel kezet,
csapása csend, elámít,

és mintha meddőn mondanák, hogy menni kék,
amarra, hol tán sohse létezett
ki élt – káprázat üszke vár rám
s a kővé vált emlékezet,
de mintha sandikálnám –

halk égi kék kőnénikék
a hajnal harmatán itt,
hol korsót tart a dér vak utca vállán,
kőkontyukon viszik ma csámpán

Utolsó kérdés: ki ő?

a bolygó hollandi, avagy hozzá hasonló?
utolszor, hogy eszünk-szemünk egünkre csüng:
ki az, ki fönn bolyong, a balga golyhó?
e gondolat – hogy meg nem kergülünk! –
zizeg – ezer pök, menny-pokol! –
gomolyg, akár a porhó,

s belep, amit a legutolsó emberünk
jó ördögétől kérdez, tudakol,
hová viszi, ahol a bűn ég?
hol tikktakol a valahol,
dereng a sírsötétség?

eszünk-szemünk egünkre csüng:
ki az a balga golyhó?
akinek fénye-árnya ránk vetül még,
mielőtt hullaként kihűlnék

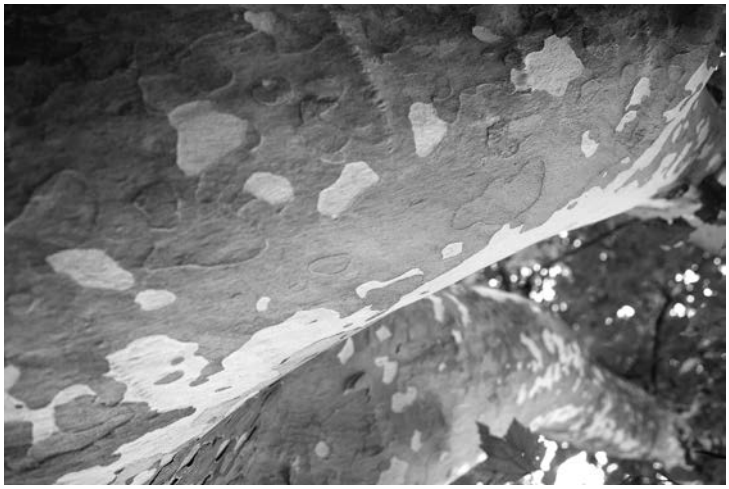

Párducminta

Ürmös Attila:

„Csak néhány év maradt nekünk”

„A legjobb barátommal ülök a padon
Nézzük a csillagokat
Hallgatjuk a híreket, a legfrissebb híreket
Azt mondják, már
csak néhány év maradt nekünk
(…)
Nő mint a remény
mint tenger, beszéd, mozgalom
hajnal, gyermek, vér
mint föld a talpunk alatt, nő, mint a fájdalom
és a szemünk láttára mindent felemészt

Szeress most úgy, ahogyan sohasem szerettél

(Ekatarina Velika: Néhány év maradt nekünk
– első és utolsó versszak)

És épp tőle kellett hallanom! A szőke, szép arcú Iréntől, akinek mindig mosoly bujkált a szemében, pedig folyton ártani akart magának. Varga Zsolttal egyszer visszarántottuk a forgalmas Kelebiai útról, Valika születésnapján, mert kiszaladt a házból, és a kamionok elé akarta vetni magát ez a gyönyörű lány, ez a tünemény, ez a suicid hajlamú riadt madár, aki senkinek sem engedte, hogy szeresse, mert titokban és egyoldalúan eljegyezte magát David Bowie-val. A világhírű rockcsillag azt sem tudta róla, hogy létezik; vajon hány ilyen hóbortos lányka lelke fekszik az utak mentén, ahol a sztárok gyalogolnak a siker felé.

Szabadkán, a Boss kávéházban ült Irén, és egy cd-lemez dobozát szorongatva kérdezte, szerintünk szabad-e a művészet nevében bűnt elkövetni, mert Bowie ezt a témát feszegeti az *Outside* albumán, megalkotva az *artcrime* kifejezést. Szóba került néhány performansz, meg Hermann Nitsch húsinstallációi. Okosan, magabiztosan érvelt, aztán váratlanul kijelentette, hogy David, a drága, nem csak eljátssza az űrlényt, hanem a valóságban is az, és ő tudja, biztosan tudja, hogy a dalokba kódolt üzeneteket rejt, amelyeket csak a beavatottak érthetnek. Megkérdeztem tőle, hogy ő beavatottnak érzi-e magát, mire hátradőlt a kényelmes széken, és hosszút szippantott a vékony női cigarettából: *Már kihallok belőlük összefüggéseket.*

Filctollal furcsa háromlábú hieroglifát rajzolt a szalvétára. Azt mondta, az egyik visszatérő látomásában szerepel. Sok ilyen félálomból meg spangliból építkező vízió jött elő nála: arcok, helyzetek, kényszerek, sejtések. Azt mégsem látta előre, hogy ezerkilencszázkilencvenhétben, amikor Bowie a budapesti Sziget Fesztiválon lép fel, ő majd átfurakodik a rendőrkordonon, odarohan a távozó rocksztár autójához, és sírva üvölti a benn ülő fehér ruhás lovagnak, vagy ha úgy tetszik vénembernek: *I Love You, David, and my mom loves You too!* – mire Bowie lehúzza az ablakot, megsimogatja Irén szépséges arcát. Az autó továbbsuhan. A lányt kitoloncolják a Szigetről, nem számít: *Most már akár meg is halhatok!* De ne úgy, drága Irén! Ne úgy, ahogy megtetted később, kiugorva a tizedikről a szabadkai sugárút egyik toronyházából, szemben a Kakasiskolával, ahol anyám is tanított, hogy holtan loccsanj a játszótéren szaladgáló gyerekek közé!

Eszembe jutott most T. is, a kedves kollegina, akit az újvidéki kórház pszichiátriai osztályán látogattunk meg ketten Beszédes Attilával. A folyosókon kanyarogtunk, kérdezősködtünk, miközben tőlünk százötven kilométerre a Jugoszláv Néphadsereg a szerb szabadcsapatokkal karöltve ostromolta Vukovárt. Az aulában sebesültek tolongtak, az udvarra mentünk, de itt sem találtuk az osztályt. Pizsamás betegek sétáltak a füvön vagy sütkéreztek a padokon a szokatlan melegben. Beszédes Attila ekkor már tíz éve kerekesszékkel járt, a Dunába ugrott fejest a Halászszigetnél, akkor ütötte meg a gerincét, most mégis azt hihették, a fronton sérült meg – sok volt itt a hozzá hasonló huszonéves életerős fiatalember mankóval, járókerettel vagy kerekesszékkel –, és a kék fehér pizsamás csoportok udvariasan nyíltak szét előttünk a szűk járdán. Az egyik mankós fiatalember – a fél lába hiányzott – kérdésünkre a fejével lustán az udvar vége felé bökött: *Arra!* Láttam a szemében a hűvös, keserű tudást a folyamatról, amelynek az elején még azt mondogatják, jönni fog a külső ellenség, szarvval, fekete patával, hogy eltiporja a Hazát. Aztán a szomszédot kezdik lőni, az vissza, és ő láb nélkül marad, miközben a többiek tovább vívják az örök Háborút: sományak kövérekkel, szakállasok borotváltakkal, konzervatívok liberálisokkal, szerbek horvátokkal… Egyre megy, mert a harctér zárt rendszeréből kihulló félláb felismeri, hogy az ellenség nem kintről támad. A saját megválasztott vezetői azok.

Hosszú földszintes épület a pszichiátriai osztály, csíkos pizsamás nők ülnek a tévészobában vagy járkálnak rózsaszín frottírköntösben a folyosón. Az egyikük minden lépésnél megszólal: *Sah!* A következőnél: *Mat!* Figyeljük, mi lesz, ha a folyosó végéhez ér. Semmi. Megfordul, és ugyanilyen gépiesen darálja léptei ritmusára: *Ping! Pong!*

Testes lány lép Attilához, mosolyog, megsimogatja az arcát. Szólok neki, hogy T.-t keressük. Készségesen kalauzol egy tágas fehér szobába, a barátnőm a kis kórházi fémszekrény előtt áll. Fehér frottírköntöse nincs bekötve, szűk pizsamáján feszülnek a domborulatok. Mennyit öleltem

ezt a testet, idegen lakásokban, parkokban, kapualjakban szeretkeztünk, meg egy újság szerkesztőségében, amikor épp nem volt ott senki. Most meg ez a felpüffedt arc… Hiányoznak az intelligens vadászkutya-szemei. Ragyogtak, amikor megragadta a versek és prózaszövegek gerincét, a szövegcsontokról különleges érzékkel fejtve le a gőzölgő puha húst, zamatos metonímiát, friss hasonlatot. Most nyugtatóktól leszedált, bamba tekintettel kínál limonádéval, azzal a műanyag kancsóban kavargó sárga lötytyel, ami sem citromra, sem narancsra nem hasonlít, édesnek kéne lennie, de túlhígított, ki kéne köpni. *Ne idd ezt a szart*! *Ki tudja, mit raknak bele* – mondom, ám meg sem hallja, közelebb hív, suttogva avat be a titokba, hogy a nagy zeneszerző-billentyűs Vangelis nem evilági lény, inkább földönkívüli, vagy angyal és a zenéin keresztül üzen az arra érdemeseknek.

Hogy unom ezt már! T. … drága T. Úgy tudom, késsel támadtál a körülötted állókra, ezért hoztak be, de ez a falfehér, élettelen arc… ez mindennél rosszabb! Rúgj, szúrj, harapj, üvölts! Legyél őrült! Csak ezt a semmibe révedő üres tekintetet ne mutasd, mert a lelkem belefájdul, hogy ilyennek látlak!

Megyünk, menni kell, nem maradhatok itt tovább, a testes lány közben Attila ölébe ül, azt mondja: *Draga, mi smo stvoreni jedan za drugoga, ja sam luda, ti si bogalj. Én zakkant, te rokkant, bennünket a sors is egymásnak teremtett!* Harsányan bejelenti a szobában, hogy hozzámegy feleségül, érte még magyarul is megtanulna. Beszédes lába remeg a nagy súly alatt, kitessékelem az önjelölt menyasszonyt a székből, Gordanának hívják. Aztán menekülünk. Én a barátnőm arcától, Attila a mázsás, fojtogató súlytól, amely újra megpróbál bemászni az ölébe.

Dicstelen távozás. Dicstelen idők. Elhullunk, megtörünk mind a darálóban, ki-ki a maga módján, és aki marad, az alapvető emberi tisztesség folyamatos megszegését kénytelen látni, elviselni nap mint nap.

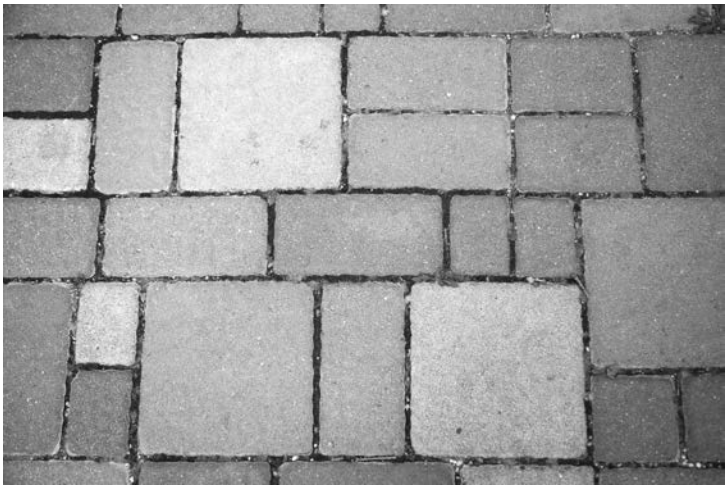

Strukturált káosz

Triceps

Négyujj Mester tanításai

(1991 telén a jugoszláv katonai milícia elől bujkálva négy hónapig kívülről lelakatolt ajtajú, elsötétített házban húztam meg magam – egy karton tuniszi halkonzerv és egy Smith & Wesson 4516-os revolver társaságában. Nappal aludtam, éjjel karate katákat gyakoroltam, Beckettet és Konrádot olvastam, Bauhaust és Galást hallgattam, a *Sátán litániái*t. Vártam, hogy történjen valami, hogy vége legyen. Néha meglátogatott valaki és szörnyű híreket hozott. A családtagjaim, barátaim, ismerősem közül sokan eltűntek, megsebesültek vagy meghaltak. Egyik neves szerb festőbarátom hüvelykujjait, mert nem akart harcolni, levágták Arkan pribékjei. Pedig Mester volt, hatujjú sámán, akinek eszméi és alkotásai csak a Jót szolgálták… A vele való beszélgetésekre emlékezve született meg ez a szöveg, amiben nincsenek kések és föld-föld rakéták, mégis *háborús napló*.)

1. A Születők és Haldoklók Tengere

Embriók és múmiák, csecsemők és aggastyánok hemzsegése. Császármetszéssel megszabadított véres testek; átvágott erekkel megszabadított véres testek. Magzatvízben mozgolódó még nem lélegzők; hínáros mélységekben lebegő már nem lélegzők. Iszamos vulvából előtörő, diadalmas fejek; iszamos deszkákon görgő, vesztes fők. A Föld keserű légköre durván hatol be az újszülött tüdejébe. A Föld édes légköre sivítva hagyja el az olajba, mészbe, kátrányba, homokba, betonba süllyedők tüdejét. Ómama ráncos mosolya, amint 84 évesen átlépi a törökkanizsai híd korlátját. Ómama ráncos mosolya, amint 48 másodpercesen kidugja koponyáját a „világok legjobbikának” megereszkedett hüvelyzárán. Az *Uránia Állatvilág* emlősei, madarai, hüllői, halai és bogarai nagytata szemüvegén át, a bélrák felfekvéses révületében. Parasztkölykök kézzel mosott vászonpelenkái. Az utolsó 52 fokos barackpálinka mámora alkesz apám májában. A gyerekből szülő lesz, a szülőből gyerek. Mutti utolsó, befelé vett lélegzete, a tüdőrák lelkének kisurranásakor. „A terhesség csak egy állapot, nem betegség.” Precíz szikemetszés 22 éves húgom örökre elrekedt torkán. A soha ki nem mondott *szeretet* testvérek szégyenlős ajkán. A műterem csillárjáról levágott ruháskötél alatt szendergő festő látomása. Munch pingvinsikolyából léptünk ki valamenynyien. Váratlan szívroham végzetes dallama a reggeli futás után forró

vízbe merülő gitáros szívbillentyűin. A köztes létben várakozó barátok vágyakozása utánunk. A szoliter tizedik emeletéről játszótérre csapódó kedves medencecsontjának roppanása. Holnap sétálni megyünk, és agyonszúrlak a kiserdőben. Az ügyeletes orvos tenyerének csattanása halva született, elkékült fenekemen. Az éhen halókat minden felekezet kegyelettel eltemeti. Kicsi fiam egyetlen, rémült pillantása a véres lepedők közül. Taníts meg halni, édes apám.

2. A Főtt Répa Piramisa

Zabáló pofák, emésztő gyomorzsákok, tekergőző belek katedrálisa. Döglött halak, madarak és vadak; fonnyadt füvek, zöldségek és gyümölcsök tonnái. Bélpoklosok és pókhasúak gyötrelmes, szenvedélyes lakomái. Gyomorsavban ázó napkelték, délidők és éjtszakák. Szarvasba sütött vadkanba sütött üregi nyúlba sütött fácánba sütött galambfiókák hagymázos álmai. Borkereskedő bélszín nyers velővel. Süldőlány velőrózsája, kínai lékeléssel, ínyenceknek. Lucullus, Casanova és Dalí mezítelen dívákon felszolgált homárjai. Római orgiák erővel kihányt, aszpikos borjúszemei. Szegény ember kőlevese. Összeroncsolt, deszkává fagyott társaikat fölfaló rögbisek. Kunigunda édes farpofája. Úrvacsora. Megemésztetlen rizsszemek, amiket a foglyok ürülékéből főztek ki a láger éhező szakácsai. Csorog a nyálad, mint a Morzsa kutyának. A csonttá aszott aszkéta váratlan megvilágosodása egy fuvoláslány telt csípőjének látványától. A hájas próféta önelégült mosolya a Nirvána fényének vakságában. A kenyér életet ad. „Igyál sört – folyékony kenyér!” A tibeti szerzetesek jakvajas, sós teát *esznek*. Húszmillió krétafehér hulla az európai középkor éhségkolerás putrijaiban. Burgonyaevők szigorú mosolya Van Gogh festményén. Nagyanyám paraszti konyhája lenyűgözően bőséges volt: húsleves zúzával, pulykasült resztelt káposztával, aranysárga libamáj, krumplis paprikás kolbásszal, savanyított dinnye és kovászos uborka, őszibarack- és körtebefőtt, kelt kalácsok és diótorta… Kitűnően főzök kollégiumi menzák, árvaházi ebédlők és katonai étkezdék részére. „Mit eszel rajtam? Egyél szart!” Álmomban Pick szalámit láttam. Tata úgy vágott katonát, hogy a bicskát és a szalonnát is ugyanabban a markában tartotta. Hatéves marhahús konzervet faszoltunk az éleslövészet előtt. Minden másodpercben éhen hal egy gyerek a világon. Anorexiás topmodellek rángatózása a testi tökéletesség extázisában. Traktoros lányok kicsattanó orcája az új kenyér ünnepén. Zabálni való vagy! „Itt járt Devecseri, jól bevacsorált.” Malacsült – citrommal a pofájában, embersült – fehérrépával a szájában, sátánsült – Judit fejével az agyarai között.

3. Az Ürülék Borús Felhői

Sárga szar bárányfelhői, vörös szar esőfelhői, fekete szar gomolyfelhői, fehér szar viharfelhői. Szellentés tavaszi szellője és fingás télvízi orkánja. Fos langyos zivatara. Guanó égi darája. Kaka kopogó jégverése. Fekália hópelyhei. Simon, a csodatevő, szarkötélen a mennybe mászott: a Szfinx és a Gulág bolhaszarnak tűnt. Manzoni, a művész, szart konzervált: Amenhotep szarkofágja és a Campbell's bolhaszarnak tűnt. VérHúgyVerítékOkádék-KöpedékTakonyGeciSzar fenyegető fellegei az emberállatrém egén. Bélsárként kipottyanó újszülöttek. A pisilő kisfiú szobra, galambpiszokkal a siskáján. Kemény széklet és kegyetlen klistér. Büdis ujjak kaparászása az iskolai budi falán. Pöcegödörbe fulladó, nyivákoló macskakölykök. Kaszáspókok a kerti árnyékszék szögleteiben. Angol WC-be fröccsenő ondósugarak. Pucér seggű, guggoló bakák sora a tábori latrina deszkáján. Buzik karcolt telefonszámai az újvidéki vasútállomás klozetjének ajtaján. Kolerás fosás a forradalom tisztító viharában. A feltört kasszába ürítő mackósok. Trágyába temetett szeretők édes leve. Phalloszként meredő szarrúd napórája. Szájba hugyozó kurvák szomorú szaga. „Nehezen érem el, uramban, a tegnapi ebédet." „Ürülék felhőbuborékjai keringenek az ereinkben." „Puskaszar." Vérhas, hasvér, Ahasvérus! „Aki szarral álmodik, gazdagság várja."

4. A Kín Langyos Ormai

Szomorúság lankáin hervadozó kiégett gyomok parókái, száraz kecskebogyó „mékapja". Bánat dombján omladozó kőkeresztek, megvakult pléh Krisztussal a metsző szelek célkeresztjében. Nyomorúság hegyei a felhőkarcolók sivár folyosóin. Félelem sziklavárai az elhagyatott grundok homokozóiban. Fájdalom dohos barlangjai a beomlott családi kripták televényében. Harag szétrobbanó, magas építményei a metropolisok luxusszállodáinak exkluzív toalettjében. Gyűlöletplasztik legóvárai egy magányos fruska nutellás mosolyában. Kín Mont Blanc-a a hullaszállító poéta borravalójában. Aki gyötrelemben ég, annak enyhülést nyújt az ég. Hegyeshalomnál izzott a vonat a szorongástól. Röszkénél remegett a gyomrunk a várakozástól. Fojtsd meg, Isten, ne kínozd! „Ja sam proša sito i rešeto / ovaj grdni svijet ispitao."[1] Karóba húzott, kerékbe tört, lovakkal négyfelé szakított, izzó vastrónon elégetett harcosok köztéri szobrai. Nadrágszíjjal kékre vert, pecsétgyűrűvel feketére pofozott, cigarettacsikkel vörösre égetett asszonyok lágyan összeomló papírpagodái. Kaleidoszkóp szivárványos üveghegyei egy falusi búcsú izgatott forgatagában. Ki vagy,

[1] Idézet Petar Petrović Njegoš: Hegyek koszorúja (Gorski vijenac, 1834) című drámai költeményéből. Magyarul: „Átmentem a szita fokán és rácsán, ezt a förtelmes életet kipróbáltam"

kín? Kínosan viselkedtél, drágám. Sorsukra hagyott vének imája a Fujijama jeges ormain. Szakadékba vetett torzszülöttek vinnyogása a spártai polisz regulájában. Lemetszett jobb mellek suttogása a nyilazó amazonok rendjében. Anyám leoperált bal keble a szabadkai kórház onkológiai műtőjében. Hegyek koszorúja, koszorúk hegye.

5. A Szerelem Jeges Verme

Holnaptól nem szeretlek. Veled dugok, akkor sem. „Mit tehet az ember, egy elmúlt szerelemmel?" „Én sok férfit ismerek, te kevés nőt. Egyenlők vagyunk." Egyik barátom talált magának feleséget az interneten. Mire vársz, holnap nem találsz. „Van pénzed? Akkor majd akkor kúrunk." Vágyom a beteljesülésre, de az nem vár rám. Az elfüggönyözött konyhában volt az első magömlésem, nagyon megijedtem. Megkefélt tinilányok a szülinapi buli hajnalán. Megreszelt öreglányok az albérleti lakás rozoga pamlagán. Sebtében kinyalt szerelmek a nyolcfős kollégiumi szoba alsó ágyán. Dán doggal üzekedő úrinő, az újgazdag villa halljában. Abortuszra vitt, elkeseredett csajok, a sokgyerekes anyákkal teli rendelő ellenséges légkörében. „Megverni, megbaszni, megbékíteni." Elém térdelt a vécén, és azt kérte, élvezzek a szájába. A karácsonyi vacsora után bejelentette a családnak, hogy elhagy, mert nem szeretem. A révfülöpi nyaraló alagsorában szeretkeztünk, téli almák között. A mártonhegyi úti lejtőn szeretkeztünk, hóesésben, és a hátán feküdt. A szülei tisztaszobájában szeretkeztünk, még a bugyiját sem húzta le. A vegyész lakótársunk széles rekamiéján lovagolt rajtam, amikor benyitottak. A szemembe nézett, és nem hazudott. A szemembe nézett, és hazudott. Mindenhol kerestem, de soha nem volt ott. Beleszívott a cigijébe, és nem voltam. Mást szeretek, mondta, de csak te kellesz. „Bassz szét! Szétbaszol?" Izzadtságban fürödtünk, az augusztusi kánikula verítékében, a sátorból minden kihallatszott. Hegyes volt a melle, mint a kutya csöcse. Nem láttam Isztambult, csak a pináját. „Jó veled. Baszódj meg." Soha, soha többé ne keress.

6. A Szemek és a Tűz Orkánja

Festett golyókkal zsonglőrködő szemfényvesztők. Egy kosár búzakék horvát leányszem a csetnik vajda születésnapjára. Szemtelen szajha üszkös picsája. „Most helyezze át akaratát a szemére. Mondja a szemének: *Szem-ét, laz-íts*!" Pálcán piruló ökörszem néma füttye; nyárson forgó ökör üres orbitája. Szemem fénye. Szerelmes pillantás éledő parazsa, és: fenyegető villanás perzselő lángja, és: lesütött tekintet hűlt hamuja. Szem-gödörben izzó szem-bogár. Örökmécses lángtengere, tűzvész gyermeteg gyufalángja egy gülüszemű hívő gyónásában. Élő vassal kipörkölt eret-

nek, parázna, áruló Szemek. Vörös, selyembe rejtőző, véreres Szemek. Fekete, kormos szélű, könnypatakban ázó, antracitfényű Szemek. Jó és rossz Szemek. Tüzelő és fagyott Szemek. Pergamenszemek. Amőbaszemek. Áldást osztó és rontást hozó Szemek. Simogató és fenyítő Szemek. Temérdek, tisztítótűzben égő kacsintás, kancsalítás. Szikkasztó szélviharok hurrikánjában, lávaömlésben, bozóttűz opera buffójában. Pattognak a szemgolyók, mint a szerteszét guruló klikkerek. Pillantások formázzák a forró időt. Időfolyam tompítja el zsilett-pillantásunkat.

Szabadka, 1992 tavasza

Triceps: Önarckép (1995)

Igor Marojević

Férfitörténet

Apa önmagáról nevezett el. Jovannak hívták, én pedig Jovana vagyok. Nagyon sikeres villamosmérnök volt. Amióta elindultam iskolába, én voltam minden reménye. Elvárta tőlem, hogy a legjobb diák legyek, később pedig, hogy a zeneiskolában is remekeljek zongoraszakon. Apa minden ambícióját teljesítenem kellett, mert az iskolai naplóba becsúszott minden négyesért felpofozott, igaz, nem nagyon. Gyengébb osztályzatokat nem is kaptam.

Nem jártam szórakozni harmadikos gimnazista koromig. Apa azt mondta, hogy így sokkal jobb nekem.

„Csak aggódom érted, Jovana", mondogatta. „Jašával ellentétben, te nő vagy." Jaša az én három évvel fiatalabb öcsém, Janko, aki nem volt jó tanuló, de ezt senki el sem várta tőle. „Ha véletlenül nem mész férjhez, biztos megélhetésed kell hogy legyen, amit diploma nélkül nem tudsz elérni", mondogatta apám.

Habár végzettsége szerint anyám, Koviljka jogász volt, nem volt az igazsághoz túl jó érzéke. Nem nagyon akart közbeszólni, mert szerette és tisztelte a férjét, és valamiképp félt is tőle. Nem okoltam ezért, hiszen mégiscsak őt éreztem magamhoz legközelebbinek a családból.

Amikor a gimnáziumot befejeztem, apám a zimonyi Teleoptiknál elintézte, hogy ösztöndíjasként tanulhassak a rajlováci iskolaközpontban, Szarajevó mellett. Úgy tűnt, hogy apám mindenható. Igaz, személyesen kellett letennem a felvételi vizsgát. Az ösztöndíjam fedezte villamosmérnöki tanulmányaimat és biztosította számomra a diplomázásom utáni munkát a szakmában, a Teleoptikban.

Annak ellenére, hogy a rajlováci egyetemista otthon civil részében szállásoltak el, katonai igazolványt kaptam, mint mindenki. A komplexumba való belépéskor minden alkalommal fel kellett mutatnom. Amikor egy sikertelen vizsga miatt elvesztettem a második évet, elvesztettem a tanulmányaim folytatására való jogot is. Azzal a kilenc hallgatóval együtt, akikkel hasonló történt, én is katonai igazolvány nélkül maradtam, és haza kellett mennem. Mivel a családomnak kártalanítania kellett a Teleoptikot, meg kellett térítenie a kétévi ösztöndíj összegét, apám pedig pazarlónak és felelőtlennek nevezett, én is éppen ilyennek kezdtem érezni magam. Dühös volt rám, nem engedett el szórakozni, csak a moziba mehettem el Jankóval, vagy délutáni sétákra egykori iskolatársnőimmel a 13. Belgrádi Gimnáziumból.

Panaszkodtam anyámnak. Ő erre azt mondta, hogy kevesen tudnák teljesíteni apám elvárásait. Szerinte az lett volna a legjobb, ha magam

bevallom apámnak, hogy képtelen vagyok neki eleget tenni. Amikor ezt meghallottam, megijedtem. Nem apám reakciójától féltem, hanem a kellemetlen helyzettől. Ezt mondtam anyámnak is.

– Ha neked könnyebb évtizedeken keresztül tűrni a kisebb kellemetlenségeket, mint egy óra alatt egy nagyot, ami meghozná a gyümölcsét – tanácsolta –, akkor tűrjél, Jovankám! Én is ilyen vagyok.

Csalódott voltam határozatlanságom miatt, keserűen elsírtam magam.

Szerencsére a következő év májusában meghívást kaptam, hogy szeptemberben térjek vissza Rajlovácra. Később kitudódott, hogy a velem együtt évet vesztett kilenc egyetemista egyikének az apja talált valami kapcsolatot a vezérkarban. Ő utasításra folytathatta tanulmányait, így aztán mi kilencen is visszatérhettünk Rajlovácra. A legszerencsésebb dolog az volt, hogy szüleimnek nem kellett többé visszafizetniük az ösztöndíjamat. Amíg még Belgrádban voltam, apám megengedte, hogy ismét kijárjak szórakozni.

Az ismétlők csoportjában, akik folytathatták tanulmányaikat Rajlovácon, ott volt Mladen is, Čačakból. Mélyzöld szeme volt, amely illett a fekete hajához, és jó ember látszatát keltette vele. Az is tetszett benne, hogy nem beszélt túl sokat. Ám nem ez volt az egyetlen dolog, ami közös volt bennünk. Mladen olyan magas volt, mint én. Az ő apja is, akárcsak az enyém, felfordulást csinált az elvesztett év miatt, míg más ismétlők szülei vigasztalták gyerekeiket.

Először huszonhárom évesen szeretkeztem. Akkor feküdtem le Mladennal. Már annyira közeliek voltunk, elég volt csupán néhány csók és érintés, hogy egy másféle közelségre térjünk át. Nem fájt, sőt a végén még élveztem is. Egyébként használtam néhány szarajevói kifejezést, amely megtetszett. A szeretkezés után annyira elérzékenyültem, hogy még akkor is csókolgattam és simogattam Mladent, amikor már elaludt. Néhány nappal később meglett a feltételem a negyedik év beírásához.

Jól haladtam, Mladennak azonban sajnos nem ment. Nem lett meg a feltétele a következő évhez, és ezzel elveszített minden jogot az ösztöndíjra és tanulmányainak folytatására. Csak egyszer sikerült még szeretkeznünk. Ezután Mladen összecsomagolt, és visszament Čačakba.

Csupán néhány nap telt el, amikor meghallottam, hogy öngyilkos lett. Ledöntött a hír, mert egy élettel teli embernek tartottam. Nem tudtam, hogy azért lett-e öngyilkos, mert nem teljesítette a feltételt, vagy, mert többé nem találkozhatott velem. Esetleg azért, mert a családjának nem volt pénze, hogy visszafizesse a cégnek az ösztöndíjat? Ahelyett, hogy a čačaki temetési szertartáson enyhítettem volna a fájdalmam, és választ kaptam volna az engem gyötrő kérdésekre, Rajlovácon kellett maradnom, hogy még egy bejelentett vizsgát letegyek. Arra gondoltam, hogy Mladen talán azért lett öngyilkos, mert a családja ellökte magától. Többször is megvallotta nekem, hogy magányos, és úgy érzi, sehova sem tartozik. Az ő öngyilkossága volt az első haláleset a környezetemben, amely súlyosan

érintett. Nem egészen két évvel később hallottam, hogy két barátom az általános iskolából életét vesztette Vukovárban, a harctéren...

Időközben feloszlatták a rajlováci iskolaközpontot. Tanulmányaimat Belgrádban folytattam.

Az első napokban az új egyetemen bennünket, Boszniából érkezőket lóhátról néztek. Azok közül, akik Belgrádban kezdték tanulmányaikat, csupán egyetlen lány volt nyitott felém. Egyedül csak ő, Dunja mosolygott rám, amikor találkoztunk az egyetemen. Mivel nem szoktam hozzá az ilyen kedvességhez, megijedtem, talán csak nem leszbikus. Hamarosan rájöttem, hogy Dunja jóindulatú, és csupán tájékoztatni szeretne arról, hogy milyenek a vizsgák és a lehetőségek az egyetemen. Csak vele tudtam meginni egy kávét és elbeszélgetni a szünetben. Az ilyesmi mindig elég ahhoz, hogy egy nő elfogadjon valakit.

Amikor rájöttem, hogy az egyetem vezetőségének az a célja, hogy minél előbb és minél simábban kiadja a diplomát nekem és a hozzám hasonló egyetemistáknak, végre lazíthattam kicsit, és megszervezhettem az életem kedvem szerint. Eldöntöttem, hogy letisztázom az évet és diplomázok. Míg a környezetemben egyre többen nélkülöztek vagy vesztek oda a háborúban, én tűrhetően kerestem a Balkán utcában egy butikban, amit Dunja fiúja, Darko tartott. Csak akkoriban enyhült a Mladen miatti szomorúságom és fájdalmam.

A munkahelyemen jól éreztem magam, de feszélyezett, hogy hazudtam szüleimnek, s hogy az egyetem helyett a butikban töltöm az időt. Darko laza volt, és nem igényelt különösebb tiszteletet.

A szép élet addig tartott, amíg be nem következett a hiperinfláció. Akkoriban állított be apám váratlanul a butikba. Köszönt nekem, és a főnököt kereste. Amikor bemutattam neki Darkót, Jovan közölte vele, hogy az ő lányának diplomáznia kell, és felmond a munkahelyén. Nem lepődtem meg azon, hogy Dunja fiúja gond nélkül elengedett, azon viszont igen, hogy az apámmal való konfliktus nyugalomban és kellemetlenségek nélkül zárult le. Ezért valahogyan hálás is voltam neki.

Nem egészen hat hónappal a diplomázásom után apám elhelyezett az Elektroluks cégnél gyakornokként.

Szerencsére túl kaotikus volt a helyzet az országban, semhogy a Teleoptik kártérítést követelt volna az ösztöndíjamért.

Akkortájt találkoztam a moziban egy gimnáziumi barátommal, Ognjennal. El voltam ragadtatva. Már középiskolás korunkban a bizalmamba férkőzött, amikor bevallotta, hogy tetszem neki, de számára fontosabb, hogy barátok legyünk. Bár ő is tetszett nekem, mint férfi, barátként szerzett meg engem. Most már azonban egészen más prioritásaim voltak, mint ahogyan neki is. A következő találkozásunkkor, egy bárban, kiderült, hogy egyikünknek sincs kapcsolata, és mindketten szeretnénk családot.

Ognjen magas volt, szép és sokat ígérő, természete szerint azonban tehetetlen. Különben sem számítottam arra, hogy az új kapcsolatból olyan szerelem legyen, mint amilyent az első fiúm iránt éreztem. Azt hittem, egy nő csak egyszer lehet igazán szerelmes az életben, és hogy én ezt az esélyemet Mladen öngyilkosságával elveszítettem.

Másfél évnyi kapcsolat után mentem férjhez. A szex csodálatos volt vele, talán a kölcsönös fizikai vonzalom miatt, vagy azért, mert így akartam megélni. Talán tényleg jó volt, de amint Ognjen a csúcsra jutott, elfordult tőlem. Azokban a pillanatokban éreztem, hogy az ő szeretete nem olyan erős, mint az enyém.

Szerencsére az anyja, a fiútestvére és annak felesége belátással voltak irántunk, és gyakran jártak el vranići víkendházukba. Férjem és én minden hétvégén egyedül lehettünk.

1998-ban megszületett fiunk, Marjan. Úgy tűnt, hogy harmonikus, nyugodt családi életet élünk. Nem nélkülöztünk, mert Ognjen megbecsült bankár lett, én pedig a gyakornoki évem és a szülést követő felépülésem után rendes állást kaptam. A Faraon inženjering két villamosmérnökének egyike lettem. Ez egy építővállalat volt, amely hatalomközeli embereknek épített kereskedelmi és lakóépületeket. Dunja volt a másik villamosmérnök, ő helyezett el engem. Bőséges fizetést kaptunk. Kötelezettségeink egy részének semmi köze sem volt a szakmánkhoz: mulatságokat szerveztünk diszkók, fogadóirodák és éjjeli mulatók megnyitójára a Faraon inženjering által emelt épületekben, vagy olyanokban, amelyeknek ez a cég volt a tulajdonosa. Mindez gyanús volt nekem – a megnyitókon sok volt a gyanús alak –, de némiképp izgalmas is.

Apám váratlanul megbetegedett, és tüdőrákban meghalt. Nemcsak az ő halála fájt nekem, hanem anyámnak a férje elvesztése miatti szenvedése is. Egész nap gondolataiba merülve cigarettázott és hallgatott. A legjobb esetben valami tizennyolcadik századi francia szerzők könyveit olvasgatta.

Ognjen könnyített egy kissé a helyzetemen. Apám halála után teljesen nekem szentelte magát, csak szinte egyáltalán nem szeretkeztünk. Most ismét azt a kedves gimnáziumi fiút láttam benne.

Az anyám feletti aggodalom miatt nem vettem részt a hagyatéki tárgyalás intézésében. A tárgyalás eredményeként Janko a Požega utcai lakást örökölte, amelyben egyébként is lakott a családjával és anyával, nekem pedig a barajevói víkendház jutott. Janko ingatlanja összehasonlíthatatlanul többet ért. A lakással együtt egy pincehelyiség is az övé lett, amelyben edzőtermet működtetett, és ebből jól élt.

Ognjen azt mondta, hogy nem akar a családom dolgaiba avatkozni. Mivel azonban mégis megkérdeztem, hogy mi a véleménye a hagyatéki tárgyalás végkimeneteléről, azt mondta, úgy tűnik neki, hogy a víkendház sem rossz megoldás. Mert hogy azokban a napokban jobban szerettem

őt, mint bármikor – talán még Mladennál is jobban –, boldoggá tettek az eljövendő barajevói családi kirándulások.

Amikor apám halála után felépültem, visszatértem a lakáskérdéshez. Két kisebbre lecseréltük azt, amelyben korábban laktam a fiammal, a férjemmel, az anyósommal, a sógornőmmel és a sógorommal. Đokić Reljának, a Faraon inženjering tulajdonosának köszönhetően sógorom és sógornőm kaptak egyet, mi hárman pedig egy másikat a Karaburmán. Hármunk lakása lett ez, Marjané, Ognjené és az enyém, mivel anyósom végérvényesen elköltözött Vranićra. A tulajdonos lehetővé tette, hogy a lakásunkat kibővítsük az épület tetőtéri részével. Ilyen kedvezményt Relja csak néhány lakónak adott a tulajdonában levő épületekben. Ennek köszönhetően hasznosnak éreztem magam. Reménykedtem abban, hogy az én tranzakcióm nem volt kihatással a Faraon inženjering későbbi csődjére.

Amikor munka nélkül maradtam, Ognjen biztosított nekem munkát egy kliensén keresztül a Tel-elektróban. Tekintettel arra, hogy apám halála óta ritkán szeretkeztünk és valahogy elhidegült, azzal vigasztaltam magam, hogy legalább a munkában van szerencsém.

A férjemmel való közösség mindinkább a bevásárlásokra, a lakodalmakba, születésnapokra, védszentünnepekre és temetésekre való elmenetelekre korlátozódott. Amikor mondtam Ognjennak, hogy úgy érzem, mintha kerülné a velem való szeretkezést, ő a banki teendőire, a kollégáival és ügyfeleivel való barátkozásra és az apám halála miatti fájdalmamra hivatkozott. Mondtam neki, hogy már rég túltettem magam apám halálán. Megkérdeztem, hogy esetleg van-e valakije, de ő tagadta. Később azonban egy névtelen e-mailből megtudtam, hogy nemcsak nője van, hanem még egy gyereke is!

Kiderült, hogy másfél évvel korábban a bankban, ahol dolgozott, megismert egy szép, új titkárnőt, akit Stašának hívtak, és negyvenes évei felé közeledett. Egyedülálló volt, és mindenáron gyereket akart. Ognjen volt neki kéznél, és elkezdődött a románc. Staša mindent felkínált neki, amit én nem: piros körmökkel, kiszőkítve, rövid szoknyában és magassarkúban a divatlapok modelljeire vagy a pornófilmek színésznőire hasonlított. Számomra e két szakmában dolgozó nők olyanok, mintha ikertestvérek lennének.

Ognjen továbbra is tagadott mindent. Úgy éreztem, azzal, hogy egy másik nőtől lett gyereke, engem nőként megsemmisített. Viszont magam mellett akartam tartani a gyermekem apját, így könnyezve kértem, hogy ne találkozzon többé Stašával munkahelyen kívül. Megpróbáltam ismét megtetszeni neki.

Mindaddig kissé telt, de magas, barna nő voltam. Befestettem a hajam világosszőkére, festeni kezdtem a körmöm és fogyókúráztam. A fogyni vágyás miatt nem ettem túl sokat, habár egyébként sem volt jó étvágyam

a szomorúság és az önvizsgálat miatt, hogy hol tévedtem. Míg külsőleg mássá lettem, önmagamnak időnként nevetséges voltam.

Amikor végre bevallotta, hogy van valami kapcsolata Stašával és a fiacskájával, Ognjen azzal vádolt meg, hogy elhanyagoltam őt, amíg a Faraon inženjeringben dolgoztam. Lehangoltak lakonikus kijelentései, amelyekkel igazolni igyekezett a csalást, az a döntése pedig, hogy együtt maradunk, de ő továbbra is látogatni fogja Stašát, teljesen tönkretett. Az sem jelentett számomra vigaszt, hogy igazából tudtam: nem szerelmes a titkárnőbe és nem azért marad vele, mert bizonyítani akar, vagy hogy fiatalságának pillanatait újra megélje. Úgy tűnt, az alkalom adott volt számára, és hogy ő egy olyan ember, aki a saját tehetetlensége miatt még arra is lusta, hogy valamiről lemondjon. Most nehéz volt választania köztem és Staša között, mint ahogy Marjan és a második gyermeke között is. Úgy tűnt, hogy a tehetetlenség a hiperaktivitásnál is nagyobb gond, én viszont mindig hiperaktív voltam.

Staša és Ognjen románca éppen olyan eredményt szült, amilyet a titkárnő várt: a gyereket és az én válókeresetemet. Mivel a kétszintes lakás, amit a Faraon inženjering által szereztem, a dokumentumok alapján Ognjen tulajdona volt, mielőtt elköltöztem volna, beszéltem anyámmal és az öcsémmel az apám halála után maradt lakóterek új elosztásáról. Janko azt mondta, hogy semmiről sem tud lemondani, mert felesége és két gyermeke van, és még anyára is gondot visel. Ő még mindig nem épült fel apám halála óta, így megkért minket, hogy magunk egyezzünk meg. Különben meg, ha képes lett volna gyakorlati dolgokkal foglalkozni, akkor legalább a víkendházat a saját nevére íratta volna. Én is jobban aggódtam anyám egészségéért, mint az ingatlanok miatt, ezért úgy döntöttem, hogy nem terhelem őt a lakásgondokkal.

Találtam egy garzont a Čukaricán, anyámhoz, Jankóhoz és a 13. Belgrádi Gimnáziumhoz közel, átköltöztem a Karaburmáról és magammal vittem a gyereket. Visszaállítottam természetes hajszínemet. A testsúlyomat viszont nem, nem is tudtam, mert nem is kívántam gyakran az ételt.

Andrija Gilić ügyvéd azt állította, hogy a válóperből nyertesként kerülhetnék ki, de a Karaburmán levő lakással kapcsolatban valószínűleg minden jogom elveszítem. „Tekintettel arra, hogy elcserélték azt a lakást, amit nem közösen szereztek a házassági életközösség ideje alatt”, mondta, „az efféle vagyon nem kerülhet be a házassági szerzemények gyűjteményébe.” Ám kiderült, hogy jól ismeri Milo Vukić bírót, aki az ügyet vezette. Amikor ezt elmeséltem Jankónak, megállapította, hogy talán mégis van remény a lakásprobléma megoldására. Azt ajánlotta, kérjem meg Andriját, hogy ismertessen össze Vukićtyal. Amikor ezt továbbítottam az ügyvédnek, azt mondta, hogy az öcsém ötlete talán nem a legjobb ötlet. Janko viszont ragaszkodott ehhez, így hát felhívtam Andriját, és mondtam neki, hogy ha bemutat a bírónak, legalább tudni fogom, hogy van-e esélyem. Gilić habozott, de végül ráállt.

Amikor a Sport kafében, ahol hármasban találkoztunk, végighallgatta a bírósági eljárásról szóló történetemet, Vukić bíró azt szuggerálta, hogy Andrija segítségével indítsam el a vagyonjogi pert, és gyűjtsem össze a tetőtér lakáshoz való csatolását szolgáló engedélyeket. Mondtam neki, hogy semmi sincs meg írásos formában. Ő azt ajánlotta, találkozzam Relja Đokićtyal, kérjem el tőle az engedélyeket, hogy ellenőrizhessem, kinek a nevére szólnak, az enyémre-e vagy Ognjenére. Azt válaszoltam neki, hogy számomra kellemetlen lenne Reljával beszélni erről, mert a Faraon inženjering becsődölt. Milo Vukić azt mondta Andrijának, hogy ő mindenképp optimista, és hogy indítsa el a vagyonjogi pert. Nekem pedig azt mondta, hogy tetszem neki.

Két-három nap múlva Andrija elpanaszolta, hogy a bíró azzal üldözi, hogy vigyen el bennünket ebédre. Rááll tam, de aznap szinte egyáltalán nem csíptem ki magam. Úgy festettem ki magam, hogy korrektort és szemceruzát nem használtam, egy hosszú ruhát vettem fel, és kényelmes, sarkatlan cipőt. Mindez nem zavarta az ötvenéves bírót abban, hogy, miután Toyotájával hazakísértük az ügyvédet, meghívjon magához kávéra.

Amikor megérkeztünk Andrija épülete elé, ő félrehívott, és figyelmeztetett, hogy óvatos legyek. Megígértem neki, hogy az leszek, mégis elfogadtam Vukić meghívását. Jólesett a társasága, mert laza volt, és biztonságban éreztem magam mellette. Azon az estén csak beszélgettünk.

Hamarosan elkezdtünk szórakozni. Milo továbbra is laza és korrekt volt, sőt maximálisan sármos. Elárulta, hogy elvált, és hogy nagyon kötődik az anyjához. Azt mondta, hogy megtaláltam a megfelelő személyt, aki majd segít megoldani a válópert, és megkapnom legalább valamit a vagyonjogin. Amint megéreztem a bizalmat, elmeséltem neki a házasságom széthullásának történetét, és bevallottam, hogy anyám depresszióban szenved. Mintha nem hitte volna, hogy mindez megtörtént velem, Milo Andrijánál és néhány közös ismerősünknél kérdezősködött. Végül mégiscsak hitt nekem.

A kapcsolatunkban minden rendben volt, csak a szexben Milo sokkal erősebb akaratot mutatott, mint amilyen ügyességet. Szeretkezésünk kissé mesterkéltnek hatott, mintha egész idő alatt valami máshoz lett volna kedve, vagy mintha Cialist használt volna, és még az sem lett volna elég erős afrodiziákum, hogy segítsen neki. De legalább virágot küldött nekem haza és a munkahelyemre, segített a lakbért kifizetnem, és olykor, amikor Marjan az iskolában volt, ételt is hozott. Igyekeztem megszeretni, mert neki köszönhetően éreztem magam megbecsültnek, kívánatosnak és fontosnak.

Szinte minden oké volt, amíg egyszer egy zlatari étteremben, ahol Milóval a hétvégét töltöttem, össze nem futottam Dunjával és Darkójával. Találkozásunk felvillanyozott. Amíg négyesben kávéztunk és trécseltünk az étterem kertjében, Dunja azt ajánlotta, hogy mi ketten találkozzunk egyik

ismerősünkkel az egyetemről, Pecával, aki nyitott egy Industrijal dizajn nevű céget, és akivel ő továbbra is barátkozik.

– Ha az uraknak nincs ellenükre – tette hozzá Dunja mosolyogva.

Darko lazán igent mondott, természetesen, semmi gond, Milo pedig motyogott valamit, ami úgy hangzott, mintha Dunja férjének a szavait ismételné. Elfogadtam az ajánlatát, mert szerettem volna látni az egyetemi ismerőst. Attól kezdve legalább fél órán keresztül emlegettünk más közös ismerőseinket, Milo pedig hallgatott, csak akkor szólalt meg, amikor kétszer konyakot rendelt magának. Amikor a másodikat is megitta, azt mondta, ideje fizetnünk, és elindulnunk Belgrádba.

– Miért nem találkozik Dunja egyedül azzal a Pecával!? – harsant fel tízpercnyi vezetés után. – Miért kell neked találkozót szervezned azzal az alakkal!? Ha jobb munka kell, akkor úgy mondd, Jovana, és én majd találok neked!

Arra gondoltam, hogy Milo részeg. Sajnos pillanatok alatt rájöttem, hogy nagyon is józan. Gyakoriak lettek a hasonló veszekedések. Egy napon valahogy megtudta, hogy az épületétől nem messze beültem egy bárba Dunjával és három munkatársával. Amikor elmentem hozzá valami filmet nézni, elkezdett kérdezősködni, gyanúsítgatni, és rettentően kiabált. Megkértem, hogy ne ordítson velem, mert ezt nem tette a volt férjem sem, meg a megboldogult apám sem. Amikor azt mondta Milo, hogy ő nem olyan puhány, mint a volt férjem és a megboldogult apám volt, akkor elküldtem az anyjába. Pofonütött és szakítottam vele.

Beszéltem Dunjával. Azt szuggerálta, hogy semmiképp sem béküljek ki Milóval, mert a nőnek nem szabad tűrnie partnerétől a testi erőszakot.

– Kivéve talán valamilyen hihetetlen helyzetben, például, ha a nő pisztolyt ránt, ő pedig elveszi tőle és lekever neki egy pofont – tette hozzá. – Habár itt már az a kérdés, hogy miért vette elő a nő a pisztolyt.

Milo azokban a napokban csupa megbánás volt, gyengéd és türelmes. Mivel hívásait elutasítottam, bocsánatkérő SMS-eket meg e-maileket írt, amelyekben arra hivatkozott, hogy túlérzékeny volt, amit az anyjától örökölt, és ideges a munkahelyi stresszek miatt, amelyeket egyebek között az én pereim kedvező megoldására való törekvés okozott. Ígérgette, hogy megváltozik.

A békülésünk utáni első napokban úgy tűnt, hogy mi vagyunk a legszerelmesebb pár egész Belgrádban. Mindennap moziba mentünk, és szinte mindig kézen fogva. Olykor tutajokon mulatoztunk italozva, nevetve hajnalig. Az egyik tárgyaláson alig tudtuk elkerülni, hogy tekintetünk találkozzon. Milo szeretett volna megismerkedni Marjannal, a fiammal, és közelebb kerülni hozzá. De amikor egyszer felhívott Dunja Darkója, hogy valakinek a számát elkérje, Milo megijedt, hogy van valami köztünk, és ismét feldühödött. Ami a legrosszabb, hogy Darko hallott erről a veszekedésről, és tartózkodó lett velem, meg Milóval szemben is.

Amikor elkezdtünk ismét találkozgatni, Milo néhány napig normálisan viselkedett, sőt szinte gyönyörűen, aztán mégis talált okot a parázs veszekedésre. Gyakran szakítottam vele, de neki mindig volt újabb békítő módszere. Reggel ötig várt engem az épület előtt, könyörgött Dunjának, hogy közvetítsen – amit ő elutasított, de akaratlanul is sajnálatot ébresztett bennem Milo iránt, és ezzel el is döntötte az ügyet –, vagy előre lelkiismeret-furdalást és bűntudatot keltett bennem arra az esetre, ha esetleg elhagynám. Legutóbb azért szakítottunk, mert titokban bevettem a fogamzásgátló tablettát, annak ellenére, hogy megbeszéltük, gyereket szeretnénk. A veszekedést azzal az ajánlattal simította el, hogy Marjant és engem elvisz Görögországba nyaralni.

Mivel bizonytalan voltam és mérges is Milóra, akadékoskodni kezdtem, sőt zsarolni is. A nyaralásra vonatkozó mindkét feltételemet teljesítette, kibérelt egy kétszobás apartmant és Marjannak vett egy Sony játékkonzolt. Zakynthoson mindent ő fizetett – az ételt, italt, a hajóbérlést a part körbejárására, ami majdnem az életünkbe került, amikor egy napon elkapott bennünket a vihar a tengeren. Alig tudtunk megmenekülni, este Milo mégis azt kérte, menjünk ki hármasban a városba, amit Marjan a zűrös nap miatt elkedvetlenedve és sértetten elutasított. Azt mondta, hogy az apartmanban marad, hogy felgyógyuljon a sétahajózás után. Felgyógyulni pedig úgy fog, hogy egész éjjel a konzolon játszik.

Amikor a fiam pártjára álltam, Milo megharagudott. Úgy döntöttem, hogy mégis elmegyek vele. Egész idő alatt rosszul éreztem azonban magam, amiért Marjant egyedül hagytam. Olyan volt, mintha cserbenhagytam volna. Az apartmanba visszatérve megállapítottam, hogy valami változásra van szükség.

Amikor visszatértem Belgrádba, felhívtam anyámat, hogy elmondjam neki: nincs miből fizetnem a lakbért. Csakhogy sem ő, sem Dunja, sem Janko nem voltak olyan helyzetben, hogy segíteni tudtak volna. Amikor eszembe jutott Milo, először megundorodtam magamtól. Egy olyan embertől függtem, akivel valami nem volt rendben!

Elutasítottam Milo anyagi segítségét, utána pedig a találkát is. Nem tudta elfogadni, hogy elhagyták. Mivel nem értette az én okaimat, találkozgatni kezdett közös ismerőseinkkel, és csúnya dolgokat mesélni rólam. Szemrehányásokkal és vádaskodással teli e-maileket és SMS-eket küldött, azt állította, hogy hazug ember vagyok. Az üzenetjelző hangot mások mobiltelefonjának és a szélnek a hangjával, sőt a mosógép centrifugálásának hangjával is összetévesztettem már félelmemben. Ahogy megláttam Milo nevét a kijelzőn, rögtön rám tört a pánikroham. Három telefonkártyát váltottam. Azokban a napokban akkor voltam boldog, amikor beérkező leveleim között egy új sem volt. Amikor a mailboxból kiléptem, okvetlenül rákattintottam a sign outra is.

A válópert megnyertem ugyan olyan értelemben, hogy a bíróság jóváhagyta, hogy Marjan többnyire nálam legyen, a vagyonjogi pert azonban elvesztettem, mert Milo Ognjen javára ítélkezett. Számítottam is erre a döntésre, meg a kellemetlen találkozásra a bírósági teremben, s közben bizakodva nyugtattam magam azzal, hogy az elvesztett per elegendő boszszúja lesz egy elhagyott férfinek. Ám épp hogy az egyik lezárult, Milo engem már egy újabb tárgyalásra kényszerített. Azt kérte, hogy Marjan adja vissza neki a Sony konzolt. A fiam tiltakozott. Nem akart megválni a szerkentyűtől, melyhez annyira kötődött.

A bíróság megvágott egy negyvenezer dináros büntetéssel, és még az ügyvédnek is kellett pénz. Ezért úgy döntöttem, hogy egy fizetőképesebb cégnél keresek munkát. Felhívtam Dunját, megkérdeztem, mi a helyzet Pecánál. Azt mondta, hogy az ő Industrijal dizajnja alvállalkozó, amely a Telekomnak készíti ipari és középületek projektjeit és consulting szolgáltatásokat végez. Amikor Pecával beszélt, éppen terjeszkedett a cége, és szüksége volt még egy villamosmérnökre.

Felmondtam a régi munkahelyemen, és elhelyezkedtem az Industrijal dizajnnál, sokkal nagyobb fizetésért. Az első különbözetet a konzol miatti bírósági büntetésre kellett elköltenem.

Új kollégáim hűvösen fogadtak, mintha veszélyt jelentettem volna számukra. A foglalkoztatottak egész idő alatt számítógépük monitorját bámulták, és én is sokkal többet használtam a komputert az új munkahelyemen, mint bármikor azelőtt. Amellett, hogy e-mailezéssel tartottam fönn a kommunikációt, Wordba kellett áttennem különféle műszaki leírásokat és műszaki feltételeket, ajánlatokat nyomtatnom, Excelben előméretezést készítenem, meg előszámlákat a munkákról, táblázatokat kreálnom a fogyasztók erejéről és fajtáiról.

Peca rám bízta a trafóállomások tervezését és az elosztó berendezésekkel kapcsolatos minden feladatot elláttam. Bevallottam neki, hogy nincs tapasztalatom atipikus trafóállomások tervezésében és elkészítésében, csak a tipikus, disztributívakhoz értek. Megnyugtatásképp mondta, hogy mindezt meg fogom tanulni, és hogy két tapasztalt mérnök is küszködött előttem e feladat teljesítésével.

Annak ellenére, hogy kollégáim tartózkodók voltak, és hogy a trafóállomásokkal gond volt, boldog voltam, hogy egy jól jövedelmező állásom van az egyetemi barátomnál. Mivel senkim sem volt, akivel kommunikálhattam volna, igyekeztem legalább kicsinosítani magam, hogy negyvenes éveimben is úgy nézzek ki, mint egy makacsul fiatal, jó ízlésű lány. Mivel még mindig nem sikerült elsajátítanom az atipikus trafóállomásokat, tanulni szerettem volna. Peca volt olyan kedves, és munka után is velem maradt az irodában, hogy az új anyagot elmagyarázza.

Múltak a hetek, és sehogyan sem tudtam megbirkózni az új feladattal. Mindezt tetézték az egyre gyakoribb találkozások anyám pszichiáterével,

Stefan Ćurčićtyal, aki azt tanácsolta: Koviljka változtasson környezetet, hogy végérvényesen feldolgozhassa Jovan halálát. Janko és én megbeszéltük, hogy megfogadjuk anyánk lélekgyógyászának tanácsát. Jaša a Daciájával elszállította őt és holmiját a barajevói víkendházba, így aztán Marjan iskolai feladatainak szentelhettem magam, meg a palánták beszerzésének, amelyek gondozása Ćurčić szerint jótékony hatással lehet Koviljka pszichéjére.

Amikor a munkahelyemen elkövettem egy technikai hibát, úgy tűnt, hogy Peca teljesen elvesztette a türelmét. Az a szöveg is, mint minden más, amit Wordban készítettünk, Arial Narrow betűtípussal íródott. Úgy látszott, minden rendben van, amikor átdobtam magamnak PDF-be, mert ebben a formátumban kellett lennie minden dokumentumnak, amelyet a munkahelyünkön nyomtattunk. A dokumentumot a „csere" mappába tettem, amelyhez minden gépről hozzá lehetett jutni, és meg is mondtam ezt az embereknek a fénymásolóban, ahol a fájlokat nyomtattuk. Végül egyáltalán nem Arial Narrow betűtípusban volt a szöveg, hanem egy olyanban, amelyről még csak nem is hallottam. Az oldalakat nagy sorközökkel nyomtatták ki, és rossz volt olvasni.

Peca dühös lett, és egy körlevelet küldött szét. Abban az állt, hogy a dolgozók közül egyesek nem az Adobe Acrobat X Pro programját használják, amely kompatibilis minden számítógéppel a cégben, hanem a Rocket Folio 4.9-et, a megbízhatatlan Rocket Software cég programját, amivel kötelezettségeiket és az Industrijal dizajn kötelezettségeit is komolyan veszélybe sodorták. Mégis korrekt volt, és a levélben nem írta le a nevemet. Csak a fizetésemet csökkentette, egyszer pedig – bár nem ezért, hanem az atipikus trafóállomások miatt – félig fenyegetve leordított mindenki előtt. Az önbizalmam hanyatlott, de igyekeztem kibírni.

Arra törekedtem, hogy megtanuljam a bonyolult számításokat és mindent a projektálással kapcsolatban. Az volt a legnehezebb. Az Adobe Acrobatot rögtön elsajátítottam. Még ennél is könnyebben sikerült eltávolítanom a Rocket Folio 4.9-et, amelyről azt sem tudtam, hogy került a gépemre.

A munkahelyemen a szokásosnál is jobban összpontosítottam. Peca hamarosan észrevette a fejlődésem, és elárulta: azt fontolgatja, hogy visszaállítja a fizetésem a kezdeti összegre. A barajevói helyzet is javult. Anyám a zöldségfélékkel való törődéstől különben is helyrejött, sőt egészen kivirult.

Amikor meglátogattam Barajevóban, bemutatott a szomszédnak, Ivan Kandićnak. Ő kragujeváci születésű, és gyönyörű kertje volt, anyámnak pedig melegágyakat szerzett jó áron, és segített elvetni a paradicsom- meg a paprikamagot. Megígérte, hogy a segítségére lesz majd nem egész két hónap múlva is, amikor szét kell palántálni a zöldségeket. Az egyetlen dolog, amit ez a hallgatag korombeli mondott nekem, amikor anyámnál voltam:

– Te is eljössz majd a palántálásra?

Kérdése annyira eltért mindazoktól a szavaktól, amiket egyébként hallgattam, hogy hangosan nevetnem kellett. Kandić elpirult, mintha legalább is ő nevetett volna fel, nem pedig én, és mintha feleannyi éves lenne, mint amennyi. Amikor valamennyire magamhoz tértem a nagy nevetésből, bocsánatot kértem Kandićtól. Arra gondoltam, hogy egy másik életemben szívesen lemondanék minden ambíciómról, csakhogy egy ilyen egyszerű és naív emberrel lehessek.

– Persze, hogy eljön Jovana is – próbálta anyám elsimítani a kellemetlen helyzetet. – Téged is megtanít majd mindenre Kandić, úgy, mint engem. Ó, istenem, mennyire boldog vagyok, hogy otthagytam a várost, és eljöttem ide a természetben és a természetből élni! Ha valaha is úgy döntesz, hogy csatlakozol hozzám, szívesen várlak!

Amíg anyám azon igyekezett, hogy Kandić segítségével megtanulja a melegágyak körüli teendőket, a zöldségfélék termesztését kacsozással és kacsozás nélkül, meg – még mindig csak elméletben – a palántálást, addig én egyre jobban éreztem magam a munkahelyemen. És akkor, azon a pénteki napon, április derekán Peca behívott az üvegirodájába.

Jó hangulatban érkeztem az igazgatóhoz. Peca viszont kellemetlenül meglepett a hírrel, hogy a cég egy velem kapcsolatos inkriminálló anyagot kapott. Gondoltam, csak viccelődik, és kértem, hogy mutassa meg. Amikor kijelentette, hogy szó sem lehet róla, nem ismertem rá. Amíg arról beszélt, hogy az Industrijal dizajn csak úgy úszhatja meg botrány nélkül, ha benyújtom a szerződésünk megszakítására vonatkozó kérelmet, úgy éreztem magam, mintha egy rémfilmben lennék. Hazafelé menet Dunja telefonált. Elmesélte nekem azt, amit Peca szigorúan bizalmasan elmondott neki. Kiderült, hogy felhívta őt Milo, mindenfélét mondott rólam, és azt kérte tőle, hogy mondjon fel nekem. Abban az esetben, ha ezt Peca nem teszi meg, ráküldi a pénzügyőrséget, és majd találnak nála valamit.

– Kérdeztem Pecót, miért fél a pénzügyőrségtől, ha korrektül dolgozik, ő pedig azt mondta, hogy Milo azon bírók közé tartozik, akik egy emberből bűnöst és ártatlan áldozatot is tudnak csinálni. Azt mondta, hogy különben is úgy jön ki, hogy azért vett fel, hogy nekem szívességet tegyen, hiszen nem bizonyultál olyan jó munkásnak, mint amilyennek bemutattalak – mondta Dunja, és azt ajánlotta, hívjam fel az ügyvédemet.

– Gondolod, hogy idáig fajult? – kérdeztem tőle, ő pedig fáradtan elnevette magát.

Majd elkomolyodott, és azt mondta, hogy a helyzet igen bonyolultnak tűnik. Ajánlotta, hogy egy kicsit nyugodjak le, mielőtt felhívom az ügyvédemet.

Otthon előbb megvártam, hogy Ognjen eljöjjön Marjanért, és elvigye magához hétvégére. Ezután lezuhanyoztam, és talán lenyugodtam. Csak ekkor hívtam fel az ügyvédemet.

Miután meghallgatott, Andrija Gilić feltett néhány kérdést a munkámról és Pecáról. Megígérte, hogy megtudakol mindent és felhív. Megkértem, hogy ezt minél hamarabb tegye meg.

Álmatlan éjszakám után Andrija már másnap reggel felhívott. Milo kiderítette az Industrijal dizajnról, hogy nem fizette ki a teljes adót, és megfenyegette Pecát, hogy bíróként talál rá módot, hogy ártson neki. Peca megkérdezte, mit kér azért, hogy ezt ne tegye. Milo azt kérte tőle, hogy mondjon fel nekem.

– Tökéletesen megértették egymást. Meglepett volna, ha nem barátkoztak volna össze – mondta Andrija, és azt javasolta, hogy ne lépjek viszsza, mert lényegében sem Pecának, sem Milónak nem kifizetődő, hogy a történet elterjedjen, az én szerződésem pedig még nem járt le. Azt ajánlotta, hogy legyek türelemmel és próbáljak velük kiegyezni, valamint hogy találjak másik ügyvédet. Nem akart Milóval összetűzni.

Egyébként is – mondta –, idejében figyelmeztettelek, hogy ne közeledj hozzá, Jovana, és tudod, hogy kezdettől szkeptikus voltam a tulajdoni perrel kapcsolatban. Ezt nem is fizettettem meg veled. Azt hiszem, hogy ez így egészében igazságos. A tanácsokat és az információkat, amiket adtam, az egyedüli segítségként fogd fel, amit még nyújthatok neked. Remélem, hogy ezzel nem fogsz visszaélni, és nem fogsz engem sehol megemlíteni.

Ez volt a legkevesebb, amit megtehettem érte.

Szombat délután találkoztam Jankóval, hogy elkérjem tőle családi ügyvédünk elérhetőségét. Kérdezte, minek kell. Amikor előadtam neki a helyzetem, azt mondta, hogy szerinte az én esetem nem ügyvédeknek való. Ő fogja személyesen megfenyegetni a bírót és rákényszeríti arra, hogy felhívja Pecát, és minden visszavonjon, amit rólam mondott, és engem többé ne üldözzön. Meggyőzött arról, hogy ezt könnyen elintézi, hiszen az edzőtermébe járnak olyan veszélyes alakok is, akikkel közeli kapcsolatban van.

– Ha másért nem, már csak azért is, mert testvérként lehettem volna nagyvonalúbb is a hagyatékkal kapcsolatban, Joco – fejezte be Jaša –, most segítséggel tartozom neked, hogy megtartsd a munkahelyed és megmenekülj az esetleges további kellemetlenségektől.

Valami húsz év után először történt meg, hogy az öcsém és én ilyen erősen megöleltük egymást. Az apám temetésén történt ölelést nem számítom.

Bár Jaša kissé megnyugtatott, nem aludtam jól azon a szombaton sem. Ezért is ébresztettem fel Dunját egy telefonhívással vasárnap reggel, röviden elmeséltem neki az öcsém tervét, és elpanaszoltam neki, hogy aggódom. Mintha az én jövőm egyszeriben már nem érdekelné, azt mondta, hogy ehhez nem tud hozzászólni. Arra gondoltam, hogy talán már belefáradt az örökös problémáimba és szükségleteimbe. Végül erőt vett magán és azt tanácsolta, beszéljek egy férfival.

– Ők sokkal jobban értenek a fenyegetésekhez, mint mi, nők – emelte ki. De mintha tudta volna, hogy ki jutott eszembe abban a pillanatban, megkért, hogy ne az ő Darkóját hívjam fel: – Talán mindenben segíteni tudna, amire szükséged van, de nem hiszem, hogy van kedve még egyszer részt venni egy olyan történetben, ahol bármilyen módon is jelen van Milo.

Amikor letette a kagylót, az egyetlen férfi, aki eszembe jutott, anyám Kandića volt. Őt azonban nem ismertem annyira közelről, hogy felhívhattam volna. Tudatosult bennem, hogy nincs egyetlen olyan férfi sem, akivel most beszélhetnék, és akkor éreztem először, hogy az én valóságom kezd összeomlani.

Hétfőn Peca behívott az irodájába. Mint várható volt, igyekezett meggyőzni, hogy mondjak fel, de előbb közölte velem, hogy Janko előzetesben van Vukić megfenyegetése miatt. Milo Pecán keresztül azt üzente nekem, ha nem mondok fel, akkor botrányt kavar a szennylapok és az erotikus magazinok számára. Bűnvádi feljelentést eszközöl ki fenyegetésre és kényszerítésre való uszítás miatt. Ha viszont felmondok, akkor békén hagy engem is meg a testvéremet is.

– Az ügyvédem elmagyarázta, hogy jogom van dolgozni mindaddig, amíg a szerződésem le nem jár – válaszoltam Pecának.

– Melyik ügyvéded? – kérdezte gúnyos mosollyal, ami csak akkor tűnt el az arcáról, amikor azt mondtam neki:

– Egyik, aki azt állítja, hogy feljelenthetlek mobbingért. És hogy Milo megzsarolt téged, mert nem fizetted ki az adót. Mindkettőtöket feljelentelek! – mondtam remegő hangon, de eltökélten.

– Oké, tedd csak meg – motyogta Peca. – És menj ki az irodámból.

Többször is hívtam Jašát, de a telefonja ki volt kapcsolva. Nem akartam felzaklatni anyámat, aki egyébként magától is felhívott volna, ha tudta volna, hogy a fia előzetesben van. A munkahelyemről a munkaidő lejárta előtt kimentem. Elhatároztam, hogy a problémáról csak akkor fogok gondolkodni, amikor hazaérek. Így is történt, bár egy kicsit másképp, mint reméltem, mert nemsokára új meglepetés várt rám.

Jaša futott hozzám, amikor meglátta, hogy az épület felé közeledek, és izgatottan közölte velem, hogy Milo feljelentette a rendőrségen, és hogy éppen most engedték ki a Lješka utcában lévő čukaricai rendőrállomásról. Azt mondta, hogy a rendőrök korrektül viselkedtek vele egész idő alatt. Hívott volna mobilon, csak lemerült az elem, amíg az előzetesben volt. Rögtön látni akart, mert nem tudja, mit is csináljunk. Mondtam neki, hogy majd fönt a lakásomban megbeszéljük.

Főztem egy kávét, és elmeséltem Jašának a Pecóval való egész beszélgetésünket. Így adtam öcsémnek újabb ötletet a probléma megoldására, bár lehet, hogy már előbb is megvolt a fejében:

– Hát valóban legjobb lesz, ha felmondasz.

– Szó sem lehet róla – mondtam.

– Akkor a te lelkeden szárad majd, ha a botrány után senki nem jön az edzőtermembe, és a gyerekeim éhen halnak! – visította Janko.

Amíg ő az ilyen és ehhez hasonló szavakat ismételgette, próbáltam elmondani neki, hogy az ügyvédem elmagyarázta: Peca és Milo nagyobb bitangnak mutatkoznak, mint amekkorák, és kérdezzem meg tőle, hogy vajon a gyerekem mit eszik majd, ha munka nélkül maradok.

Majd Ognjen eltartja... – mondta akadozva. – Te meg termesztheted a zöldségféléket anyával, és már a nyár elején élhettek abból, amit a piacon eladtok... Ott van nektek az ő nyugdíja is... Én segítek nektek...

– Úgy, mint amikor lakbérre kértem tőled? – mondtam, és Janko elsírta magát.

Hoztam neki a konyhából egy pohár vizet. Letörölte a könnyeit, és köszönés nélkül elment, hacsak nem szőtte bele a mormogásába azt is. A vízhez hozzá sem nyúlt, meg a kávéhoz sem.

Habár határozottan léptem fel a testéremmel való beszélgetéskor, mégsem tudtam, mit tegyek. Gondolataim egyidejűleg ütköztek és fonódtak össze, mint a spirálban.

Hogy egy kicsit magamhoz térjek, és hogy Marjan, amikor estére hazajön az apjától, ne lásson ilyen rossz kiadásban, elmentem egy fitness-stúdióba a Steva Todorović utcába. A pilateszoktató megnyugtató hangon magyarázta, hogy nem tüdőből, hanem hasból kell lélegezni, de minden lélegzetvételem egy sor szaggatott nyöszörgéssé változott, amelyet igyekeztem elfojtani. Jobb volt akkor, amikor még sírtam. Sokkal rosszabb volt magamban nyöszörögni.

Amikor Marjan és én hazaértünk, a fiam furcsán viselkedett. Némán feszelgett, a fejét elfordította tőlem. Vacsora közben többször is rámosolyogtam. Ahelyett, hogy visszamosolygott volna rám, ezt mondta:

– Anya, szeretnék apához költözni.

Hallgattam, ahogy a szoba csöndjében hangosan üt a házinéni faliórája, s ezek a hangok egyszerre mintha gúnyolódnának.

– Miért, fiam? – kérdeztem tőle a lehető leghiggadtabb hangon.

– Apa azt mondja, hogy te egy olyan nő vagy, akinek állandóan sok problémája van, és hogy most is vannak valami gondok – mondta mutáló hangján, számomra ismeretlen hangon.

– Nem egészen úgy van, fiam – lélegeztem fel egy kissé. – Apád túloz, hogy magához édesgessen. Nem egészséges dolog, hogy apáddal, a féltestvéreddel és a mostohaanyáddal élj.

– Nekem Karaburmán sokkal kényelmesebb, mint itt, a garzonban – mondta őszintén és könyörtelenül.

Úgy tűnt, mintha ő is, meg az asztal is, amelynél vacsoráztunk, meg a falióra is apró szemcsékre bomlanának szét. Ilyen atomokat különösen a tükörben véltem látni, amikor kirohantam a fürdőszobába. Megmosdot-

tam, bevizeztem az alkarom és a halántékom. A víz segített, egyszeriben minden normálisabbnak tűnt.

Arra gondoltam, nem szabad megengednem, hogy a valóságom tovább atomizálódjon. Ezt csak elősegíteném minden vad harccal.

Kedden reggel aláírtam a munkaviszony közös megegyezéssel való megszűnésére vonatkozó kérelmet. Hazamentem, felhívtam a házinénit, és közöltem vele, hogy május elsejétől nem fogok a lakásában lakni.

Felhívtam anyát is, hogy elmondjam neki, hogy átköltözök hozzá Barajevóba. Azt mondta, örül neki, és hogy mégis ez a legjobb megoldás. Átadta Ivan Kandić üdvözletét és elmondta, hogy a férfi többször is érdeklődött felőlem. Örültem, hogy ennyi rossz után, ami velem történt, lesz erőm megismerni még egy férfit.

Beszélgetésünk végén anya megkért, hogy minél előbb csomagoljak össze, és menjek hozzá. Már április végén el kellett volna palántálnunk a zöldségféléket.

Glavinić Vékás Éva fordítása

Trigonometrikus feszültség

Leonard Cohen

Legyen hát sötétebb

Ha kalmár vagy, hagyj békén
De ha gyógyítani akarsz
Itt fekszem bénán, összetörten
Ha tiéd a dicsőség, enyém a szégyen
Ha sötétebbet akarsz
Oltsuk el a lángot

Dicsőítjük, magasztaljuk a te szent neved
Amikor emberi testet öltöttél
Becsméreltek és megfeszítettek
S nincs segítség, pedig millió gyertya ég
Legyen hát sötétebb

Imhol vagyok
Készen állok, Uram

A történetben szerető is van
De a történet mindig ugyanaz
A szenvedés ellen van altató
És mindig van hiba és ellentmondás is
Akár a szentírásban
Ez nem egy üres állítás
De ha sötétebbet akarsz
Oltsuk el a lángot

A foglyok felsorakoztak
Az őrök már csőre töltöttek
Folyton démonokkal küzdöttem
Középszerűek és szelídek voltak
Nem tudtam, jogom lett volna-e gyilkolni őket
Legyen hát sötétebb

Imhol vagyok
Készen állok, Uram

Dicsőítjük, magasztaljuk a te szent neved
Amikor emberi testet öltöttél
Becsméreltek és megfeszítettek
S nincs segítség, pedig millió gyertya ég
Legyen hát sötétebb

Ha kalmár vagy, hagyj békén
De ha gyógyítani akarsz
Itt fekszem bénán, összetörten
Ha tiéd a dicsőség, enyém a szégyen
Legyen hát sötétebb

Imhol vagyok
Imhol vagyok
Készen állok, Uram

Fenyvesi Ottó fordítása

Esemény esetére

Falcsik Mari

Valami a tisztaságról

lelked minden megfontolás előtti
ártatlansága csupán önmaga
csak tiszta önző vágy ami betölti:
a gyermek nem a jóság angyala
hisz elsősorban védelmet keres még
arra vágyik hogy hozzá jó legyen
a Jó hogy őt értsék hogy őt szeressék
így ismeri föl a felnőtteken
a jegyet: közülük melyik a világi nemes
melyik jó polgár s ki az a kevés szerzetes

A fában

három jó évig voltam falakó
és mondhatom hogy szép volt lakni őket
onnan kilesni rád te korcs világ
kiben se csönd se csöndes otthonosság

belül meleg van és a pajorok
ízelt fényükkel hogy taszítanának
úgy mint mi itt kint egymást mágnesek
rosszul fordulva kétfelé lökődők

velem lakott a fában Anti is
ketten hizlaltuk ott a gyerekcsöndet
a gesztenyeszeműével szótalan
akivel megfért még bennünk minden élet

Kicsi vers

gyermekálom gyermekálom
fennakadt hó téli fákon
mindig fúj szél valahonnan
egykettőre lever onnan

Hirtelen

félelmek erdején visz a gyermek útja
fájdalom a fája szorongás a bokra
meghalnak a nénik-bácsik
nincs helyettük mindig másik
fenyeget az érthetetlen
kiröhög az ismeretlen:
namivan félsz?
nem maradt a csak-mi-ketten
Mamival – kész

Die Zaubertochter

lángom próbáltam szórtam aranyam
magam sem tudtam mivé lehetek
fényes csillaggá vagy hideg üveg
csak amivé a tűzben formázom magam

a szénlapátról most hűlt üszök pereg
kedvenc babáim három kutyaól
néhány kis lélek – nem ment fel ez alól
hogy már tanulom a kályhameleget

A test tanulása

sose feledd ahogy tanultad a testet:
az dadogott még vagy csak te nem értetted?
de változott és te végül már nem győzted követni
és nem volt még mód szándéknak alávetni

ülsz hideg vécéjén csúf kis iskoládnak
ott kint türelmetlen várnak már a társak
– éppen mind fiúk mert a te késő-tizenkét éved
szemérme bennük talált jobb menedéket

mint lánybandák magamutogató testi
tanúsága tételében: így vetett ki
kegyetlen köréből saját nemednek egy vad törzse
amiért hálás kell lenned mindörökre –

tehát az a szűk kis iskolai vécé
olyan nyitott mintha mindenki azt nézné
ahogy ott ülsz a csészén a célt nyilván eltévesztve
hiszen a gyermek még úgy hallgat a testre

mint parancsra ami gyakorta becsapja
ahogyan most téged: már rajtad a sapka
a kabát és bokáig letolt kordbársonynadrágos
lábaidnál a táska és már világos

hogy hiába ebből itt már nem lesz semmi
és hogy előbb-utóbb ki kell innen menni
de az a ragacsos rügy ami nincs mese kibújt már
megakasztott ebben – hát csak tovább fújnál

vörösödnél nyögnél egyre erőltetnéd
de semmi – és tényleg ki kell menned innét
mert ma vár még rád mint afféle tragikus végszóra
az egész szarra a külön németóra

és akkor a fiúk is bekiabálnak
hogy nekik ennyi ők már tovább nem várnak
s még egy nyomás hogy legalább a németet elérjed
s akkor kiszakad belőled első véred

Ifjúság

hajrá! hahó! pompás a vágta!
pajtás elestél? rá se ránts!
ugyan mit bánod azt a horzsolást?
meglásd fogunk mi még zuhanni annyi sárba

nézd nézd az élbolyt! csodás e röpte!
ők már zuhannak testre test!
brávó! lehullni épp így érdemes!
ilyen hibátlan spirálban alákörözve

hurrá! vivát! na most az ugrás
és csak szédülni ó be szép!
ezer pazar szilánkra esni szét!
– ne volna hozzá ez az unwert hadonászás

Allegro barbaro

Bartók Béla és Keith Emerson tiszteletére

barbár gyorsasággal
múlattuk az időt
ártatlanságunknak
ellene ment korunk

csókra suta szánkat
körbenedvesítve
szítottuk a sorsot
nagy szavakat hívva

hátha megjelennek
– és ha megjelentek
nem lehetett többé
tőlük megijedni

mi hiányzott nekünk?
mi fájt üvöltésig?
az a mélységes mély
teljes hitetlenség?

az a babonákba
merült szürke világ
letapadt lelkével
összes istenen túl?

mit kerestünk minden
kemény hang magjában?
mi volt a rockkorban
épp magyarnak lenni?

lenni istentelen
inkább mint hitetlen?
– ha barbárnak lenni
hát mindent megtettem

Időm

időm időm szabott időm
minő téres még amidőn
felmenetben húz a hegyre:
szertetágul énelőttem
de már ahogy belenőttem
hogy megy össze szűkül egyre

Vágyakozás

SZÁMUNK SZERZŐI

Patak Márta (1960, Kaposvár) író, műfordító. Leányfalun él.

Benedek Miklós (1984, Topolya) költő. A Magyar Szó újságírója, Topolyán él.

Botár Attila (1944, Székelyudvarhely) költő. Veszprémben él 1974 óta.

Korinek Janka (1997, Veszprém) Az ELTE BTK. pszichológia szakos hallgatója.

Réthy István (1942, Kisillye) nyugalmazott irodalomtanár, Nemeshanyban él.

Szonday Szandra (1983, Budapest) az ELTE bölcsészkarán, esztétika szakon végzett, fő kutatási területe a cirkusz világa. Jelenleg a Fővárosi Nagycirkusz alkalmazásában dolgozik.

Kovács Árpád (1944, Munkács) iradalomtörténész, szlavisza filológus, egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora. Budapesten él.

Förköli Gábor (1986, Veszprém) tanársegéd az ELTE régi magyar irodalom tanszékén.

Mosonyi Kata kritikus, Budapesten él.

Koppány Zsolt (1955, Budapest) író, kritikus. Budapesten él.

Domján Edit kritikus, Veszprémben él.

Buzás Huba (1935, Medgyesegyháza) költő, Veszprémben él.

Ürmös Attila (1969, Szabadka) Budapesten él 1993 óta.

Triceps (1955, Nagykikinda) rendező, performer, író. Az Opál Színház (1993) vezetője. Kötetei: *Éhségkönyv* (2005), *Nőket néző képek* (Falcsik Marival, 2013), *Semmikor* (2017). Film: *Dada Univerzoom* (Gasner Jánossal, 2008).

Igor Marojević (1969, Verbász) szerb író. Zimonyban él.

Leonard Cohen (1934, Montreál–2016, Los Angeles) kanadai dalszerző, énekes.

Falcsik Mari (1956, Budapest) költő, író. Budapesten él.